

MUZEJNÍ PROFESE A VEŘEJNOST

1

NÁSTIN HISTORIE A SOUČASNOSTI
VZÁJEMNÝCH VZTAHŮ MUZEÍ
A JEJICH PUBLIKA

LUCIE JAGOŠOVÁ, OTAKAR KIRSCH A KOL.

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHEOLOGIE A MUZEOLOGIE

MUZEJNÍ PROFESE A VEŘEJNOST 1

NÁSTIN HISTORIE A SOUČASNOSTI VZÁJEMNÝCH VZTAHŮ MUZEÍ A JEJICH PUBLIKA

LUCIE JAGOŠOVÁ, OTAKAR KIRSCH A KOL.

BRNO 2016

RECENZENTI:

PROF. PHDR. PAVOL TIŠLIAR, PHD.

(Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra etnológie a muzeológie)

PHDR. PAVEL DOUŠA, PH.D.

(Uměleckoprůmyslové museum v Praze)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8432-2

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8432-2016

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. MUZEA A PUBLIKUM. PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ROKU 1989 (S PŘÍHLÉDNUTÍM K SITUACI NA SLOVENSKU)	6
2.1 Období před založením prvních muzejních institucí. Soukromé sběratelství jako výrazný výchovně-vzdělávací fenomén?	6
2.2 Ve stínu politické situace, vědeckých ambicí a sběratelské vášně. Nesmělé počátky edukačních aktivit muzeí v českých zemích a na území dnešního Slovenska	8
2.3 Rozvoj v období občanské společnosti. Muzea jako prostředek formování kolektivní identity a vkusu obyvatelstva	13
2.4 Od demokratického režimu k totalitnímu systému. Proměny a specifika edukačních aktivit muzeí v období první republiky a druhé světové války	23
2.5 Roztříštěné snahy o zformování „nového“ člověka. Muzea a návštěvníci od roku 1945 do začátku 60. let 20. století	31
2.6 Zvědečtění a zintenzivnění výchovně-vzdělávacích aktivit. Práce s návštěvníkem v 60. a 70. letech	35
2.7 Období stagnace a útlumu. Muzejní edukace v Československu v 80. letech 20. století	45
3. PROBLEMATIKA MUZEJNÍCH PROFESÍ VE VZTAHU K VEŘEJNOSTI PO ROCE 1990	49
3.1 Muzejní profese pohledem profesních sdružení a metodických center v muzejnictví	51
3.2 Profesní vzdělávání a profesionalizace muzejních profesí ve vztahu k veřejnosti	54
3.3 Odras tématu muzejních profesí a veřejnosti v odborné literatuře	58
3.4 Profesionalizace muzejní práce ve vztahu k veřejnosti v praxi: projekty a profesní setkávání	66
3.4.1 <i>Vzdělávací projekty zaměřené na profesionalizaci práce s muzejním publikem</i>	67
3.4.2 <i>Tematické semináře a konference</i>	69
4. ZÁVĚR	75
SUMMARY	77
ZUSAMMENFASSUNG	78
SEZNAM ZKRATEK	79
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	80
PŘÍLOHY	103
JMENNÝ REJSTŘÍK	109
AUTOŘI	111

1. ÚVOD

Muzejní edukace zaznamenala na území České a Slovenské republiky v posledních desetiletích progresivní rozvoj, jenž se odrazil v řadě teoretických prací i praxi většiny současných muzeí. Tento dlouhodobý trend, v němž podstatnou roli hraje také institucionalizace oboru v akademickém prostředí (brněnská, olomoucká univerzita) a jeho zastoupení v profesních muzejních organizacích (Asociace muzeí a galerií České republiky, Zvaz múzeí na Slovensku), stále naráží na řadu problémů. S postupně se rozšiřujícím zaváděním pracovního postu muzejních pedagogů (ač stále bez uspokojivého ukotvení v odborné terminologii, oborových kompetencích i pracovně-právní legislativě) můžeme zachytit kvalitativní posun v zacílení muzeí na návštěvníka – jeho preference, specifika i vyplývající potřeby. V praxi se prostřednictvím celé řady muzejních pracovníků a jejich širokospektrou škálou edukačních programů ukotvuje a rozvíjí koncept inkluzivního a společensky přínosného muzea, posouvající hranice směrem k široké otevřenosti (nízkoprahovosti) muzeí, s respektem ke zdravotním, sociálním a kulturním odlišnostem muzejního publika. Představitelé pedagogických profesí v muzeu však v některých případech stále hledají cesty k užší spolupráci s ostatními zaměstnanci svých mateřských institucí. Především u pracovníků zabývajících se tvorbou sbírek, jejich odbornou správou a zprostředkováním veřejnosti často panuje určitá nejistota až přezíravost vůči muzejní pedagogice do jisté míry pramenící z neochoty intenzivnější práce s návštěvníkem kombinovaná s pocitem neadekvátních zásahů do výsostného pole jim vyhrazených aktivit (výstavně-prezentační činnosti).

Současné úsilí o další profesionalizaci muzeí nicméně logicky tenduje nejen k prohlubování oborových kompetencí, ale i k zintenzivnění a zkvalitnění kooperace mezi jednotlivými muzejními profesemi, jednotlivými muzei i příbuznými institucemi v různých rovinách muzejní práce. Tato potřeba se zvyrazňuje právě při komunikaci s návštěvníkem, kde je kladen důraz na znalosti a dovednosti těžící z přístupů oborů v muzeích zastoupených a pedagogiky, jež výrazně přispívají k celkovému vyznění jednotlivých muzejních projektů pro veřejnost a edukační strategie muzea a tím i celkovému vnímání těchto institucí v současné společnosti. Předložená monografie si pak klade za cíl podat sondu, která by přehledně postihla, jakým způsobem a do jaké míry tento vztah vnímají představitelé (ne)pedagogických profesí v muzeu. Ve svém prvním díle se publikace Muzejní profese a veřejnost zaměří především na obecný úvod do dané problematiky a vývoj edukačního fenoménu v českých zemích a s přihlédnutím k situaci na Slovensku od jeho počátků v rámci soukromého sběratelství až po jeho reflexi v současnosti. Navazující druhý díl publikace, připravovaný k vydání v roce 2017, se zaměřuje na současné vztahy muzejních profesí a veřejnosti, a to od koncepčního rámce strategických dokumentů v oblasti muzejní edukace a možností podpory vzájemné spolupráce muzejních profesí při edukaci. Dále se soustřeďuje na reflexi popularizace vybraných vědních oborů v muzeu zastoupených směrem k laické veřejnosti, kterou uzavírá konkrétními kazuistikami z muzejní praxe ke zprostředkování některých oborů a činností muzea pro veřejnost.

Lucie Jagošová a Otakar Kirsch

2. MUZEA A PUBLIKUM. PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ROKU 1989 (S PŘIHLÉDNUTÍM K SITUACI NA SLOVENSKU)

Reflexe dlouhodobě a intenzivně se rozvíjejícího vztahu muzejních institucí k publiku na území dnešní České i Slovenské republiky (poznatků z prostředí Slovenska bude v textu využito především jako srovnávacího materiálu), s sebou nese hned několik výrazných obtíží. Značná šíře zkoumané problematiky, s níž jsou úzce propojeny další muzejní činnosti, odlišná politická, kulturní a sociální situace ve sledovaných časových obdobích a v obou zemích, spolu s nepříliš patrným zájmem o danou tematiku ve vědeckých kruzích, prozatím zabraňují podat její důkladnou a zevrubnou analýzu. Cílem následující kapitoly bude především zachytit základní vývojové tendence, které budou dokladovány na vybraných příkladech z muzejní praxe i teoretických přístupech muzejních pracovníků a muzeologů. Představit hodlá rovněž způsoby a formy práce s publikem a okolnosti, které tuto relaci motivovaly a utvářely.

2.1 OBDOBÍ PŘED ZALOŽENÍM PRVNÍCH MUZEJNÍCH INSTITUCÍ. SOUKROMÉ SBĚRATELSTVÍ JAKO VÝRAZNÝ VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ FENOMÉN?

Podstata soukromého sběratelství tkví v bezprostředním vztahu jeho původců ke shromážděným a uchovávaným předmětům. Intenzita a rozsah s ním souvisejících aktivit jsou pak závislé na skutečnosti, do jaké míry příslušní reprezentanti okolní materiální skutečnosti zaujmou, uspokojí či naplní rozmanité potřeby sběratelů.¹ Jejich motivace nicméně nelze redukovat pouze na vnitřní prožitky. Výrazně se totiž dotýkají interakce jedince s vnějším prostředím, ať už se jedná o potvrzení sociálního statusu či podporu kulturotvorných prvků společně provozovaných a sdílených příslušnou komunitou (rituály, náboženské představy, kolektivní paměť atd.).

Doklady o realizování výše nastíněné relace člověka ke skutečnosti přináší již řada archeologických nálezů (např. pohřební výbava). V oblasti českých zemí a dnešního Slovenska jsou však průkaznější spíše s obdobím raného středověku, kdy se jejími hlavními nositeli, vedle panovníka, stali příslušníci církve a šlechty. U všech skupin převládala snaha využít nashromážděné předměty pro kultovní účely a k obhájení svého výsadního společenského postavení. U českých knížat a králů tak „...*k mýtu posvátnosti panovnické moci přispívalo i držení relikvií,*“² přičemž jejich sbírky byly v některých případech u příležitosti církevních

1 STRÁNSKÝ, Zbyněk Zbyslav. *Archeologie a muzeologie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 76.

2 KUTHAN, Jiří. *Přemysl Otakar II.: Král železný a zlatý: Král zakladatel a mecenáš*. Vimperk: Tina, 1993, s. 109. K této problematice v prostředí nejen českých zemí též ŠULEŘ, Petr. *Muzejní přístup člověka ke skutečnosti v raném středověku. Muzeologické sešity*, 1979, roč. 7, s. 12–29.

svátků ukazovány veřejnosti.³ Výraznější posuny nastaly až v období renesance a manýrismu, kdy se do sběratelských koncepcí v daleko větší míře prosadil faktor vědecko-poznávací, ovlivněný koncepcí tzv. *divadla světa* (theatrum mundi). Výsledky sbírkotvorné činnosti nicméně byly stále určeny velmi úzkému okruhu lidí, kteří ani přes zasvěcený výklad správce sbírky často nebyli s to porozumět významu vystavených věcí. V případě rudolfínské sbírky na Pražském hradě sice ve společnosti existovalo rozšířené povědomí o její vysoké ceně, celkový smysl včetně důvodů uspořádání jednotlivých předmětů však návštěvníkům většinou unikalo.⁴

Nárůst ucelenějších a propracovanějších edukačních přístupů v soukromém sběratelství nastal v dalším průběhu 17. století. Zpočátku souvisel s rozšířením humanistických myšlenek kladoucích důraz na rozvoj všeobecné vzdělanosti a zdokonalením didaktických metod v protestantském prostředí. Do této kategorie spadá koncepce tzv. *zahrady utěšené podívání Jana Amose Komenského* (1592–1670), jež měla výrazně přispět k celkové harmonizaci života společnosti a zároveň větší vzdělanosti, potěše a lepšímu tělesnému zdraví tehdejších obyvatel.⁵ Výchovně-vzdělávací moment se však postupně stále zřetelněji prosazoval také v reálně existujících privátních kolekcích. Mezi jeho nositele patřili přízvaní odborníci z měšťanského prostředí, kteří svými podněty při tvorbě či doplnění sbírek formovali názor a vkus majitele. V případě umění se jednalo o samotné malíře (např. Peter Johann Brandl), u jejich přírodovědných protějšků o uznávané vědce, jakým byl třeba *Ignaz Born* (1742–1791).⁶ Odborně utříděný a na základě znalectví příslušného oboru získaný materiál však neměl sloužit pouze jako zdroj poznání přímých vlastníků, vesměs poučených představitelů dobové aristokracie. Vedle relativně úzkého okruhu návštěvníků se objevovaly tendence ovlivňovat hodnotový žebříček mladších příslušníků rodu. Příkladem může být spis *Karla Eusebia z Liechtensteina* (1611–1684) s názvem *Von Werk der Architektur* (O díle architektury) určené synu Johannu Adamovi.⁷ Podobnou situaci lze předpokládat také v prostředí horních Uher, které disponovalo řadou sběratelských osobností, jakými byli např. příslušníci rodů Thurzů, Thökölyů nebo Pálffyů. Jistý výchovně-vzdělávací akcent, stejně jako v českých zemích, zde přinášelo podnikání kavalírských cest do vyspělých evropských kulturních center. Nejenže v mladých aristokratech pobyt v cizích zemích často probudil touhu po napodobení tamního životního stylu, ale současně u nich rozvíjel úsilí lépe poznat

3 Např. Karel IV. od roku 1350 na dnešním Karlově náměstí vždy o Velikonocích, kromě korunovačního pokladu římských králů, vystavoval také četné relikviáře ze své privátní kolekce. Návštěvníci, jejichž počet se každoročně odhadoval na několik desítek tisíc, si při této příležitosti mohli dokonce zakoupit kovové pamětní odznaky. STEJSKAL, Karel. *Dějiny umění: umění na dvoře Karla IV.* 2. vyd. Praha: Balios, 2003, s. 74; HOLMAN, Pavel. Karel IV. jako sběratel. In UNGERMAN, Šimon a Renáta PŘICHYSTALOVÁ (eds.). *Zaměřeno na středověk: Zdeňkovi Měřňáckému k 60. narozeninám.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 676–677.

4 ŠRONĚK, Michal. Sběratel a mecenáš. In KOHNOVÁ, Jana (ed.). *Rudolf II.: Rudolph II.: kultura a politika v Českém království před třicetiletou válkou v evropském kontextu: [seminář] Praha 10.–14. července 1997: sborník přednášek: CDCC program dalšího vzdělávání učitelů.* Praha: Porta linguarum, 1997, s. 35.

5 Sběrka měla zahrnovat rostlinstvo, nerosty, zkameněliny, živočišstvo či tehdejší výrobky a být spravována odborným pracovníkem. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 455; BENEŠ, Josef. *Komenský a muzea. Muzeologické sešity*, 1971, roč. 3, s. 58.

6 Born měl například podíl na uspořádání dietrichsteinské sbírky v Mikulově. BOHATÝ, Martin a Dobromila BRICHTOVÁ. *Historická mineralogická a paleontologická sbírka Marie Kristýny kněžny Dietrichsteinové v Regionálním muzeu v Mikulově. RegioM: sborník Regionálního muzea v Mikulově.* Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2013, s. 73–74.

7 Podle Karla Eusebia tak měly peníze aristokratovi sloužit k dosažení jediného cíle – vytvářet a zanechat po sobě památky k věčné a nesmrtelné slávě. SLAVÍČEK, Lubomír. „Sobě, umění, přátelům“: kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007, s. 98–99.

okolní svět a přenést jej formou významných (převážně esteticky kvalitních) reprezentantů na vlastní zámecká sídla.⁸

Pozadu nezástávalo od počátku 18. století ani osvícenstvím ovlivněné institucionální sběratelství, reprezentované především akademickým a školským prostředím (*Karlo-Ferdinandova univerzita, Stavovská inženýrská škola v Praze, olomoucká univerzita, banskoštiavnická Banská akadémia* či košické gymnázium) a oprávněně označované za jeden ze základních zdrojů, z něhož následně vyvěrají myšlenky na založení prvních muzejních institucí.⁹ Sbírkové předměty zde názorně demonstrovaly učební látku probíranou v rámci studijních přednášek a zároveň prohlubovaly praktické dovednosti studentů, což platilo ve zvýšené míře pro kolekce různorodého materiálů z oblasti techniky. Postupně došlo také k jejich zpřístupňování vybranému okruhu návštěvníků z řad vyšší společnosti (tzv. *Matematické muzeum v Praze, Soukromá společnost přírodovědy a vlastivědy na Moravě, Královská česká společnost nauk*), s jejich otevřením všem vrstvám obyvatelstva se však lze setkat pouze ojediněle (např. *Veřejný kabinet přírodnin*).¹⁰ Jednotlivé školy a učené společnosti tak nadále fungovaly spíše na principu výměny názorů úzké skupiny elit „než jako badatelská pracoviště nebo moderní korporace, podněcující rozvoj vzdělání v nejširších kruzích.“¹¹ Možností širší veřejnosti, jak se s obsahem sbírek seznámit, tak zůstávaly tiskem vydaná vědecká pojednání, cestopisy a postupně stále častěji se objevující katalogy. To vše se mělo záhy změnit.

2.2 VE STÍNU POLITICKÉ SITUACE, VĚDECKÝCH AMBICÍ A SBĚRATELSKÉ VÁŠNĚ. NESMĚLÉ POČÁTKY EDUKAČNÍCH AKTIVIT MUZEÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA ÚZEMÍ DNEŠNÍHO SLOVENSKA

Přelom 18. a 19. století přinesl do kulturního života habsburské monarchie nový prvek – zařízení muzejního typu. Jako nutná podmínka existence se u nich prosazuje přímé zprostředkování sbírkových předmětů veřejnosti s cílem rozšířit vědomosti, znalosti a dovednosti tehdejších obyvatel.¹² „Demokratizace“ přístupu k vybraným reprezentantům hmotné a duchovní kultury nicméně narážela na řadu problémů. Mezi značně limitující faktory

8 K šlechtickému sběratelství na Slovensku viz např. HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 14–27; KEMÉNY, Alexander. Ján Pálffy ako zberateľ. *Výtvarný život*, 1990, roč. 35, č. 1, s. 57–60; KEMÉNY, Alexander. Ján Pálffy ako zberateľ. *Výtvarný život*, 1990, roč. 35, č. 4, s. 58–60.

9 Špét tak vedle vědeckého a výstavního zmiňuje právě tzv. pedagogický proud. ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 12–13; MRUŠKOVIČ, Štefan, Jolana DARULOVÁ a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2005, s. 21.

10 O činnosti obou institucí viz PETRÁŇ, Josef. *Muzea, kabinety a sbírky*. In PETRÁŇ, Josef. *Památky Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 1999, s. 207–212.

11 ŠOPÁK, Pavel. *Muzejní fenomén v období pozdního osvícenství a romantismu (1800–1850)*. In KNAPÍK, Jiří (ed.). *Vademecum muzeologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 64–70.

12 V tehdejšímu pojetí byl pojem „veřejnost“ vnímán odlišně než dnes, kdy vychází z výkladů formovaných občanskou společností. Především nezahrnoval všechny obyvatele, ale poměrně úzkou a elitní pospolitost. ŠOPÁK, Pavel. *Rok 1814 – rok počátků (Pokus o reinterpetaci Gymnazijního muzea v Opavě)*. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2014, roč. 52, č. 1, s. 44–45.

patřil nejen nedostatek finančních prostředků a vhodných prostor, ale rovněž preferování jiných než prezentačních aktivit ze strany muzejních kustodů, s čímž úzce souvisela nepříliš dobrá srozumitelnost až chaotičnost řady instalací. Vše pak završoval ambivalentní poměr státních a částečně i samosprávných orgánů k nově vznikajícím institucím, jejichž působení bylo, jako výrazný projev veřejného života, sledováno se značnou nedůvěrou. Přes obtížné existenční podmínky vzbuzovaly muzejní ústavy a jejich komunikační formy nemalý ohlas. Počáteční zájem publika si ovšem neuměly trvale udržet, na což měly vliv mimo jiné právě stagnující a zanedbávané formy práce s návštěvníkem, odehrávající se takřka výhradně prostřednictvím ukazování věcí, slovního komentáře kustoda určeného pro vybrané skupiny a odborných publikačních výstupů. Pomyslné nůžky se nicméně stále zřetelněji otevíraly v přístupu k „poučenému“ a laickému obecenstvu, byť cílem muzejních aktivit bylo od začátku oslovovat oba tábory.

Záměrné a cílené edukační aktivity byly ve sledovaném období nejvíce zastoupeny u muzeí, jejichž sbírky měly základ v dřívějších školních kabinetech, a která i nadále plnila funkci zásobárny učebních pomůcek pro výuku. Předpokladem pro překonání jejich ryze školského rázu se stalo angažmá výrazných osobností se zkušeností s akademickým prostředím a úzkými kontakty na významná kulturní centra rakouského státu. Příkladem může být těšínské muzeum vedené *Leopoldem Johannem Scherschnickem* (1747–1814), kde byla původní gymnaziální sbírka doplněna o cenné komplety po léta shromažďované tímto bývalým jezuitou. Její účel sice zůstával primárně edukační,¹³ v Scherschnickově optice ovšem nikoli bez odborných aspirací. Didakticko-katalogový charakter expozice měl totiž přispívat k uvědomění si významu vědeckého poznání dospívající mládeži.¹⁴ Podobnou roli sehrál v Opavě *Faustin Ens* (1782–1858). Přes rozsáhlé počáteční ambice tamní muzeum zůstávalo po stránce správní, personální a provozní spjaté s místním gymnáziem, nicméně jeho iniciátoři oblast působnosti rozšířili o zájemce z řad vědecké komunity.¹⁵ Úzké propojení odborného a edukačního principu lze částečně vysledovat v Olomouci, kde se sbírka tamní nedělní školy (po roce 1848 přejmenovaná na katolickou pro tovaryše) stala základem pro vlastní expoziční a výstavní činnost, při jejíž realizaci byly dokonce stanoveny základní metody práce s návštěvníkem.¹⁶ Také bohaté materiály uložené v kolekci pražské polytechniky sloužily nejen pro potřeby studentů, ale zároveň pro všeobecné poučení všech zainteresovaných odborníků. Její představitelé jim přisuzovali výrazný mezinárodní přesah. Před zahraničními znalci měly reprezentovat místní vynálezce a dokumentovat dokonalost provedení zkonstruovaných výrobků.¹⁷

13 KUDĚLKA, Milan. *Leopold Jan Šeršník: (1747–1814): život a dílo*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1957, s. 149.

14 MAKOWSKI, Mariusz. Zbiory muzealne Leopolda Jana Szersznika. In SPYRA, Janusz R. (ed.). *190 lat założenia muzeum i biblioteki Leopolda Jana Szersznika 1802–1992*. Cieszyn: Muzeum w Cieszynie, 1993, s. 55, 57.

15 Již v roce 1818 bylo původní zaměření muzea na profesory a studenty gymnázia rozšířeno na vzdělané třídy místního obyvatelstva a cizí přátele přírodních věd. MYŠKA, Milan. *Faustin Ens: životní příběh slezského intelektuála doby předbřeznové*. Opava: Matice slezská, 2003, s. 67. Instalace brzy dosáhla takové úrovně, že byla zahrnuta do slavnostní návštěvy císařského páru v Opavě v roce 1817. Později v ní studovaly významné osobnosti z tehdejších vědeckých kruhů a opavské muzeum navazovalo kontakty s řadou učených společností. *Tamtéž*, s. 28, 32–33; ORLÍK, Josef. Počátky Gymnasijního muzea v Opavě. In DUDA, Josef (ed.). *150 let Slezského muzea: 1814–1964*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964, s. 28.

16 Vedle žáků měli být v pramenech zmiňováni, a to jako specifická skupina, také návštěvníci muzea. Otevírací doba neměla narušovat nedělní výuku školy, přičemž v jejím rámci byly vymezeny speciální návštěvní hodiny pro muže a ženy. MACHYTKA, Lubor. Počátky muzea v Olomouci. *Zprávy vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1964, č. 117, s. 2.

17 MAJER, Jiří. Školy a musea v boji za technickou vzdělanost. In POLÁK, Bedřich (ed.). *Na prahu naší techniky: sborník sestavený pracovníky Národního technického muzea k 250. výročí našeho technického školství*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1957, s. 292.

Zřetelné výchovně-vzdělávací tendence výrazně formovaly i uskupení vědců a badatelů, kteří vytvářením kolekcí autentických dokumentů a zpřístupněním jejich obsahů usilovali o cílené využití poznatků z nich získaných ve prospěch celé společnosti.¹⁸ Alespoň částečného naplnění došly v období dozrávajícího osvícenství a nastupujícího raného liberalismu a romantismu u tzv. zemských muzeí, v jejichž programu se vyskytovaly myšlenky o praktických dopadech sbírkotvorné činnosti na oblast hospodářství, techniky a vědy. O využití přírodovědných oborů v zemědělské praxi se na Moravě pokoušel *Karl Christian André* (1763–1831), který své představy implementoval do vize muzejního zařízení s vědecko-dokumentačním a kulturně-výchovným programem.¹⁹ Z Duryňska pocházející intelektuál se však věnoval i edukačnímu poslání krajských muzeí, která se měla stát nižší jednotkou muzejní sítě v zemi.²⁰ Zakladatelská osobnost pražského muzea *Kaspar Maria Sternberg* (1761–1838) oproti tomu sice usilovala spíše o čistě vědeckou profilaci ústavu, nicméně nakonec musel v otázce praktické aplikace jeho aktivit akceptovat názory svých oponentů.²¹ I tak se *Vlastenecké muzeum v Čechách*, stejně jako *Františkovo muzeum*, záhy etablojí ve významná centra vědy, a to zvláště v přírodních vědách.

Vedle odborného působení lze u zemských institucí nalézt výrazný výchovně-emoční aspekt, jenž odrážel počínající přeměnu stavovské společnosti v občanskou. Obě výrazně podporovaly lokální identitu obyvatel prostřednictvím tzv. zemského patriotismu,²² v následujících letech však pozvolna ustupujícího požadavkům národnostním, čehož dokladem je třeba vznik *Matic české* při pražském muzeu.²³ Méně výrazný byl prvek identifikace s rakouskou monarchií, jenž se zvýrazňoval převážně v obdobích ráznějších zásahů státu do veřejné sféry.²⁴ Ztotožnění se s většími územními celky či sociálními skupinami spolu s hospodářskými faktory zapříčiňujícími vyšší mobilitu obyvatelstva (rozvoj průmyslu) a zkrácení vzdáleností (budování infrastruktury) pro tehdejší muzejní ústavy znamenaly změny v myšlení představitelů návštěvnické obce. Využit tak mohl být fakt, že její podstatná část přestávala vnímat svět zúženou optikou obyvatele panství či města a projevovala zvýšený zájem nejen o poučení v oblasti historie a lidové kultury, ale i dění přesahující jejich dosavadní zúžený horizont.

Osobitý mix názorů a přístupů, jenž lze považovat za první ucelenější koncepci v rámci muzejní edukace, představil veřejnosti jednatel *Společnosti Vlasteneckého muzea v Čechách*

18 Historik umění Jiří Kroupa vidí právě ve sběratelství základ, který myšlenkově spojoval jinak velmi různorodě zaměřené členy těchto specifických společenství. KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí: pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*. 2. rozš. a upr. vyd. Brno: ERA, 2006, s. 240.

19 O něm více OREL, Vítězslav a Zbyněk Z. STRÁNSKÝ. Poučení z historie Moravského muzea. *Muzeologické sešity*, 1977, roč. 6, s. 106.

20 V jeho vizích se měla stát centrem přátel a milovníků přírodních věd a souborů názorných pomůcek pro školní výuku mládeže. ANDRÉ, Karl Christian. Kreis-museen. *Hesperus. Ein Nationalblatt für gebildete Leser*, 1811, č. 4-6, s. 89.

21 Sternbergova vědecká koncepce se v počátcích existence Vlasteneckého muzea střetla s praktičtější zaměřeným pojetím Franze Josefa Gerstnera, jež upřednostňovalo spíše výzkum orientovaný na využití vědeckých poznatků v praxi. Nakonec byl přijat kompromisní návrh kombinující oba názory. MAJER, Jiří. *Kaspar Sternberg*. Praha: Academia, 1997, s. 82–83.

22 Více o této problematice viz ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 16.

23 SKLENÁŘ, Karel. *Společnost Národního muzea v dějinách i v současnosti*. Praha: Společnost Národního muzea, 2007, s. 30–33.

24 Rakouský stát se pokoušel aktivně zasahovat do dění ve Vlasteneckém muzeu (*Muzeu Království českého*) zvláště v období tzv. Bachova absolutismu. Zasahoval do personálního složení Společnosti Vlastivědného muzea v Čechách, přičemž průběh jejich jednotlivých jednání byl podroben dohledu policejních složek. Zaměstnanci se pak měli věnovat výhradně vědecké činnosti. *Tamtéž*, s. 50–51.

František Palacký (1798–1876). Za jeden z hlavních úkolů pražského ústavu v ní vytyčil poznání Země české. Návštěvníci jej ale neměli získat doposud preferovanými způsoby přenosu informací (tzn. ústním a písemným podáním), nýbrž bezprostředním zpřítomněním celého věcného a duchovního obsahu minulosti a přítomnosti Čech v podobě vědecky vytvořeného obrazu vlasti.²⁵ Palacký připomíná některá zásadní kritéria úspěchu takového způsobu zprostředkování, určeného podle něj jak k prostému nazírání (laici), tak k hlubšímu studiu (vědci). Vyzdvihuje především význam pečlivého výběru věrných a charakteristických zástupců reality a jejich metodické vystavení.²⁶ Velmi citlivě vnímá i potřeby publika a snaží se jich využít pro další vývoj instituce.²⁷ Muzeum se však v jeho optice nemůže zároveň stát, a to díky své specifické formě komunikace s publikem, čistě výchovně-vzdělávacím ani vědeckým zařízením.

Mezi proklamovanými záměry představitelů zemských muzeí a skutečností nicméně existovaly propastné rozdíly. Velké obtíže nastávaly již se samotným zpřístupněním sbírek. V Brně se část z nich dlouhou dobu nacházela nevybalená ve vlhkém sklepení, později návštěvníci mohli sbírkové předměty zhlédnout v několika napěchovaných skříních.²⁸ Vlastenecké muzeum, dlouhou dobu rozestě po různých privátních bytech a dalších pro instalaci nevhodných objektech, nakonec našlo společné prostory s *Obrazárnou Společnosti vlasteneckých přátel umění* (dále jako OSVPU či Obrazárna) na pražských Hradčanech. Přesto se počáteční působení obou institucí setkalo s velmi vstřícným přijetím veřejností a například ve Františkově muzeu bylo třeba zájemce regulovat pomocí barevně odlišených vstupenek. Představitelé zemských muzeí vůči značně různorodým skupinám návštěvníků nicméně nebyli schopni vytvořit žádné dlouhodobější strategie, a proto také jejich počet postupně klesal.²⁹ Nedostatečná byla zvláště spolupráce se školami.³⁰ Pokud v inkriminované době existovaly cílené snahy oslovit publikum, týkaly se většinou jeho vědecké složky. V brněnském muzeu bylo možné vypůjčit si některé sbírkové předměty ke studiu mimo jeho prostory,³¹ pro vědychtivou část veřejnosti byly vydávány v Praze i Brně časopisy a postupně i první vědecké práce tematicky odrážející sbírkový materiál. Odborníci byli upřednostňováni také při prohlídkách. Na rozdíl od laiků se mohli dostavit fakticky kdykoli po předchozí do-

25 PALACKÝ, František. O účelích vlasteneckého musea v Čechách. In ČECH, Leander (ed.). *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – podpisy aesthetické a literární*. Praha: Bursík a Kohout, 1903, s. 320.

26 V článku se autor zmiňuje také o vědeckých přednáškách. Spíše by ale podle něj měly plnit funkci „podružného“ komunikačního prvku a směřovat k objasnění a popularizaci sbírek. *Tamtéž*, s. 321.

27 Ohledně tehdejší budovy pražského muzea např. poznamenává: „...obecenstvo není tak povolno, jako kdysi prorok Alláhův, a štítí se námahy vystupovati na horu vzdálenou od ruchu městského.“ PALACKÝ, František. Čeho jest třeba českému Museu (Memoire nejvyššímu purkrabí hraběti Chotkovi). In ČECH, Leander (ed.). *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – podpisy aesthetické a literární*. Praha: Bursík a Kohout, 1903, s. 293.

28 NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně: stručný přehled historického vývoje*. Brno: Moravské museum, 1969, s. 11; BRODESSER, Slavomír, Jan BŘEČKA a Jiří MIKULKA. *K poznání a slávě země: dějiny Moravského zemského musea*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002, s. 14.

29 Přesto se např. pražské muzeum tehdy stalo symbolem kulturních aspirací českého národa, což bylo spjata především s „nemuzejním“ vydavatelským působením Matice české. O ní a vztahu k Společnosti vlasteneckého musea v Čechách např. SKLENÁŘ, Karel. *Společnost Národního musea v dějinách i v současnosti*. Praha: Společnost Národního musea, 2007, s. 30–31.

30 Od školního roku 1848/49 mělo být ve sbírkách zavedeno vyučování v přírodních vědách, což do jisté míry zvedlo divácký zájem. NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně: stručný přehled historického vývoje*. Brno: Moravské museum, 1969, s. 19.

31 *Tamtéž*, s. 18.

mluvě.³² Důležitým činitelem se stávala zahraniční klientela, která tvořila nezanedbatelný počet z celkového počtu lidí, jež do zemských muzeí zavítal.³³

Dosti specifický prvek v muzejnictví českých zemí v období první poloviny 19. století tvořila pražská OSVPU. Za cíl si stanovila uchovávat významné doklady výtvarného umění z území Čech a pozvednout úroveň zdejšího výtvarného umění ukázkami děl kvalitních zahraničních i domácích mistrů. Byla velmi těsně spjata s „kreslířskou“ akademií, jejíž studenti jako kopisté Obrazárnu často navštěvovali. Výrazné byly četné pokusy této instituce o celkové zkvalitnění vkusu laiků, nicméně právě pro ně zůstávala prohlídka sbírkového fondu, v jehož rámci docházelo k vystavení co možná největšího počtu výtvarných děl, záležitostí poměrně náročnou.³⁴ Také OSVPU postupem času začala bojovat s markantním úbytkem domácího obecnstva. Prostory galerie se však na druhou stranu staly takřka povinnou zastávkou zahraničních uměnilovných návštěvníků české metropole. Její sbírky dával v Německu za vzor např. Johann Wolfgang von Goethe, čestný člen *Společnosti vlasteneckých přátel umění*.³⁵

Do značné míry specifická situace se vytvořila na území dnešního Slovenska. Od přelomu 18. a 19. století se zde začaly objevovat snahy o kolektivní využívání sbírek, a to pro potřeby vzdělávání a praktického osvojování si výtvarných věd. Nositeli těchto tendencí se staly vznikající učené společnosti, v jejichž programech často figurovala muzejní myšlenka (např. bratislavská *Societas erudita*, banskobystrická *Societas slavica*).³⁶ V první polovině 19. století, ruku v ruce s úsilím národních buditelů, se objevují první podobné koncepce, založené již na dokumentaci historie a současnosti slovenského etnika. Na rozdíl od prostředí českých zemí jim však chyběla širší podpora společenských elit, a proto zůstaly takřka výhradně v rovině teoretické. Mezi nejznámější patřily návrhy reprezentované *Jurajem Ribayem* (1754–1812), *Martinem Hamaliarem* (1783–1835), *Jánem Kollárem* (1793–1852), *Alexandrem Boleslavínem Vrchovským* (1812–1865) či *Samuelem Reussem* (1783–1852),³⁷ ze zájmových organizací pak především spolkem *Tatrín* (1844–1848).³⁸

Všechny uvedené aktivity, do značné míry ovlivněné Šafárikovými *Slovanskými starožitnostmi* a paralelně se rozvíjející s úsilím o uplatnění národních práv, měly vést k vytvoření centrální instituce pro sběr a ochranu památek. K jejich realizaci pak ve slovenském pro-

32 V pražském muzeu upravoval vztah k návštěvníkům a otevírací dobu *Předpis o návštěvě a používání sbírek Vlasteneckého muzea v Čechách*. Podle něj byla otevíracím dnem středa. V letním období zahrnovaly návštěvní dny dopoledne i odpoledne, v zimě pouze dopolední hodiny. Vědci mohli po předchozí domluvě dojít i v jiný čas. SKLE-NÁŘ, Karel. *Společnost Národního muzea v dějinách i v současnosti*. Praha: Společnost Národního muzea, 2007, s. 27.

33 Kromě na zahraničí úzce napojené pražské muzeum lze podobné tendence nalézt i v Brně. V polovině 19. století odstupující kancléř Františkova muzea poznamenal, že sbírky z rozličných důvodů neupoutaly tolik domácích návštěvníků, jako spíše mnohé vědce z ciziny. NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského muzea v Brně: stručný přehled historického vývoje*. Brno: Moravské museum, 1969, s. 19.

34 Umělecké předměty zde byly vystaveny symetricky těsně vedle sebe ve stylu renesančních a barokních kabinetů. Sbírkové byly přístupné 3× týdně v letním období (včetně neděle) a 2× týdně v zimním. Za prohlídku se sice neplatilo, zájemci si ovšem museli vstupenky obstarat u členů Společnosti. Vstup byl možný jen za doprovodu kustoda, který podával návštěvníkům zasvěcený výklad. VLNAS, Vít. Znovuvyzdížení umění a vkusu. Společnost vlasteneckých přátel umění v letech 1796–1884. In VLNAS, Vít (ed.). *Obrazárna v Čechách 1796–1918: katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*. Praha: Gallery, 1996, s. 28.

35 *Tamtéž*, s. 30.

36 HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 43–51.

37 MRUŠKOVIČ, Štefan, Jolana DARULOVÁ a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2005, s. 33–38.

38 KAČÍREK, Luboš, Radoslav RAGAČ a Pavol TIŠLIAR. *Múzeum a historické vedy: (vysokoškolská učebnica)*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 27.

středí dochází velmi pozvolna. V souvislosti se založením jednoho z nejstarších zařízení muzejního typu nelze nezmínit aktivity *Vavrince Čaploviče* (1778–1853). Darováním své rozsáhlé knihovny sbírky, ale i dalších sbírek starožitností Oravské stolici, položil základ vzniku *Společnosti Čaplovičovy knihovny*. Právě ona se stala správcem pozoruhodné kolekce, která měla být použita k „...obecnému užitku pre stolice Oravu, Turiec a Liptov.“³⁹ Mezi další instituce založené v první polovině 19. století na Slovensku patří i soukromé muzeum *Gabriela Fejerváryho* (1780–1851) v Prešově. Sbírkový nadšence obsahovaly hlavně antické památky a v menší míře i výtvarná díla, často exotické provenience.⁴⁰

2.3 ROZVOJ V OBDOBÍ OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI. MUZEA JAKO PROSTŘEDEK FORMOVÁNÍ KOLEKTIVNÍ IDENTITY A VKUSU OBYVATELSTVA

Zřetelný posun v edukačních aktivitách muzeí nastal od 60. let 19. století, přičemž jistou vývojovou kontinuitu lze vysledovat až do konce první světové války. Pro zkoumané období se jako zcela zásadní jeví rychlý rozvoj občanské společnosti umožněný liberálním prostředím rakousko-uherského mocnářství, v oblastech obývaných slovenským etnikem nicméně do značné míry limitovaný maďarizačními tlaky. Zásadní úlohu pro další profilaci muzejnictví v západních i východních částech monarchie sehrála některá legislativní opatření, jež vytvořila rozsáhlejší možnosti participace obyvatel ve veřejných záležitostech (mimo jiné prostřednictvím značného rozšíření zájmových organizací – spolků).⁴¹ Muzejní fenomén se přestal omezovat pouze na tradiční kulturní centra a stále častěji pronikal do regionů, kde jej dále formovali příslušníci místních elit. Jako další výrazný moment se jeví zvýšená motivace k dokumentaci vybraných prvků okolní reality, akcentující výhradně určitý druh či obor lidské činnosti, což vedlo ke vzniku specializovaných muzeí. U všech existujících typů muzejních institucí již hrál rozhodující úlohu měšťanský prvek, který své prezentační aktivity a práci s návštěvníkem přizpůsoboval vlastním cílům a potřebám. V instalacích se proto prosazují první markantnější snahy o promyšlenější metodiku odrážející ambice svých tvůrců v řadě oblastí tehdejšího života (národnostní, politická, hospodářská, sociální otázka). Před muzejními pracovníky se navíc otevírala další možnost, jak diváka blíže připoutat ke svým aktivitám. Tu představoval volný čas, který se stával stále výraznějším fenoménem v životě většiny členů společnosti.⁴²

Změny se zpočátku v prostředí českých zemí příliš nedotkly *zemských muzeí*, která se, oproti ostatním muzejním zařízením, ve vztahu k návštěvníkovi jevila dosti konzervativně. Jejich kustodi rozvíjeli spíše vědeckou činnost a ostatní muzejní záležitosti často vnímali jako nezbytný přívažek ohrožující jejich akademickou kariéru. I když zemské ústavy musely zároveň čelit mnoha složitým výzvám hospodářského a personálního charakteru, na jednu ze

39 HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 52–53.

40 *Tamtéž*, s. 36; GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského múzejníctva* (rukopis), s. 2–3. Osobní archiv Martina Vitka.

41 K tomuto tématu např. KIRSCH, Otakar. K vymezení některých základních funkcí spolků jako významných reprezentantů muzejnictví v českých zemích v letech 1867–1951. In NOVÁKOVÁ, Drahomíra (ed.). *Muzejní spolky včera a dnes*. Čáslav: Muzejní a vlastivědný spolek „Včela čáslavská“, 2011, s. 15–26.

42 LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009, s. 273.

svých základních funkcí nezapomínaly docela. V mnoha případech prováděly promyšlenou akviziční politiku, jejímž výsledkem bylo zajištění sbírkového materiálu atraktivního pro odbornou i laickou veřejnost. Postupně se objevovaly také tendence analyzovat a revidovat dosavadní, poněkud nevyvážený přístup k muzejnímu publiku.

Krizi související s poklesem diváckého zájmu pocítilo především Muzeum Království českého. V české části společnosti přestalo být považováno za symbol národních emancipačních snah, navíc upadal jeho vědecký význam, kdy v některých oborech získali znatelně navrch zástupci pražské univerzity. V úsilí o obnovení užšího kontaktu s veřejností byla od 60. let podniknuta řada kroků, vedení dokonce neváhalo využít podpory vlivných představitelů politického života.⁴³ Přízeň publika si však muzeum zajišťovalo vlastní sbírkotvornou a specifickou instalační činností. V ní dominovalo zoologické a geologicko-paleontologické oddělení, v jehož rámci bylo otevřeno i tzv. *Museum geologicum*.⁴⁴ Největšího ohlasu se ale muzeu dostalo až otevřením nové účelové budovy na Václavském náměstí. Kromě přímého zprostředkování sbírkového materiálu se někteří odborní pracovníci pokoušeli popularizovat svou mateřskou instituci pomocí přednášek, pořádaných po českém „venkově“ či katalogů a průvodců. Pro vědeckou komunitu zůstávaly stěžejním zdrojem informací muzejní časopisy, ať se již jednalo o starší *Muzejník*⁴⁵ či na oblast přírodovědy orientovanou *Živu*. Komunikace s návštěvníkem měla v pražském muzeu také výrazné teoretické pozadí. Nejrozsáhleji se hodnocením publika zabýval dlouholetý kustod muzea, botanik a paleontolog *Antonín Frič* (1832–1913). Jeho hlavní motivací bylo vyjít vstříc potřebám samotného návštěvníka a oživit upadající prestiž ústavu, jenž podle něj měl vzdělávací potenciál srovnatelný s pražským divadlem či univerzitou. Ve své analýze, vycházející z poznatků z anglosaského prostředí, řeší možnosti co nejkvalitnější prezentace po technické stránce (osvětlení a stíny, ventilace, svícení plynem, parametry výstavních skříní, rozmístění předmětů) a rozlišuje specifika zpřístupnění sbírek pro vědecké účely a laickou veřejnost.⁴⁶ Právě pro ni navrhuje zpřístupnění expozic ve formě tzv. prstonárodní univerzity, a to na základě zásad komplexnosti (prezentace sbírek z oblasti Čech, zahraniční materiál má mít funkci doplňkovou a srovnávací), názornosti (použití diagramů a rozsáhlých vysvětlujících popisků či ukázek jednotlivých stádií vývoje přírodnin a živočichů), srozumitelnosti (neinstalovat vedle sebe množství stejnorodého materiálu), smyslové dostupnosti (nevystavovat ve tmě či horních nepřístupných regálech) a v celkovém kontextu vystaveného materiálu (snaha poukázat na škodlivost či užitek organismu, příklady zvířecí potravy).⁴⁷ Fričovým požadavkem bylo zároveň prodloužit otevírací dobu tak, aby diváci nebyli zaháněni „do kavárny a hospod.“⁴⁸ Současně plédoval za volný vstup⁴⁹ a nezapomínal ani na zpřístupnění sbírek vědecké obci, a to i přes hrozbu možného poškození sbírkových předmětů. Brojil

43 Např. František Ladislav Rieger vydal pro potřeby muzea roku 1873 propagační brožuru s názvem *Museum království Českého*.

44 Dřevěná stavba původně plánovaná pro světovou výstavu vyrostla na zahradě za Nostickým palácem a v expozici byly vůbec poprvé využity vitríny s šikmým svrchním dílem. SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti: příběh národního muzea*. Praha: Paseka, 2001, s. 220–222.

45 Označení pro časopis vydávaný muzeem od roku 1827, jehož název většinou kopíroval jméno instituce (postupně *Časopis společnosti vlastenského Museum v Čechách*, *Časopis Českého musea*, *Časopis Musea království Českého* a konečně *Časopis Národního muzea*).

46 FRIČ, Antonín. Návrh k zřízení přírodnického Musea. *Časopis Musea Království českého*, 1865, roč. 39, s. 325. Fričův návrh ideálně uspořádané sbírky přírodnin viz obr. 2.

47 FRIČ, Antonín. České museum a jeho úloha. *Osvěta*, 1883, roč. 12, č. 2, s. 98–103.

48 *Tamtéž*, s. 102.

49 Podle něj nemělo pražské muzeum klesnout na ústav „výdělkářský“. *Tamtéž*, s. 102.

ovšem proti úzkému spojení muzea s univerzitou, kdy podle něj hrozila degradace vystavených exemplářů na úroveň učebních pomůcek.⁵⁰ Tím se ocitl v opozici k dřívějším názorům *Jana Evangelisty Purkyněho* (1787–1869), jenž chtěl naopak muzeum co nejvíce přiblížit vědeckému prostředí a dokonce jej viděl jako „...základ a zárodek k vyvinutí budoucí české akademie.“⁵¹ Český přírodovědec se ale intenzivně zabýval také způsoby zprostředkování vědeckých poznatků laické veřejnosti, přičemž mezi klíčové instituce v tomto směru řadil právě muzea.⁵²

Podobným vývojem v této době prošlo Františkovo muzeum. I v jeho případě lze vysledovat problémy s financováním, prostorami a značně proměnlivým návštěvnickým zájmem. Takřka identické byly prostředky komunikace s obecností, kde vedle expozic a přednášek hrály klíčovou roli také odborné publikace a průvodci.⁵³ Specifikum brněnské instituce spočívalo od 90. let v dosti bouřlivé koexistenci českého a německého etnika projevující se paralyzováním řady aktivit v edukační oblasti.⁵⁴ K pozitivním událostem ale jistě patřil zisk Dietrichsteinského paláce, dnešního symbolu muzea. Ani v Brně nechyběla osobnost v teoretické rovině reflektující problematiku práce s návštěvníkem. Stal se jí zdejší sekretář *Otto Schier* (1846–1922). Zemské muzeum se v jeho optice mělo zabývat projevy světa ducha v uzavřeném životě národa. Stává se tak němým učitelem, který lehce pochopitelným a stravitelným způsobem přináší pochopení všech rozmanitostí života, ve kterém i přes jeho mnohotvárnost panuje řád, harmonie a jednota. Z dojmů a pocitů pak názornými prostředky přináší jedinci základní orientaci ve světě a důvěru ve vlastní schopnosti, které jsou nezbytným základem pro rozvoj duchovního života celého společenství.⁵⁵ Na druhé straně se podle jeho názoru z dřívějších raritních sbírek, které sledovaly jediný účel, a to naplnit návštěvníka naivním údivem, stala muzea místy zde nashromážděného, vědecky ověřeného materiálu.⁵⁶ Schier velmi ostře vnímal právě hranici mezi požadavky odborníků a laického návštěvníka. Zatímco první skupina požaduje autentické předměty či jejich úplnost a rozmanitost, druhá preferuje věci charakteristické, přehledné a esteticky uspořádané. Spokojí se tak s imitacemi, když jim porozumí. Aby se oběma návštěvnickým kategoriím vyhovělo, musí se tam, kde to bohatost sbírek dovoluje, rozdělit studijní materiál od výstavních kusů.⁵⁷ Edukace se jako neodmyslitelný faktor pojila s činností *vlastivědných muzeí* zažívajících svůj boom od 60. let 19. století. Špét ve své publikaci o českém muzejnictví rozlišuje dva základní typy těchto ústavů. První charakterizuje jako střediska výzkumu a ochranné práce, další pak označuje za osvětový. Právě jeho reprezentanti byli úzce spjati s potřebami

50 *Tamtéž*, s. 106.

51 PURKYNĚ, Jan. *Akademia. Živa*, 1862, roč. 10, s. 38.

52 PURKYNĚ, Jan Evangelista. O zprostředkování věd, zvláště přírodních. *Časopis Českého muzeum*, 1853, roč. 27, č. 2, s. 257.

53 Ten vyšel, přesně v duchu tehdy panující politické korektnosti, v obou zemských jazycích. TRAPP, Moritz Wilhelm/TRAPP, Mořic Vilém. *Das Franzens-Museum in Brünn*. Brünn: K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1882. *Františkovo muzeum v Brně*. Brno: C. k. moravsko-slezská společnost pro zvelebení orby, přírodo- a zeměvědy, 1882.

54 Liknavost představitelů muzea tak zabránila například účasti na mezinárodní výstavě historických a soudobých krojů v Petrohradě v roce 1902. NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně: stručný přehled historického vývoje*. Brno: Moravské muzeum, 1969, s. 36–37.

55 SCHIER, Otto. Über die Ausgestaltung des Francens-Museums zum Landes-Museum. *Museum Franciscum Annales*, 1895, s. 6.

56 SCHIER, Otto. Über Landesmuseen. *Museum Franciscum Annales*, 1896, s. 325–326.

57 SCHIER, Otto. Über die Ausgestaltung des Francens-Museums zum Landes-Museum. *Museum Franciscum Annales*, 1895, s. 6.

škol a preferovali převážně lidovýchovné a vzdělávací cíle.⁵⁸ Důležitým úkolem institucí zastoupených v osvětovém směru bylo sloužit soustavnému vzdělávání širší veřejnosti, ale i zvyšovat názornost výuky na školách. Sepětí se školními ústavy bylo někdy natolik úzké, že příslušná zařízení byla oprávněně pokládána spíše za kvalitně vybavené kabinetu s rozvinutým edukačním působením.⁵⁹ Ve svém úsilí byly podporovány zemskými muzei, jejichž zástupci doporučovali, aby tyto prezentační formy byly koncipovány pro širší veřejnost a docházelo k jejich spojování.⁶⁰ Také u pokračovatelů prvních vlastivědných ústavů, které již víceméně rovnoměrně kombinovaly princip vědecký a pedagogický, se zdá být vazba na školní prostředí klíčová. Mezi odbornými správci totiž byli zastoupeni, vedle příslušníků dalších akademických povolání, zvláště pak učitelé. Ve své edukační strategii se logicky ve větší míře zaměřovali na mládež, byť do sféry své pozornosti zahrnovali širší skupiny publika a sledovali rozsáhlejší cíle (např. rozvoj lokálního patriotismu a národního uvědomění). Mnohem obtížnější ale bylo počáteční, mnohdy ambiciózní výchovně-vzdělávací záměry naplnit. Z řady tehdejších zpráv se zachovaly zmínky o skladištích, nesystematicky vystavujících veškerý získaný materiál. Právě neškolený personál, nevyhovující prostorové podmínky a nedostatek financí zapříčinily absenci řady edukačních forem. Komunikace s návštěvníky se proto omezovala především na stálou ukázkou sbírkových předmětů doplněnou slovním doprovodem kustoda a konáním občasných tematických přednášek, často realizovaných ve spolupráci s centrálními muzei.⁶¹ Nevyhovující stav řady muzejních institucí v regionech dokonce vedl ke zrodu negativních reakcí v 90. letech 19. století, jejichž hlavním mluvčím se stal *Lubor Niederle* (1865–1944), zpochybňující kompetenci vlastivědných ústavů odborně spravovat a vystavovat materiál kulturní hodnoty.⁶² Ráznou odpověď na Niederlem navrhovanou centralizační koncepci představovaly názory *Karla Václava Adámka* (1868–1944), který ve své argumentaci na obhajobu vlastivědných muzeí naopak využil jejich význam ve výchovně-vzdělávací oblasti v jednotlivých lokalitách.⁶³ Následující roky pak byly ve znamení úsilí o profesionalizaci vlastivědných muzeí a částečné obhajoby jejich existenčního opodstatnění. Symbolem probíhajících změn se staly jednak obě pražské výstavy (Jubilejní zemská výstava a Národopisná výstava československá), jež připoutaly zájem obecnosti k jejich prezentačním aktivitám a dění v regionech vůbec, a tzv. muzejní sjezdy (Hlinsko, Kutná Hora, Praha). Na sjezdových zasedáních byla mnohokrát zmíněna nutnost zavádění výchovně-vzdělávací aspektů do muzejní činnosti a prezentovány zkušenosti, které při jejich aplikaci muzejní pracovníci získali. Jednou z osobností přinášejících nové a ucelené podněty byl začínající kustod plzeňského muzea *Fridolín Macháček* (1884–1954). Zdůrazňoval, že „venkovské“ ústavy nesmí co do intenzity komunikace s návštěvníkem zaostávat za centrálními. Touto svou činností se v jeho optice liší od soukromých sběratelů a stávají se tak jedinečnou korporací svého druhu. Ze širokého

58 ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 39.

59 V českých zemích se v této souvislosti někdy hovořilo o tzv. školních muzeích. Existovaly dokonce návody, jak podobnou sbírku uspořádat. Např. VITÁK, Antonín Konstantin. *Školní museum: milým občanům královským, na památku třiletého působení svého ve čtvrté třídě hlavní školy královské a velectným bratrům učitelům k upotřebení podává Antonín Konstantin Viták*. Praha: Antonín Konstantin Viták, 1868.

60 FRÍČ, Antonín. Návrh k zřízení přírodnického Musea. *Časopis Musea Království českého*, 1865, roč. 39, s. 329.

61 Vedle pražského muzea lze tyto aktivity vysledovat u zemského a uměleckoprůmyslového muzea v Brně. Viz KIRSCH, Otakar. *(Po)zapomenutí nositelé paměti: německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014, s. 165.

62 Velké kritice podrobil především strukturu sbírkového fondu těchto muzeí, kde se vedle domácích věcí objevovaly i rarity z exotických zemí. NIEDERLE, Lubor. K návrhu zákona na ochranu uměleckých a starožitných památek v Čechách. *Národní listy*, 1892, roč. 32, č. 108, 17. dubna, s. 2–3.

63 ADÁMEK, Karel Václav. Zákonná úprava ochrany starodávných památek v království českém. *Národní listy*, 1892, č. 32, č. 169, 20. června, s. 1–2.

spektra možností oslovit veřejnost (např. katalogy, novinové články, přednášky a praktické kurzy) se mu jako hlavní aktivizační prvek jeví výstavy, které mohou při ztvárnění některých témat využívat i analogií z jiných regionů.⁶⁴ Současně připomíná nutnost propagačně-popularizační práce, jejímiž formami může být uveřejnění článků v novinách, doprovodná přednáška či odborná publikace, na níž se může společně podílet více muzeí. Za dalšího výrazného reprezentanta oboru vyjadřujícího se k problematice vlastivědného muzejnictví lze označit pozdějšího přednostu pravěkého oddělení Muzea Království českého *Albína Stockého* (1876–1934). V reakci na jednání pražského sjezdu v roce 1908 navrhl oživit činnost vlastivědných muzeí přednáškami, při nichž by se odkazovalo na konkrétní materiál ze sbírek a bylo využito diapositivů. Ty však návštěvníky neupoutají k muzeu natrvalo, proto je potřeba organizovat občasně výstavy, a to i kočovné. Zájem publika se podle něj oživí i výměnou sbírkových předmětů.⁶⁵ Inspiraci ke svým myšlenkám patrně našel u některých profesních organizací, které se podobné aktivity pokoušely prosadit u členských ústavů (např. *Svaz rakouských uměleckoprůmyslových muzeí*).⁶⁶

Neméně významnou roli při uvědomění si nutnosti zintenzivnit aktivity v oblasti komunikace s návštěvníkem sehrála na přelomu 19. a 20. století některá periodika zabývající se muzejní tematikou. Jednalo se o *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických* a *Československé letopisy musejní*, na německé straně např. o *Mittheilungen des Mährischen Gewerbemuseums*. Zvláště oba české časopisy přinášely zprávy o aktuálním dění v muzejnictví, mezi nimiž nechyběly informace o edukaci. Autorem mnoha z nich byl čáslavský muzejník *Kliment Čermák* (1852–1917), jenž ve svých úsudcích a závěrech vycházel ze znalostí řady vědních oborů a bohaté učitelské praxe. Snad i z toho důvodu často srovnával kompetence muzea a školy. Zastával názor, že „*museum má býti veřejnou školou mluvící vyloženými věcmi a provázenými nápisy*,“⁶⁷ zdůrazňoval ale také důležitou funkci živého slova při prohlídce. Všechny uvedené činnosti spadají do gesce kustodů, kteří by měli návštěvníka nejen poučit, ale „přitahovat“ k muzeu širší vrstvy národa, především mládež, která stojí v centru Čermákovy pozornosti. Odborní pracovníci, kteří potřebují pro svou zodpovědnou funkci náležitý školení,⁶⁸ by měli také hojněji reagovat na impulsy ze strany veřejnosti a přizpůsobit jim svou výstavní činnost.⁶⁹ Vše souvisí s požadavkem na aktivní participaci diváka, který měl nejen poznat blíže vystavenou věc, ale dovtípit se účelu, proč byla vystavena. Muzeum se tak pro diváka stává jakousi svatyní, kde ti, kteří touží po vzdělání, nalézají své uspokojení. Čermák nicméně připomínal nutnou odbornost, srozumitelnost a účelně zvolenou výběrovost: „*Nejen slovem provázejícím, ale již výběrem jeví se nám kustos [odborný pracovník muzea – pozn. autor] jako učitel svého lidu, jako pedagog v nejširším slova*

64 Sjezd na ochranu památek pořádaný v Praze. Přednášky a referáty při sjezdu pronesené, postup jednání sjezdu dle stenografických zápisů, usnesení sjezdu, seznam účastníků. *Československé letopisy musejní*, 1910, roč. 2, č. 7–11, s. 97.

65 STOCKÝ, Albín. Svaz muzeí a musejních spolků. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze*, 1910, roč. 18, č. 2, s. 57.

66 KIRSCH, Otakar. *(Po)zapomenutí nositelé paměti: německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014, s. 58–63.

67 [ČERMÁK, Kliment]. Účelnost muzeí. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1896, roč. 1, č. 9, s. 129.

68 O této problematice blíže viz ČERMÁK, Kliment. Výchova v muzeologii. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1901, roč. 4, č. 12, s. 173–176.

69 Veřejnost nicméně podle Čermáka hraje podstatnou roli i na poli vědeckém. Pochopila totiž význam předmětů kulturní hodnoty a většinou je dobře obeznámena, jak zajistit nález a místo nálezu. [ČERMÁK, Kliment]. Lid náš ochráncem starožitností. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1897, roč. 2, č. 11, s. 161.

smyslu.⁷⁰ V dalších příspěvcích podal i praktické návody, jak dosáhnout co nejefektivnějšího působení vystavovaných předmětů v konkrétních oborech.⁷¹

Stejně jako u českých protějšků byla problematika edukace citlivě vnímána v německém prostředí Čech, Moravy a Slezska. Nerozvinula se zde do té míry, hlavně díky značné roztržitosti německojazyčných oblastí, natolik široká báze teoretických názorů. Podle některých z nich však návštěva muzea neměla vést k pouhému uspokojení zvědavosti, ale k celkovému vzdělání příchozích a podpoře vědecké práce.⁷² Asi nejvýraznějším představitelům podobných myšlenek se stalo profesní sdružení německo-moravských místních muzeí, jehož členové nejenže o daném tématu diskutovali na svých zasedáních, ale dokázali je aplikovat v praxi (putovní výstavy, přednášky).⁷³ Moravě nicméně příslušel i další primát. Zmínky o edukačním fenoménu se staly součástí výnosu Moravského zemského sněmu, na jehož základě mělo být na počátku 20. století zorganizováno zdejší muzejnictví pod kuratelou *Moravského zemského muzea* (dále také jako MZM). Určitá úroveň práce s návštěvníkem se stala jedním z nutných předpokladů, aby mohla být vlastivědná muzea do systému zařazena a dosáhla na zemskou subvenci.⁷⁴

Novým impulsem pro rozvoj výchovně-vzdělávacích metod a forem v zařízeních muzejního typu se stalo zakládání *specializovaných muzeí*, jejichž počet se v českých zemích (zejména pak v Praze) rapidně zvýšil v poslední třetině 19. století. Díky záštitě státních a samosprávných orgánů a aktivní participaci vrcholných představitelů společenských elit se u nich v řadě případů vytvořily vhodnější podmínky pro komunikaci s návštěvníkem než u vlastivědných a zemských ústavů. Postupně se tak za účasti kvalitních odborníků a dostatečného množství finančních prostředků pokoušely rozvíjet početné výchovně-vzdělávací aktivity doposud zůstávající na okraji pozornosti muzejních pracovníků. Zřejmá byla také tendence citlivě vnímat potřeby návštěvníka a snaha čerpat z osvědčených zahraničních postupů a zkušeností, které byly ovšem citlivě přizpůsobovány místním poměrům.

Za vůbec nejprogresivnější skupinu mezi specializovanými muzei lze označit ústavy uměleckoprůmyslové, rozšířené takřka po celém území českých zemí. Intenzivní práce s veřejností se u nich odvíjela od primárního cíle zvyšovat estetickou kvalitu tehdejších výrobků napodobováním historické i současné produkce užitého umění, formovat vkus výrobců a prohlubovat vzájemné vztahy mezi nimi a konzumenty.⁷⁵ Zároveň ale úzce souvisela s aktivitou státních a zemských orgánů podporující střední a malé živnostníky v jejich mnohdy nerovném boji s velkými průmyslovými podniky, která je v dobové literatuře označována

70 [ČERMÁK, Kliment]. Účelnost muzeí. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1896, roč. 1, č. 9, s. 129.

71 Např. ČERMÁK, Kliment. Pořádání a vystavování sbírek numismatických. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1897, roč. 1, č. 2, s. 17–18.

72 *Denkschrift über die zweckmässigste Art und Weise und Einrichtung und Ausgestaltung der Museen deutschböhmischer Städte und ihnen verwandter Anstalten*. Prag: Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen, 1899, s. 4.

73 KIRSCH, Otakar. Svaz německo-moravských místních muzeí a jeho úsilí o povznesení profesní úrovně a společenského postavení regionálního muzejnictví na Moravě. *Brno v minulosti a dnes*, 2011, roč. 24, č. 1, s. 241–242.

74 Jednalo se zvláště o první tři body: 1) disponovat spolehlivou odbornou pracovní silou (kustody), která by pečovala o ústav a ručila za jeho vědeckou „správnost“; 2) umístit sbírky ve vhodných místnostech, kde by byly nejen chráněny před narušením a zkázou, ale také řádně zpracovány; 3) obvyklým způsobem sbírky zpřístupnit širší veřejnosti i odborníkům. České znění výnosu viz např. HELFERT, Jaroslav. Na nové dráhy. Nástin minulosti a úkolů zemského muzea moravského v Brně. *Věstník moravského muzea zemského v Brně*, 1921, roč. 1, č. 1–3, s. 16–17.

75 Mezi prostředky, kterými uměleckoprůmyslová muzea chtěla naplnit své poslání, patřila i „didaktická“ akce, zahrnující speciální školy, výuku kreslení, dílny, kurzy, přednášky či putovní výukové kurzy. MUNDT, Barbara. *Die deutschen Kunstgewerbemuseen im 19. Jahrhundert*. München: Prestel, 1974, s. 11. Studien zur Kunst des neunzehnten Jahrhunderts, sv. 22.

jako zvelebování živností (Gewerbeförderung).⁷⁶ Vzhledem ke vstřícnému postoji obchodních a živnostenských kruhů, které muzea vnímaly jako vhodný a důležitý marketingový prostor, mohla dokonce rozvinout své komunikační formy ve speciálně vystavěných účelových budovách. Vedle pečlivě uspořádaných a obsáhlých stálých instalací, ovlivněných zejména vídeňským *Muzeem pro umění a průmysl* (Museum für Kunst und Industrie), se jejich obvyklým vyjadřovacím prostředkem staly výstavy. V samotné prezentaci se často objevovaly různé typy náhražek autentických předmětů v podobě nákrešů či sádrových a galvanoplastických odlišků, jež sloužily k didaktickým účelům.⁷⁷ Vzhledem k potřebě aktivního zapojení návštěvníka (např. pro pochopení technologie výroby) mělo být podle některých názorů návštěvníkovi dokonce umožněno „*k podrobnějšímu studiu a ohledání, k okreslení se všech stran i ze skříně vyjmouti*.“⁷⁸ Kromě vlastních počínů šlo o divácky velmi atraktivní zprostředkování projektů některých domácích i zahraničních institucí formou putovních výstav, které byly od počátku 20. století organizovány profesním sdružením uměleckoprůmyslových muzeí.⁷⁹ K naplnění záměrů a cílů sloužily také přednášky vybraných odborníků, prakticky zaměřené kurzy ve speciálních dílnách, řada typů publikací vydávaných vlastním nákladem (časopisy, průvodci i katalogy) či vypisování cen pro obzvláště kvalitní produkty z oblasti užitého umění. Zásadní byla spolupráce s uměleckoprůmyslovými školami. Měla vychovat osoby „*vzdělaného vkusu a dovedné umělecké ruky*“,⁸⁰ které by umělecký průmysl pozvedly na vyšší úroveň. Ve vztahu obou institucí byla nicméně zdůrazňována nadřazená role muzejních ústavů, které působily na širší spektrum obecnstva a uměly zprostředkovávat kontakt mezi nakupujícími a zástupci průmyslu.⁸¹

Rozsáhlá činnost uměleckoprůmyslových muzeí na poli edukace byla na přelomu 19. a 20. století oslabena odklonem od aktivního ovlivňování průmyslové a řemeslné výroby prostřednictvím ukázek produktů, jejich předloh i výrobních strojů. Tento úkol zčásti převzala nově vznikající muzejní zařízení usilující o dokumentaci techniky. Jejimi ranými formami se stala tzv. technologická muzea v Praze a Brně, která se více než na shromažďování sbírek a jejich instalaci soustředila na rozvoj živnostenského stavu pomocí přednášek, praktických kurzů či vypisování cen za nejlepší výrobky v oboru užitého umění. Jejich ambicí však bylo také zprostředkovávat informace mezi živnostníky a orgány státní správy

76 Mezi aktivitami značně nekoordinovaně a spíše nesoustavně vedené kampaně nabýval na důležitosti podnět k založení centrální organizace, která by v budoucnosti řídila a zaštiťovala „zvelebovací akci“, zejména pak výchovně-vzdělávací působení v oblasti techniky a technologií. Na Moravě se jejím centrem postupně stalo brněnské uměleckoprůmyslové muzeum, které za přispění místní živnostenské komory v praxi realizovalo celou řadu programů. KIRSCH, Otakar. Obchodní a živnostenská komora v Brně a její aktivity na poli muzejnictví v období habsburské monarchie. In ČAPKA, František, Radek SLABOTÍNSKÝ a Pavla STÖHROVÁ (eds.). *Průmysl, technika a exaktní vědy na Moravě a ve Slezsku: vybrané kapitoly z 19. a 20. století*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2014, s. 14–17. Acta Musei technici Brunensis 6.

77 V případě brněnského muzea byly využívány pro potřeby hodin výtvarné výchovy na odborných školách a kurzů kreslení pořádaných touto institucí. GABRIELOVÁ, Bronislava. *K dějinám Moravského uměleckoprůmyslového muzea v Brně*. Brno: Bronislava Gabrielová, 2003, s. 17.

78 CHYTIL, Karel. *O účelu a prostředcích umělecko-průmyslového musea*. Praha: Otto, 1887, s. 13.

79 Svaz uměleckoprůmyslových muzeí (Verband österreichischer Kunstgewerbemuseen), později Svaz rakouských muzeí (Verband österreichischer Museen), jich od svého založení do roku 1910 zorganizoval více jak 20. Vidět je mohli návštěvníci 18 měst v celém Předlitavsku. Die zehnjährige Tätigkeit des Verbandes österreichischer Kunstgewerbemuseen. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums in Brünn*, 1911, roč. 29, č. 2, s. 28–29.

80 MÁDL, Karel B. Umělecko-průmyslové museum v Praze a jeho úloha I. *Národní listy*, 1885, roč. 25, č. 194, 17. července.

81 CHYTIL, Karel. *O účelu a prostředcích umělecko-průmyslového musea*. Praha: Otto, 1887, s. 4.

a samosprávy, přičemž pro výrobce měla zároveň sloužit jako poradní orgán.⁸² Do období dlouhého 19. století spadají také počátky *Technického muzea v Praze*, považovaného za vyvrcholení bohaté tradice českého sběratelství v oblasti průmyslu, živností a vědy. V jeho původní koncepci rezonovaly vzory jak jeho vídeňského, tak i mnichovského protějšku, zvláště pak edukačních přístupů *Oskara von Millera* (1855–1934). Samotné muzeum se nicméně do konce první světové války, i vlivem problémů s budovou, snažilo diváky oslovit především přímým zprostředkováním ukázek výrobních produktů a techniky, pečlivě rozdělených do jednotlivých oddělení.⁸³

Tradičně výrazný v této době zůstával příspěvek muzeí umění, která se většinou soustředila na samotnou prezentaci výtvarného umění, pořádání s ním spojených tematických přednášek a publikační činnost. OSVPU získala na společenské prestiži otevřením koncepčně a reprezentativně uspořádaných výstavních prostor v pražském Rudolfinu, vydáním kritického katalogu a v neposlední řadě i rozšířením návštěvní doby.⁸⁴ Oproti tomu na počátku 20. století vzniklá *Moderní galerie Království českého* spíše jitrila názory odborné veřejnosti ohledně své koncepce, než že by aktivně a promyšleně cílila na samotné návštěvníky.⁸⁵ Publikum se do expozic nenaučilo přicházet pravidelně. Nezáměr o opakovanou návštěvu muzeí umění vedl *Františka Xavera Harlase* (1865–1947) dokonce k prohlášení, že přes ohromující statistiky „nemáme dosud vlastně žádného publika.“⁸⁶ Stablní diváckou obec je podle něj třeba aktivně získat, k čemuž je třeba se zaměřit na vzbuzení její pozornosti, navození prožitků a dojmů, a to již při první prohlídce. I když se objevily další názory, v nichž oscilovaly některé zahraniční tendence převážně z německy mluvících zemí,⁸⁷ na poli muzejnictví umění se prozatím příliš neprosadily.

Z dalších oborových institucí na sebe upozornily ústavy etnografického zaměření využívající popularity a instalačních podnětů jubilejní a hlavně národopisné výstavy. V expozicích pracovaly výraznými autentickými prostředky, ať už ve formě rozmístění sbírkových před-

82 K vývoji a programu obou muzeí viz KUBELKA, Franz a Josef POLÁČEK. *Der Landes-Gewerberat und das Landesamt für Gewerbeförderung in der Markgrafschafts Mähren. Ihre Wirksamkeit in den Jahren 1907 bis 1911*. Brünn: vlastním nákladem, 1912, s. 265–282; Technologické museum průmyslové a obchodní živnostenské komory v Praze. *Epocha*, 1899, roč. 4, č. 4, s. 61–64.

83 HOZÁK, Jan. *Přítběh Národního technického muzea*. Praha: Národní technické muzeum, 2008, s. 35.

84 VLNAS, Vít. Úlomky úlomků. *Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění v Rudolfinu 1885–1918*. In VLNAS, Vít (ed.). *Obrazárna v Čechách 1796–1918: katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*. Praha: Gallery, 1996, s. 93–95. Návštěvníci výstavních sálů pražského Rudolfinu viz obr. 3.

85 Ústředním bodem diskuze bylo, zda má instituce dokumentovat tehdejší umění jako celek a fakticky v tomto ohledu plnit funkci archívu, nebo se má soustředit výhradně na špičková díla, tedy být jakýmsi „chrámem umění“. VLNAS, Vít. *Moderní galerie jako nedokončená diskuze*. In MUSIL, Roman (ed.). *Moderní galerie tenkrát: 1902–1942: klášter sc. Anežky české únor–duben 1992*. Praha: Národní galerie, 1992, s. 8.

86 Muzejník a historik umění tím myslel, že neexistuje početnější stablní divácká obec, která by do muzeí chodila pravidelně. HARLAS, František X. *Musejní obecnstvo. Československé letopisy musejní*, 1905, roč. 2, č. 4, s. 53.

87 Jako zásadní se jeví především diskuze na konferenci v Mannheimu v roce 1903 o muzeích jako místech lidového vzdělávání. *Die Museen als Volksbildungsstätten. Ergebnisse der 12. Konferenz der Centralstelle für Arbeiterwohl-fahrtseinrichtungen*. Berlin: Zentralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen, 1904. Schriften der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen, sv. 25. Stěžejní pozici v jejím rámci zaujal muzejník z Hamburku Alfred Lichtwark. O jeho vystoupení z hlediska muzejně pedagogického viz GROTE, Andreas. *Museen als Bildungsstätten*. In KLAUSEWITZ, Wolfgang (ed.). *Museumpädagogik. Museen als Bildungsstätten*. Frankfurt am Main: Deutscher Museumsbund e.V., 1975, s. 34–36, celkově o jeho muzejněpedagogických aktivitách viz JÚVA, Vladimír. *Vývoj německé muzeopedagogiky*. Brno: Paido, 1994, s. 23–24; HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998, s. 47–49. K popularizaci jeho myšlenek v českém prostředí Alfreda Lichtwarka přispěl překlad jeho díla, usilujícího o přiblížení specifických forem zprostředkování autentického uměleckého díla laickému návštěvníkovi. LICHTWARK, Alfred. *Výcvik nazírání na díla umělecká*. Praha, 1915.

mětů v původním prostředí (Přerov nad Labem), tak vytvořením iluze autenticity prostřednictvím stylizovaných prostor či figurín (*Národopisné muzeum v Praze*).⁸⁸ Řada původních záměrů u specializovaných ústavů nicméně realizována být z různých důvodů nemohla. Příkladem může být muzeum pedagogické, které mělo zřídit informační kancelář, aby se stalo „učitelskou radou při školských potřebách obyvatelstva.“⁸⁹ Často se vyskytovaly potíže s instalací materiálu (hasičské a sokolské muzeum v Praze, zemědělské v Brně), další již nashromážděné sbírky si dokonce musely na své zpřístupnění veřejnosti delší dobu počkat (pražské zemědělské muzeum). Našly se i takové příklady, kdy instituce přes původní nadšení a podporu výrazných osobností nikdy nebyly pro publikum otevřeny (muzeum vynálezů).⁹⁰

Muzejní ústavy na území dnešního Slovenska ve druhé polovině 19. století vznikaly v podstatě na dvou odlišných základech. První z nich představuje slovenské národní hnutí, které po založení *Maticy slovenské* (1863) cílevědomě budovalo matiční muzeum s jasně vyhraněným kulturně-politickým a národně-buditelským charakterem. Podle jeho kustoda *Františka Vítazoslava Sasinka* (1830–1914) se mělo stát především národní knihovnou doplněnou trojrozměrnými autentickými materiály. Jeho sbírky, získávané výhradně dary, pak názorně dokumentovaly historii, život či kulturu slovenského etnika. Se zákazem činnosti Maticy v r. 1875 však končí i její muzejní aktivity. Následná dvě desetiletí se nesla ve znamení zřetelné stagnace národně orientovaného muzejnictví.⁹¹ Dalšího pokračovatele národovecké tradice tak lze vypočítat teprve v první polovině 90. let. Jednalo se o *Muzeálnu slovenskú spoločnosť* (dále jako MSS a Spoločnosť) založenou v roce 1893,⁹² která měla již od svého počátku sledovat širší než výhradně muzejní zájmy. Protože po formální stránce vyhovovala uherským úřadům, měla převzít i některé úkoly zaniklé Maticy a postupně se etablovat v jedinou národní a vědeckou instituci Slováků. V rámci její činnosti se přistoupilo k budování sbírek, které však, navzdory svému zcela jasnému charakteru a zaměření, nemohly z politických důvodů nést označení „slovenské“ ani „národní“. Už ve stanovách však bylo zřetelně uvedeno, že nové muzeum a jeho představitelé mají získané předměty vystavovat, pořádat přednášky a publikovat odborné texty. Platformou k publikování se stal jednak *Sborník MSS*, v němž vycházely četné odborné texty, na druhé straně pak *Časopis MSS*, fungující spíše jako prostředník mezi vrcholnými orgány Spoločnosti a členskou základ-

88 Viz fotografie v NIEDERLE, Lubor. *Průvodce po Národopisném museu Československém*. 2. vyd. Praha: Rada N. M. Č., 1896, mezi s. 16–17.

89 Národní archiv, fond *Zemský výbor v Čechách 1874–1928*, sign. 4403, kart. 5261 – Jiná musea – museum pedagogické, technické – církevní – Husovo – československé knih – mlékařské – Náprstkovo – zemědělsko – technologické 1910–1923, složka Pedagogické muzeum. Dopis pedagogického muzea Zemské správní komisi Království českého ze dne 25. dubna 1918. Zástupci muzea však také předložili zemské školní radě návrhy, týkající se tělesné, mravní a pohlavní výchovy. *O pohlavní výchově mládeže: podání spolkové rady Pedagogického muzea Komenského c.k. zem. škol. radě pro král. České*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 1917, s. 13–15.

90 Spolek vydržující muzeum se dobrovolně rozešel v roce 1903. Jeho majetek byl posléze předán místnímu technologickému muzeu. Státní oblastní archiv v Praze, fond *Obchodní a živnostenská komora Praha 1850–1949, část II*. Musea, sign. IX 4/11 1890–1905, inv. č. 1081, kart. 379 – Dopis Zemské banky Království českého Obchodní a živnostenské komoře v Praze ze dne 9. dubna 1904.

91 GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského múzejníctva* (rukopis), s. 2–3. Osobní archiv Martina Vitka; MRUŠKOVIČ, Štefan, Jolana DARULOVÁ a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2005, s. 40–44; HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 55–59.

92 Úředně byla potvrzena v roce 1895. Blíže o Muzeální slovenské společnosti viz RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre: (príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin: Osveta, 1983.

nou.⁹³ Hlavním iniciátorem vzniku a jejím nejvýznamnějším představitelem byl *Andrej Kmeť* (1841–1908). V jeho myšlení dominuje představa kulturně-politického a národního poslání sbírek. Sbíráni dokladů minulosti se mělo stát nejen prostředkem, jak se o Slováciích doví celý kulturní svět, ale zároveň cestou vedoucí ke konkrétní a smysluplné práci pro národ, „*ktorá od zatvorenia Matice slovenskej hlivie.*“⁹⁴ V roce 1908 byla posléze v Turčianském Svätém Martině slavnostně otevřena nová muzejní budova, představující jakýsi neoficiální symbol kulturních a politických snah slovenského etnika.⁹⁵

Určitý protipól představovaly v 19. století instituce, jež vznikly za účelem prosazování zájmů vládnoucích maďarských elit a šíření povědomí jednotného „*natio hungarica*“. Mezi ně patřila zejména župní a městská muzea, reflektující materiální kulturu vyšších vrstev, církve a vysoké umění.⁹⁶ Zakládána byla převážně na spolkově-institucionálním základě a kromě svých politických záměrů kladla důraz na vědeckou a výchovně-vzdělávací činnost.⁹⁷ Z muzeí tohoto typu stojí za zmínku především košické, které se veřejně profilovalo jako muzeum celých Horních Uher. Jeho stanovy z roku 1874 deklarují: „*Múzeum Horného Uhorska má v prvom rade zbierať svedectvá minulosti, hlavne prírodovedný, archeologický, historický a umelecký materiál, priemyselné výrobky a etnografické predmety, spracovávať ich, uchovávať a vystavovať.*“ Muzeum bylo veřejnosti přístupné vždy v neděli, přičemž ho navštívilo i 500 lidí za den.⁹⁸

Pomyslnou tečku za bohatým a přitom nesourodným vývojem vztahu k návštěvníkům v období dlouhého 19. století tvoří první světová válka. Vůbec poprvé byly vlivem vnějších událostí zásadním způsobem narušeny nejen dosavadní formy komunikace s publikem, ale i samotná existence některých muzeí. Přesto alespoň v počátečních fázích konfliktu došlo k prvnímu výraznějšímu angažmá státu, jehož představitelé si ve zvýšené míře začali všimnout možnosti ovlivňovat dění ve společnosti prostřednictvím muzejních institucí a jejich specifických výrazových prostředků. Na některých místech se lze setkat s úřady více-méně vnucenými válečnými výstavami,⁹⁹ aktivní však byla i účelově založená muzea, jež

93 HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 69.

94 RYBECKÝ, Milan. Úsilie A. Kmeťa o organizovanie slovenského vedeckého života a vznik Muzeálnej slovenskej spoločnosti. *Múzeum*, 1966, roč. 11, č. 4, s. 24–45, zde s. 28–29.

95 GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského múzejníctva* (rukopis), s. 4–6. Osobní archiv Martina Vitka; MRUŠKOVIČ, Štefan, Jolana DARULOVÁ a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2005, s. 58–63; HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 61–70. Pohled do sbírek martinského muzea viz obr. 4.

96 Za všechny jmenujme alespoň Městské muzeum v Bratislavě (1868), Hornouhorské muzeum v Košiciach (1872), Župné muzeum v Trenčíne (1873), Karpatské muzeum v Poprade (1883) či Župné muzeum v Nitre (1896).

97 GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského múzejníctva* (rukopis), s. 2–6. Osobní archiv Martina Vitka; HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 75–107; KAČÍREK, Luboš, Radoslav RAGAČ a Pavol TIŠLIAR. *Múzeum a historické vedy: (vysokoškolská učebnica)*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 27–28.

98 HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 78.

99 SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti: příběh národního muzea*. Praha: Paseka, 2001, s. 323. Co se týče slovenského prostředí, v roce 1916 byla zřízena malá expozice 1. světové války v muzeu v Nitre. HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 111.

měla utužit morálku obyvatelstva v těžkých chvílích válečného konfliktu.¹⁰⁰ Byť byly tyto tendence obvyklé zvláště u větších ústavů, jistá míra sounáležitosti s osudem monarchie ovlivnila prezentační počiny velké části tehdejších muzejních zařízení, u nichž se státní patriotismus prozatím příliš neprojevoval. Intenzivnější propagandistické snahy ale neměly příliš dlouhého trvání, veřejnost řešila své existenční problémy a postupně přestávala mít o návštěvu muzeí zájem.

2.4 OD DEMOKRATICKÉHO REŽIMU K TOTALITNÍMU SYSTÉMU. PROMĚNY A SPECIFIKA EDUKAČNÍCH AKTIVIT MUZEÍ V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY A DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Zatímco ve způsobu správy a podmínkách fungování muzea na předcházející období v mnohém navazovala,¹⁰¹ v relaci k návštěvníkovi doznalo muzejnictví první republiky hned několika podstatných změn. Netýkaly se ani tak vzniku nových či neotřelých forem komunikace jako spíše usoustavnění a precizace dosavadních záměrů a cílů. Výraznější role připadla československému státu, jehož samotná existence na jedné straně pro řadu muzeí představovala jeden ze základních podnětů a cílů edukačních aktivit, současně ale vytvářela relativně příznivé podmínky pro rozmach tzv. osvětové práce. Právě ona nezpochybnitelná funkce muzejních institucí při zpřístupnění poznatků, znalostí a dovedností širokým vrstvám obyvatelstva byla podstatným důvodem přímé podpory muzejnictví ze strany státních orgánů. Zcela opomenout v tomto směru nelze ani faktory vědecké a umělecké, na něž byl úzce napojen fenomén kulturního regionalismu.¹⁰² Není proto divu, že léta 1918–1938 jsou ve znamení nárůstu teoretických koncepcí zabývajících se vztahem muzea a veřejnosti a jejich razantnějších dopadů do muzejní praxe.

Jako klíčová událost se ve zkoumaném období jeví založení profesního sdružení muzejních pracovníků – *Svazu československých muzeí* (dále jako SČSM), které bylo úzkými vazbami spojeno s *Ministerstvem školství a národní osvěty* (dále jako MŠANO). Vedoucí představitel SČSM, mezi nimiž nechyběly výrazné osobnosti tehdejšího muzejnictví, cítili zvýšenou potřebu v něm sdružené zástupce českých a slovenských muzeí (převážně vlastivědného zaměření) vzdělávat také v oblasti prezentace a práce s publikem. Akcentace dané problematiky v programu organizace se velmi úzce proloupla s jeho úsilím o vybudování funkční muzejní sítě, kdy každému typu muzea byla přisouzena specifická role při kontaktu s od-

100 I když se jednalo především o centrální vídeňská muzea, jejich aktivita se dotkla i českých zemí. Příkladem může být *Vojenské muzeum ve Vídni* (Heeresmuseum in Wien), jehož představitel se rozhodl zachytit jevy, které by dokumentovaly obtížný život v tehdejší zázemí. Mezi ně patřil i nedostatek dříve dostupných surovin projevující se častým použitím náhradních materiálů při výrobě. Vídeňský ústav proto požádal brněnskou obchodní a živnostenskou komoru, aby producenti zaslali takovéto druhy výrobků na jeho adresu přímo nebo prostřednictvím komory. Moravský zemský archiv v Brně, fond G 115 – *Obchodní a živnostenská komora Brno 1851–1949*, sign. X 11 g, kart. 813 – Jiná muzea 1907–1935, Dopis Vojenského muzea ve Vídni OŽK ze dne 14. listopadu 1916.

101 ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 71–72.

102 Jednalo se o záměrné působení v oblasti kultury směrem z center na periferii. Více ŠOPÁK, Pavel. Muzejní fenomén a Československá republika (1918–1945). In KNAPÍK, Jiří (ed.). *Vademecum muzeologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 85–86.

bornou a laickou veřejností.¹⁰³ K předávání potřebných informací svazovým členům pak docházelo prostřednictvím kurzů i některých tiskovin. Komplexnější nastínění pozice SČSM v celé záležitosti obsahuje příručka Josefa Františka Svobody (1874–1946) *Zásady českého muzejnictví*.¹⁰⁴ Již při samotné definici muzea autor zdůrazňuje úzké sepětí jeho vědecké a výchovně-vzdělávací činnosti s tím, že „vystavené předměty odpovídají současným vědeckým poznatkům i potřebě poučiti nejširší vrstvy.“¹⁰⁵ U muzejní prezentace, kde zásadní úlohu hrají výstavy, kategorizuje návštěvnickou obec do tří skupin – školní mládeže, místního obyvatelstva a turistů. Instalace sice mají naplňovat jejich nároky a potřeby, nicméně musí zároveň splňovat aspekty vědecké a estetické. Zvláštní důraz klade Svoboda na srozumitelnost a pravdivost. Domáhá se co možná nejvyšší míry autentičnosti a kritizuje některé uměle vytvořené výstavní prvky (např. zidealizované interiéry selských světnic). Nezastupitelnou funkci při zprostředkování jednotlivých témat podle něj tvoří nápisy (rozdílí indikační, orientační, popisky a přehledy), které jsou „mluvou mrtvého předmětu,“ přičemž musí splňovat některé požadavky (smyslová dostupnost, věcnost, úspornost, pravdivost).¹⁰⁶ Dalším nutným písemným dokumentem je tištěný průvodce a za naprosto stěžejní považuje Svoboda „živé slovo“, vlastně odborný komentář ke sbírkám, jenž by měl být věcný a probíhat za aktivní participace publika. Muzeum také musí aktivně získávat své návštěvníky. Kromě práce muzejní a hospodářské (administrativní) upozorňuje na důležitost propagační činnosti.¹⁰⁷

Význam edukační činnosti zejména pro vlastivědná muzea rozebíraly i některé německé metodické dokumenty vytvořené v rámci vlastního profesního uskupení *Rudolfem Hönigshmidem* (1876–1967). Podle něj bylo zásadní úlohou muzejních zařízení „podporovat vědomosti o vlasti a tím i lásku k ní,“¹⁰⁸ a to vytvořením jejího co možná nejúplnějšího, uceleného a názorného obrazu, vhodného také pro potřeby vyučování. Při ukazování hmotných dokladů nemají chybět odborné popisky a v případě nutnosti ani vysvětlující obrazy a diagramy.¹⁰⁹ Německá vlastivědná muzea nicméně šla svou vlastní cestou, poněkud odlišnou od hlavního proudu československého muzejnictví. Směrem, který vyvrcholil v druhé polovině třicátých let příklonem k spanismu a posléze nacistické ideologii.¹¹⁰

Období první republiky však generovalo také další osobnosti, vyjadřující se k problematice prezentace i vztahu k veřejnosti, a současně prezentující své soukromé názory nesvázané svazovými kompromisy. Mezi ně patřil i ředitel Moravského zemského muzea *Jaroslav Helfert* (1883–1972), sám po dlouhá léta vůdčí představitel SČSM. Ve svých statích stanovil odpovědnost muzeí vůči veřejnosti, které probíhalo na třech frontách – vůči vědě, školám

103 Zatímco nejvyšší kategorie (ústřední muzea) měla uspokojit všechny diváky včetně odborníků, nejnižší stupeň (památníky) byl určen pro místní laickou veřejnost. ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 79.

104 Publikace vyšla až v poválečném období, nicméně reflektuje a vykresluje prvorepublikové poměry v muzejnictví.

105 SVOBODA, Josef František. *Zásady českého muzejnictví*. Praha, 1949, s. 7.

106 K prezentačním a komunikačním aspektům muzejní práce viz *tamtéž*, s. 64–65.

107 *Tamtéž*, s. 15.

108 „...die Kenntnis der Heimat und dadurch die Liebe zur Heimat zu fördern.“ Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Brno, fond *Pozůstalost architekta dr. Karla Kühna*, kart. 11, inv. č. 96/13, Heimatmuseen – ihre Aufgaben und ihre Einrichtung, s. 1.

109 *Tamtéž*, s. 8–9.

110 Vzhledem k restriktivním opatřením československého státu lze tyto aktivity prezentačního charakteru jen velmi těžko prokázat. KIRSCH, Otakar. *Netradiční cesta k dokumentaci regionu. Příběh muzea německých Jihomoravanů v Klentnici v letech 1923–1945*. In *Sršatý Prajz. Erich Šefčík (1945–2004)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 194–195.

a široké veřejnosti. Za zcela nutný předpoklad úspěšné komunikace považoval rozlišit výstavní prostory, obsahující vybrané předměty nejlépe reprezentující dokumentační zájem instituce, od těch „skladištních“ (depozitárních).¹¹¹ Helfert se ostatně tématu věnoval i na přednáškách a kurzech *Lektorátu muzejnictví* na Masarykově univerzitě, kde se budoucím adeptům muzejní práce pokoušel zprostředkovat teoretické a praktické zkušenosti ze svého dlouholetého působení v oboru.¹¹²

Výrazný a ucelený vhled do metodiky práce s návštěvníkem přinesla ale spíše publikace *Ladislava Lábka* (1882–1970) s názvem *Nástin praktické muzeologie pro muzea vlastivědná*, využívaná v období první republiky mnoha kustody jako návod pro jejich muzejní praxi. Muzeum, které promítá život místa z minulosti do přítomnosti, se podle plzeňského muzejníka mělo řídit požadavky vědy a populární formou ji podat návštěvníkovi. Jistě podnětné byly Lábkovy myšlenky související s realizací samotné expozice. Z ní muselo být především vymýceno vše, co se přímo nevztahuje k dokumentaci regionu.¹¹³ Důrazně nedoporučuje ukazovat pouze nejkvalitnější věci, ale zároveň ani všechny sbírkové předměty najednou. Vyslovuje se však proti jejich příliš častému nahrazování. Při prohlídkách požaduje od návštěvníka aktivní přístup. Na jeho základě by měl pochopit nejen prezentované téma, ale také o něm dále přemýšlet, k čemuž mu mělo dopomoci tzv. štítkování (nápisů a popisky), publikace v podobě průvodce a živé slovo.¹¹⁴ Lábek popisuje i roli neodborných pracovníků při zprostředkování sbírkových předmětů obecnstvu. Zastává názor, že bez stálého dozorce nemůže muzeum existovat a stanovuje jeho základní povinnosti a kompetence.¹¹⁵ Nepodceňuje však ani závažnost propagace a reklamy a uvádí jejich některé formy – pro veřejnost přístupnou skříň, v níž by byly vystaveny přírůstky, zprávy o nově nabytých předmětech v tisku, letáky, katalog či ročenky. Zvláště tiskoviny by měly odpovídat možnostem soudobého grafického umění, což se týká i vstupenky, tedy jediné věci, co si návštěvník z muzea odnese.

V praktické rovině do forem a způsobů komunikace s návštěvníckou obcí v období první republiky výrazně promluvily nově se formující společenské elity, které své zájmy v oblasti muzejnictví poměrně často propojovaly s idejemi československého státu. Prim zde sehráli příslušníci zahraničních odbojových jednotek, kteří v mnoha lokálních muzeích vytvořili speciální koutky glorifikující vojenské úspěchy legií. Prosadit se ale dokázali, za výrazné podpory státu, také na celonárodní úrovni. *Památník národního osvobození* na pražském Vítkově byl zařízením, jež mělo vychovávat tehdejší občany v duchu demokratických a hlavně národních tradic, přičemž využívalo řady výrazových prostředků k ohromení publika.¹¹⁶ Specifické bylo postavení agrární strany, která chtěla prostřednictvím muzejního fenoménu

111 HELFERT, Jaroslav. Nedostatek místa v museích. *Zprávy památkové péče*, 1938, roč. 2, č. 7, s. 104–105.

112 O vývoji Lektorátu a jeho kurikulu KIRSCH, Otakar a Lucie JAGOŠOVÁ. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátku univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 3–16.

113 LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská muzea vlastivědná*. Praha: Národopisná společnost československá, 1927, s. 53.

114 *Tamtéž*, s. 61.

115 Úloha dozorce podle Lábka spočívá v kontrole výstavních prostor během návštěvnícké prohlídky. Během ní by však neměl vést jakýkoli výklad, a to z důvodu, že poté nevidí, co se děje kolem něj. Má se také starat o čistotu místností (stírání, nikoli metení podlahy) a ořetení prachu, dvakrát za rok by pak měl organizovat generální úklid. *Tamtéž*, s. 64.

116 Již z důvodové zprávy k návrhu zákona o zřízení *Památníku odboje* připraveného Českou obcí legionářskou z roku 1922 vyplývá, že předpokladem pro vybudování ústavu je, kromě rozsáhlé akviziční činnosti, postavení nebo získání budovy, jež by byla zároveň účelná i monumentální. WERSTADT, Jaroslav. Předchůdci „Památníku osvobození“. *Zprávy Českého zemského archivu*, 1932, roč. 7, s. 221. K definitivnímu dokončení a otevření jeho nejrepresentativnější části, *Pantheonu národního osvobození*, však došlo až za změněné politické situace roku 1950.

podpořit své ambice v politickém systému Československa. Síť muzeí rozprostírající se po celém území státu využívala při prezentaci a propagaci řadu moderních trendů, mezi něž patřily mimo jiné audiovizuální prostředky (diapozitiv, stereoskop, skioptikon, kinematograf, gramofon).¹¹⁷ Faktický tvůrce jejich pražského ústředí *Josef Kazimour* (1881–1933) razil názor, že cíl muzea nemůže spočívat v samotné vědecké tvorbě, nýbrž v propagaci vědy a odborném opatrování dokladů o historii zemědělství a zemědělských věd a styku s mezinárodním zemědělským hnutím. Jako nejvhodnější a jedinečný prostředek vnímal trvalé, ale částečně obměňované výstavy, doplňované o kočovné výstavy, přednášky, studijní a srovnávací materiál, publikace (*Věstník československého zemědělského muzea, Časopis pro dějiny venkova*) či kroužky.¹¹⁸

V úspěšné činnosti, jež zvýšila návštěvnický ohlas, pokračovala také některá dřívější pražská specializovaná muzea, k nimž se přidaly nově vzniklé instituce v regionech.¹¹⁹ Mnohé z nich nezapomínaly na přece jen aktivnější přístup k potřebám publika. Tyto tendence jsou patrné u židovského muzea,¹²⁰ na atraktivní předměty spjaté s dřívější a současnou průmyslovou výrobou stále lákalo muzeum technické. V případě Obrazárny uvažoval její ředitel *Vincenc Kramář* (1877–1960) o „správné instalaci“ zde shromážděných uměleckých děl, která by v sobě zahrnula poučení o vývoji a podstatě umělecké tvorby, záruční vliv na současné umění a návštěvníkovi poskytla všestranné umělecké zážitky. Současně by pak neváhal „... porušit historický princip, nebude-li jinak možno vyhověti těmto základním požadavkům.“¹²¹ Také u Moderní galerie jsme svědky nárůstu propagačních akcí vrcholících kampaní s názvem *Týden Moderní galerie*.¹²² Jejich úspěšnějšímu rozvoji nicméně stále zabraňoval konflikt se zástupci umělecké sféry a oboru dějin umění, kdy se zástupci galerie do svého sbírkového fondu dlouhou dobu zdráhali zařadit díla představitelů české moderny. Naopak vztahy k akademickému prostředí se výrazně rozvinuly v zemských muzeích, poněkud v nich ovšem stagnovala práce s laickým návštěvníkem, a to i přes otevření řady nových expozic. Na vině byl zvláště nedostatek vhodných výstavních prostor, který stále výrazněji pociťoval i větší počet specializovaných muzeí.¹²³

Mohutný rozvoj v období první republiky prodělalo muzejnictví na Slovensku. Jeho představitelé museli od základů přebudovat a rozšířit dosavadní muzejní síť, neboť v roce 1918 existovala pouze jediná instituce čistě pod správou slovenského etnika – *Slovenské národné múzeum v Turčianskom Svätom Martině*. V ostatních zařízeních muzejního typu, zčásti župních, městských, státních či organizovaných na spolkovém základě, pak byli zastoupeni zaměstnanci všech národností (hlavně Slováci, Maďaři, Němci). Významným krokem proto bylo založení bratislavské *Spoločnosti Slovenského vlastivedného múzea* a jejího muzea (1924), které se staly jakýmsi protipólem spíše pasivně působící MSS. Volba budoucího

117 KAZIMOUR, Josef. Program okresních zemědělských muzeí. *Časopis pro dějiny venkova*, 1931, roč. 18, s. 6.

118 KAZIMOUR, Josef. *Zemědělské musejníctví v Československu*. Praha: Josef Kazimour, 1931, s. 11.

119 Specializované muzejnictví prodělalo mohutný rozvoj v Brně, kde se etablovala některá muzea po *Výstavě soudobé kultury* v Brně uskutečněné v roce 1928 (pedagogické, hygienické). Vzniklo zde ale například i muzeum italských vlastenců, odboje, Mendelovo či zemědělské.

120 Jeho představitelé dokázali reagovat na zvýšený zájem turistů o pražské památky rozšířením otevírací doby. VESELSKÁ, Magda. *Bestii navzdory: Židovské muzeum v Praze 1906–1940*. Praha: Židovské muzeum, 2006, s. 17.

121 KRAMÁŘ, Vincenc. *O obrazech a galeriích*. Praha: Odeon, 1983, s. 388.

122 NEJEZCHLEBOVÁ, Martina. *Moderní galerie a veřejnost mez dvěma válkami*. In MUSIL, Roman. *Moderní galerie tenkrát: 1902–1942: klášter sc. Anežky české únor–duben 1992*. 1. vyd. Praha: Národní galerie, 1992, s. 50.

123 O novou účelovou budovu bez úspěchu usilovaly muzeum technické, zemědělské či Moderní galerie. Značnou aktivitu v tomto ohledu vyvinulo i Národní muzeum, jehož prostorové kapacity byly shledány jako naprosto nedostatečné. SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti: příběh národního muzea*. Praha: Paseka, 2001, s. 334–338.

hlavního města Slovenské země jako místa působení obou institucí nebyla zvolena náhodně, protože Bratislava velmi rychle vytlačila Turčianský Svätý Martin z pozice hlavního kulturního centra Slováků. I proto zde postupně vyrůstaly další důležité muzejní ústavy, z nichž obzvláště *Zemědělské múzeum*, štědře dotované finančními prostředky agrární strany, si mohlo dovolit investovat značné prostředky v oblasti prezentace. Svědčí o tom výstavba vlastní účelové budovy v letech 1924–1928 i samotné muzejní expozice, považované v době svého založení (1930) za vrchol prezentačních aktivit slovenského muzejnictví.¹²⁴ Období mezi světovými válkami přineslo Slovensku vznik některých specializovaných muzeí v regionech, jako např. *Múzea slovenského krasu v Liptovském Mikuláši* (1928) nebo prešovského *Židovského múzea* (1929).¹²⁵

Martinská MSS se začala více aktivizovat až ve druhé polovině 20. let, kdy se do jejího čela dostaly osobnosti jako *Karol Anton Medvecký* (1875–1937) či *Ján Geryk* (1892–1978). Její činnost zpočátku směřovala především k podpoře a posílení pozic slovenského národa v československém státě, později svou pozornost ale zaměřila k problematice venkova a lidové kultury. Ze Slovenského národního múzea, které se i díky své orientaci na národopis začalo progresivně rozvíjet, se tak znovu stalo jedno z výrazných center muzejního života. V roce 1933 byla v jeho rámci navíc ustanovena *Národní galéria Slovenska*, považovaná za průkopnický počín slovenské kultury v meziválečném období. Za zmínku jistě stojí činnost muzea v Košicích. Tamní *Východoslovenské múzeum* se po ztrátě mnoha svých sbírek, zčásti odvezených do Budapešti a částečně rozprodaných na aukcích, přeorientovalo novým směrem – jako specializované uměleckoprůmyslové muzeum. Zásadní stopu zde zanechal ředitel *Josef Polák* (1886–1945), který zároveň působil jako muzejní inspektor pro oblast Slovenska. I díky jeho metodickému působení Východoslovenské múzeum zrealizovalo přibližně 200 výstav různého druhu.¹²⁶

Vedle MSS a její publikační činnosti (*Sborník a Časopis MMS*) ovlivňoval formování slovenského muzejnictví zásadním způsobem i SČSM. Jeho součástí se, byť s jistým zpožděním, postupně staly některé místní instituce. Co se počtu týká, slovenská muzea byla ve srovnání s českými a moravskými v menšině. Proto na sjezdech, které se konaly střídavě na Slovensku a v českých zemích, se řešily problémy slovenského muzejnictví spíše okrajově. Akce pořádané SČSM a společné porady nicméně přispěly k jeho postupné aktivizaci a celkovému zkvalitnění. Jinou společnou instancí, která se vyjadřovala k ožehavým otázkám muzejnictví na Slovensku, se stala celostátní *muzejní rada*. Celková koncepce výchovy a vzdělávání v období 1918–1938 však s muzei příliš nepočítala. Ta se proto orientovala převážně na vlastní muzejní práci, přičemž zejména vlastivědná muzea si nedokázala zajistit odpovídající vliv na veřejnost.¹²⁷

Značně specifickou dobou pro vztahy mezi muzejními zařízeními a publikem se stalo období Protektorátu a Slovenského štátu. Došlo v něm k významnému omezení vlivu občanské společnosti na chod muzejních institucí a s ním úzce spojeným ideologickým zásahům do

124 HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 122–123. Tematicky byla věnována zvláště přírodním poměrům, rostlinné a živočišné výrobě, zemědělské technice, lovectví, lesnictví a lidovému umění. Využívala na svou dobu moderního výstavního fundusu spolu s modely a dioramaty. MAŇAS, Jan. *Zemědělské muzeum 1891–1991*. Praha: Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, 1991, s. 13.

125 KAČÍREK, Ľuboš, Radoslav RAGAČ a Pavol TIŠLIAR. *Múzeum a historické vedy: (vysokoškolská učebnica)*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 31.

126 GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského muzejníctva* (rukopis), s. 6. Osobní archiv Martina Vitka.

127 GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského muzejníctva* (rukopis), s. 6–9. Osobní archiv Martina Vitka; MRUŠKOVIČ, Štefan, Jolana DARULOVÁ a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2005, s. 67–76.

jejich výchovně-vzdělávací činnosti. V českých zemích nicméně autoři zabývající se vývojem muzejního fenoménu zmiňují počáteční vzestup zájmu obyvatelstva o celkové dění v některých, zvláště vlastivědně zaměřených ústavech. Podle nich byly veřejností vnímány jako jedny z mála kulturních center posilujících českou národní identitu, byť v rámci úzce vymezených témat (lidová kultura, pro režim nekontroverzní osobnosti české historie atd.).¹²⁸ Nutno podotknout, že nárůst obliby šel ruku v ruce s řadou restriktivních opatření, která se týkala např. zákazu vystavování předmětů souvisejících s českou státností. V pražském muzeu pak byly dokonce úředně zakázány již připravované výstavní projekty.¹²⁹ Okupační správa navíc od počátku mapovala možnosti ideologického a propagandistického působení, jejímiž nositeli se měla stát hlavně centrální muzea a část dříve Němci spravovaných muzejních zařízení. Snahy o germanizaci českého prostoru a zajištění loajality místní populace vyvrcholily velkými putovními výstavami uspořádanými v Národním muzeu.¹³⁰ Výrazně v nich oscilovaly prvky lidovosti směřující k ovlivnění širších společenských vrstev, především lidí zaměstnaných v klíčových a strategických rezortech. Potenciál českých a moravských muzeí v protektorátu, přes chystanou reorganizaci připravovanou německými úřady, se jim ale plně rozvinout nezdařilo.¹³¹ Prezentační činnost brzy zásadně narušily válečné události a s nimi související odvoz sbírkových předmětů z centrálních muzeí na bezpečná místa v okolí či rapidní ztráta zájmu publika v důsledku existenčních starostí. Pro muzejní instituce vlastivědného zaměření se stalo definitivní tečkou za jejich aktivitami až nařízení ze srpna 1944, po jehož vydání musela být veřejnosti uzavřena.¹³²

V době zvýšeného ohlasu veřejnosti na aktivity muzeí končící zhruba rokem 1941 byla uveřejněna řada příspěvků, které pojednávaly o návštěvnické problematice. Mnozí z autorů se tak pokoušeli překonat kritické období a pomoci českému muzejnictví praktickou radou. Jejich platformou se stalo periodikum *Zprávy památkové péče*. Vůbec poprvé se zde objevila rozsáhlejší analýza statistických dat z pera brněnského muzejníka *Josefa Skutila* (1904–1965), jež byla získána z šetření prováděných ještě v období první republiky MŠA-NO. V článku je srovnán celkový počet muzejních návštěvníků v českých a moravských městech (Praha, Brno, České Budějovice, Plzeň, Olomouc) a ve vybraných pražských a brněnských ústavech. Skutil posléze dokonce komparuje roční návštěvnost v Brně a Praze s vybranými evropskými velkoměsty (Vídeň, Mnichov, Berlín, Amsterdam, Londýn a Paříž) a stejně tak si všímá procentuálního podílu školních výprav na celkové návštěvnosti

128 ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 118.

129 Jednalo se např. o výstavu zabývající se problematikou staré slovanské kultury v Čechách. SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti: příběh národního muzea*. Praha: Paseka, 2001, s. 342.

130 Mezi ně patřila hlavně výstava *Německá velikost* (Deutsche Größe) z roku 1941, k níž později v Národním muzeu přibývaly další – *Na cestě k nové Evropě – kniha a meč* a *Ctěte práci. Tamtéž*, s. 343.

131 Jejím vypracováním byl pověřen tehdejší ředitel opavského muzea Edmund W. Braun, který na základě svých inspekčních cest po protektorátních muzeích dospěl k závěru, že pokud mají po stránce propagandy a lidové výchovy na veřejnost zapůsobit, musí se značně změnit. Vyslovil proto požadavek, aby byly co možná nejdříve vhodným způsobem uspořádány především sbírky „domáčího“ charakteru. Pro školení muzejních pracovníků pak měly být ustanoveny muzejní kurzy pod patronací historiků, přírodovědců, konzervátorů atd. Národní archiv, fond 1005 – *Úřad říšského protektora*, kart. 534, sign. I-10 V-3-1, *Musea v Protektorátě*, všeobecně a jednotlivě 1939–1944, dopis Edmunda W. Brauna Hansi Reinholdovi z 27. ledna 1941. Braunovy myšlenky nakonec vedly ke vzniku *Svazu moravských muzeí* (Verband mährischer Museen) v roce 1942, který ale, i díky ignorování jeho činnosti ze strany českých muzejních pracovníků, nebyl s to své původní záměry realizovat. KIRSCH, Otakar. *Po zapomenutí nositelé paměti: německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014, s. 99–100.

132 ŠPĚT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 120.

muzeí.¹³³ Do časopisu primárně určeného pro představitele příbuzného oboru památkové péče však přispívali další známí zástupci českého muzejnictví. Zásadní je mezi nimi pozice *Fridolína Macháčka* (1884–1954), který oblast muzejní prezentace vnímal z psychologizujících pozic a zároveň se domníval, že „*výchovně vzdělávací práce je pro zachování renomé a zvyšování autority muzea prvkem nejpodstatnějším.*“¹³⁴ Instalace by podle něj měla být živá, vtipná, vkusná a diváka lákat a bavit. Z těchto důvodů je proti přílišnému zatěžování návštěvníka, jenž po první čtvrt hodině prohlídky začne nervózně pospíchat. Macháček proto pléduje za rozdělení sbírek na část výstavní a skladištní.¹³⁵ Na tradici přírodovědců a zvláště Antonína Friče navázal na stránkách časopisu zaměstnanec Národního muzea *Ivan Klášterský* (1901–1979). Za hlavní zbraň muzea ve vztahu k publiku, přes požadavek vyváženosti jednotlivých činností (konzervační, badatelská a edukační), považoval popularizační a „vzdělávatelskou“ veřejnou výstavu. Jistě zajímavé je také jeho tvrzení, že metodika vizuálního vyučování ještě není, ani vzhledem k bohatým tradicím, v českých zemích vůbec propracována. Dobrá expozice by ale měla být, podobně jako u Macháčka, vědecky korektní, přehledná, vkusná a poutavá.¹³⁶

Vedle zmíněných muzejníků nelze přehlédnout vyjádření představitelů oboru dějin umění. Jedním z nich byl význačný představitel Národního muzea *Karel Guth* (1883–1943), jenž instalace pojímal spíše po stránce vědecké.¹³⁷ Vedle něj se k danému tématu vyslovil také *Karel Černožorský* (1896–1982). Stejně jako jeho mnozí kolegové, zdůrazňoval funkci uchovávací, ale zároveň tvrdil, že „*Sběratelstvím památek se však činnost vlastivědného muzea nevyčerpává. Kdyby tomu tak bylo, pak by se ani nelišilo od nějakého skladiště..., které by je za předpokladu náležité péče o uskladněný materiál docela dobře nahradilo.*“¹³⁸ V jeho optice by se právě takto sesbíraný materiál měl stát východiskem pro další aktivity v lidovýchovné (ve smyslu národního uvědomění), vlastivědně poznávací a odborné oblasti.¹³⁹

Poněkud odlišná situace nastala u muzeí spravovaných bývalými československými občany německé národnosti, která se ve své většině ocitla na území Velkoněmecké říše. Nacistické „samostatné“ orgány (zvláště v župě Sudety) sice vyvíjely patrné úsilí ohledně reorganizace místního muzejnictví, alespoň částečně ale realizovaly pouze koncepci specializace vybraných muzejních ústavů vlastivědného zaměření na některé vědní obory.¹⁴⁰ Muzea se ovšem, i bez jejich podpory, stávala kulturními centry aktivně reagujícími na současné dění, což bylo patrné u expozic, výstav, publikací a přednášek. Po stránce tematické se

133 SKUTIL, Josef. Ze statistiky našich muzejních návštěv. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 5, s. 67–70.

134 ŠPĚT, Jiří. *Fridolín Macháček jako muzeolog a organizátor českého muzejnictví*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1996. Příspěvky k dějinám muzejnictví, s. 8.

135 MACHÁČEK, Fridolín. O instalaci našich muzeí. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 5, s. 49–50.

136 KLÁŠTERSKÝ, Ivan. Veřejná botanická expozice muzejní a jej instalace. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 1, s. 1.

137 GUTH, Karel. Ochrana památek a musea. In HUDEC, Rudolf (ed.). *Pečujeme o památky a krásy domova: sbírka úvah a pokynů pro kulturní pracovníky NS, veřejné péče osvětové, samostatné a přátelé památek uměleckých a přírodních*. Praha: Nakladatelství V. Kotrba, 1941, s. 48.

138 ČERNOŽORSKÝ, Karel. Vlastivědné muzejnictví. K jeho dnešním úkolům. In KAZDA, Richard (ed.). *Duchovní kultura zlínské oblasti*. Zlín: Krajské ústředí osvětových sborů, 1940, s. 66.

139 *Tamtéž*, s. 67–69.

140 Podle ní se mělo opavské muzeum specializovat na umělecké řemeslo a plastiku, v libereckém muzeu měla vzniknout galerie sudetoněmeckých umělců 19. a 20. století, v Teplicích prehistorické muzeum, v Chebu zase muzeum etnografické. Viz též OBERDORFFER, Kurt. Nachrichten: Die Kulturpflege im Sudetengau. *Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte*, 1939, roč. 3, s. 280. Předložené návrhy však nebyly v českých zemích úplně původní, objevovaly se totiž již v období první republiky. *Nordwestböhmen. Komotauer Zeitschrift für Archiv und Musealwesen, Heimatforschung, Heimatschatz und Volksbildung*, 1924, roč. 1, s. 13.

věnovala zdůraznění německého vlivu v dějinách a současnosti dané lokality, mnohé komunikační formy ale přinášely informace např. o válečných událostech či způsobech, jak se co nejlépe vypořádat s tíživou životní situací v zázemí, přičemž bylo využito některých prvků nacistické symboliky a ideologie (např. nauka o rasách, světodějinné poslání německého národa, úzká spojitost krajiny a člověka vysvětlovaná mystickým spojením krve a půdy).¹⁴¹ Na mnoha místech se muzejní instituce dokonce přetvořily na místa aktivního vzpomínání a utvrzování národní identity uvnitř komunity.¹⁴²

I na Slovensku se události po roce 1939 významně odrazily v tamním muzejnictví. Kromě teritoriální ztráty území ve prospěch Maďarska a odchodu českých muzejníků je pro něj v tomto období charakteristická především změna v organizaci a zaměření zdejších muzeí. Samotná existence Slovenského štátu, prvního „samostatného“ státu Slováků, zároveň však satelitu a spojence nacistického Německa, měla bezprostřední vliv na obsahovou náplň i činnost všech muzejních ústavů. Výrazný akcent se měl klást zejména na dokumentaci slovenského národa, nicméně faktem zůstává, že následné válečné události neumožňovaly očekávaný rozvoj oboru. Muzea tak v rámci kulturních a osvětových institucí stále zůstávala na posledním místě. Občasné zmínky v legislativních normách jsou spojeny hlavně s jejich vztahem ke školským institucím nebo souvisely s názorným doplněním výuky dějepisu a zeměpisu.¹⁴³

Systematicky se nicméně pracovalo na vytvoření nové muzejní sítě. Poměrně úzká skupina specializovaných muzeí byla rozšířena o *Vojenské muzeum*¹⁴⁴ či *Slovenské hygienické múzeum*. Úkolem hygienického muzea bylo názorně poučit návštěvníky o moderních poznatcích hygieny a jejich aplikaci v životě člověka. Jeho sbírky byly získány darem z Drážďan a představovaly tak jeden z výsledků slovensko-německé kulturní spolupráce. Specifičnost tohoto ústavu tkvěla i v jeho samotných exponátech, které nebyly vázané na slovenské území. Důležitější však byly spíše prezentované poznatky, s nimi úzce související.¹⁴⁵ Mezi klíčové události tehdejšího vývoje patřilo sloučení vlastivědného a zemědělského muzea do jedné instituce – *Slovenského múzea v Bratislave*. V nastalých poměrech bylo považováno za neúnosné, aby v hlavním městě Slovenska odděleně působily dvě reprezentativní muzejní instituce. V právě vytvořeném Slovenském muzeu našly uplatnění všechny obory vlastivědného a zemědělského charakteru. Expozice se dočkaly své reinstalace a v roce 1943 byla zpřístupněna *Slovenská galéria*, po martinské druhé muzeum umění na slovenském území.¹⁴⁶ Po metodické stránce byly zdejší muzejní ústavy usměrňovány *Svázom slovenských múzeí*

141 KIRSCH, Otakar. Základní trendy ve vývoji národopisu v německo-moravských vlastivědných muzeích. *Národopisný věstník*, 2011, roč. 70, č. 1, s. 31.

142 Připomenout lze muzeum v Želešicích, v jehož prostorách byl vystaven pomník ve válce padlých místních občanů. Vždy po obdržení informace o jejich skonu se místní občané scházeli, aby na ně zavzpomínali. KIRSCH, Otakar. Muzejnictví jako specifický faktor formování kolektivní identity a paměti původních německy mluvících obyvatel brněnského jazykového ostrova. In TICHÁ, Jana (ed.). *Muzeum a identita: Etnologické pohledy*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2016, s. 126. Viz též obr. 5.

143 PALÁRIK, Miroslav. Aktivita Slovensko-nemeckej spoločnosti v oblasti múzejníctva v rokoch 1941–1945. In OUBRECHTOVÁ, Marcela a Václav ZEMAN (eds.). *Fenomén muzeum v 19. a prvni polovini 20. stoliťi*. Ústí nad Labem: Albis international, 2011, s. 83–86; HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 137–142.

144 Dokumentační záběr této instituce pokrýval prakticky vše, co souviselo se Slovenskem a Slováký na poli vojenství. Blíže viz CHORVÁT, Peter. *Vojenské múzeum v Bratislave 1939–1945 (plány verus realita)*. *Vojenská história*, 2012, roč. 16, č. 3, s. 6–16.

145 Blíže viz PALÁRIK, Miroslav. Aktivita Slovensko-nemeckej spoločnosti v oblasti múzejníctva v rokoch 1941–1945. In OUBRECHTOVÁ Marcela a Václav ZEMAN (eds.). *Fenomén muzeum v 19. a prvni polovini 20. stoliťi*. Ústí nad Labem: Albis international, 2011, s. 91–92.

146 Vlastivedné, Zemedelské a Slovenské muzeum v Bratislave. In *Slovenské národné muzeum*. Bratislava: Smena, 1968.

(dále také jako SSM) a jeho *Muzeální radou*. Nesporným úspěchem SSM bylo založení knižní edice, v jejímž rámci bylo vydáno několik odborně-metodických a vědecko-popularizačních prací.¹⁴⁷ S postupem doby a vývojem jak společensko-politické, tak vojenské situace, však došlo v činnosti Svazu i samotných muzeí ke značnému útlumu.

2.5 ROZTŘÍŠTĚNÉ SNAHY O ZFORMOVÁNÍ „NOVÉHO“ ČLOVĚKA. MUZEA A NÁVŠTĚVNÍCI OD ROKU 1945 DO ZAČÁTKU 60. LET 20. STOLETÍ

Období totalitního režimu předcházelo krátké intermezzo let 1945–1948, které na jednu stranu vracelo do českého a slovenského muzejnictví některé prvky charakteristické pro období první republiky, zároveň v něm ale již rezonovaly nové trendy v kulturní politice osvobozeného státu. Jako zásadní a určující princip v něm byla prosazována práce s návštěvníkem, jíž se měly do značné míry podřídit ostatní muzejní aktivity. Prozatím státní orgány a oba národní svazy vyzývaly představitele všech typů muzeí, aby se zaměřili na co nejrychlejší obnovení prezentačních akcí přerušovaných válkou a v jejich rámci sledovali aktuální celospolečenské dění. Zatímco u tradičních muzejních zařízení provozovaných českým a slovenským etnikem se těmto požadavkům ve většině případů podařilo vyhovět, u bývalých německých ústavů vlastivědného zaměření byla situace o poznání spletitější. Bylo je třeba v co možná nejkratší době začlenit do existující muzejní sítě a v oblasti komunikace s publikem vyzdvihnout nově se formující národnostní charakter příslušného území. Náročný proces často narážel na nezáměr tehdejších vlastníků o osudy jim svěřené instituce a delegování nezkušených osob do řídicích pozic. Zemskými národními výbory proto byla vytvořena pozice *muzejních pověřenců*, mezi jejichž úkoly patřilo mimo jiné dohlížet, jakým způsobem by měli pracovníci v pohraničních muzeích „roztřídit sbírky na studijní a výstavní a začít provádět výběr pro instalaci, předměty vystavit a doplnit je potřebnými popiskami a vysvětlivkami.“¹⁴⁸

Přímé zásahy státních orgánů do prezentačních aktivit muzeí však ve zvýšené míře nastaly až po komunistickém puči roce 1948. Jejich realizace nicméně byla velmi pozvolná a zpočátku dosti nekoordinovaná. Ideologické působení nebylo řízeno z centra, ale vycházelo spíše z iniciativy jednotlivých odborných zaměstnanců a zvláště muzejních zřizovatelů, po vydání zákona o dobrovolných organizacích a shromážděních v roce 1951 vlastně organizačních složek státu (ministerstva, národní výbory) nebo jím řízených institucí. Prezentační akce pro veřejnost, v nichž lze rozpoznat zřetelnější a promyšlenější politické motivace, realizovaly centrální ústavy. Jako jediné ostatně disponovaly samostatnými odděleními zaměřenými výhradně na „osvětovou“ práci.¹⁴⁹ Za jednu z prvních velkých, na základě marxistických hledisek vytvořených a zároveň po technické stránce inovativních výstav

147 Vzpomenout je možné např. *Ochrana pamiatok: Zásady a pokyny*. Turčiansky Sv. Martin: Sväz slovenských múzeí, 1942; *Odborné práce v múzeách: Pokyny pre správcov múzeí*. Turčiansky Sv. Martin: Sväz slovenských múzeí, 1942. Blíže ke Svazu slovenských muzeí viz PALÁRIK, Miroslav. *Zväz slovenských múzeí v období slovenského štátu 1939–1945*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Katedra histórie, 2011.

148 ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 25.

149 Mezi nimi hrálo prim Technické muzeum v Praze, kde již v roce 1953 mezi šesti pracovními skupinami existovala jedna zaměřená výhradně na kulturně osvětovou činnost. O jejím působení blíže ŠTECHMILER, Rudolf. Kulturně osvětová činnost NTM. *Sborník Národního technického muzea*, 1955, roč. 1, s. 108–111. Viz též obr. 6.

je považována instalace *Vladimíra Denksteina* (1906–1993) o husitském revolučním hnutí v Národním muzeu (1954).¹⁵⁰ Výrazně jí sekundovala část expozice pražského technického muzea na Letné, která měla navodit autentickou atmosféru důlní činnosti a současně ji propagovat u příslušníků mladší generace.¹⁵¹ Ještě markantněji se propagace nového režimu prosadila u muzeí vzniklých v první polovině 50. let a upomínajících na zásadní osobnosti a události z dějin komunistického hnutí – *Muzea V. I. Lenina*, *Muzea dělnického hnutí* a *Muzea Klementa Gottwalda*. Na Slovensku byly pak zhruba ve stejné době otevřeny bratislavské *Muzeum V. I. Lenina* (1954), *Múzeum revolučnej tlače Klementa Gottwalda* ve Vrútkách (1957).¹⁵² Současně však byly veřejnosti zpřístupněny ideologicky nepřiliš vyhraněné prezentace, jako např. v Moravském muzeu, kde se pod odborným dohledem architekta *Viléma Hanka* (1910–1993) uplatňovaly některé moderní a progresivní instalační prvky.¹⁵³

Plán, jak doposud především občanskou společností ovlivňovaný a formovaný obor začlenit do struktur socialistické kultury, nicméně existoval. Jeho kontury se začaly rýsovat již na *Sjezdu národní kultury* v roce 1948, kde se o nutnosti zpřístupnění památek minulosti a co nejširšímu spektru obyvatelstva vyjádřil samotný Klement Gottwald.¹⁵⁴ Následně myšlenku zprostředkování muzejního produktu „pracujícím masám“ upřesnily závěry IX. sjezdu Komunistické strany Československa (dále jako KSČ) a některé projevy ministra Zdeňka Nejedlého, jež byly, snad pro lepší srozumitelnost, zjednodušeny do tehdy často používaného a zneužívaného hesla „Muzea slouží lidu“. Zvláštního postavení se ve výchovně-vzdělávacím systému kultury mělo dostat mladé generaci. Hlavním cílem bylo vytvořit modelový typ socialistického člověka nezátíženého minulostí.¹⁵⁵ Spolupráce se školami, která se v dalších letech stala výchozí pro etablování pozice specializované na práci s návštěvníkem – lektorů, se však se začala rozvíjet teprve po malých krůčcích. Přesto již v roce 1950 třeba *Severočeské muzeum v Liberci* inzerovalo pořádání přírodovědných výstavek doplňujících školní osnovy. Akce sice dočasně zvýšila celkovou návštěvnost, ale záhy se dostala do značných problémů způsobených některými subjekty, které na ní participovaly.¹⁵⁶

Až na činnost několika málo institucí, jakými byla např. *Národní kulturní komise*, jejíž představitelé uvažovali o muzejním využití státem zkonfiskovaných stavebních objektů,¹⁵⁷ představovaly hlavního iniciátora a koordinátora prezentačních aktivit v Československu oba profesní svazy, které v nových politických podmínkách stále hledal výraznější uplatnění.

150 DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989: Systém řízení muzeí v zasetí politické ideologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filosoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 82. Dizertační práce.

151 HOZÁK, Jan. *Přiběh Národního technického muzea*. Praha: Národní technické muzeum, 2008, s. 96. Stát od technického muzea očekával řadu dalších výstupů cílených na upoutání návštěvníka – příležitostné a putovní výstavy, přednášky, filmové projekce a publikace. *Tamtéž*, s. 95.

152 *Spravidca po múzeách na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1964, s. 32, 76, 116–117.

153 Příkladem může být prehistorická expozice „Pravěk Moravy“ otevřená pro veřejnost v roce 1950. BRODESSER, Slavomír, Jan BŘEČKA a Jiří MIKULKA. *K poznání a slávě země: dějiny Moravského zemského muzea*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002, s. 47.

154 Na jeho řeč navázali pražský primátor Václav Vacek a pracovník Náprstkova muzea Jiří Müller, kteří zdůraznili význam muzeí pro lidovýchovnou činnost. ŠPÉT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 45.

155 KNAPÍK, Jiří. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014, s. 47.

156 Jednalo se o časté námítky vzdálenějších venkovských škol, které by pravidelnými návštěvami narušovaly plynulost vlastního výchovně-vzdělávacího procesu. BENEŠ, Bedřich a Vlastimil VINTER. *Museum a škola. Osvětová práce*, 1951, roč. 7, č. 45, s. 898–899.

157 Šlo především o muzea bytové kultury a specializované muzejní ústavy. UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha: Artefactum, 2004, s. 48–53.

Protože ideologického kvasu zůstávala nedotčena řada členských muzeí vlastivědného charakteru, rozhodli se jim svazoví představitelé pomoci orientovat se v nepřehledné situaci. Ze dvou dokumentů, které Svaz českých muzeí (dále také jako SČM) vydal, se jako zásadní jeví první verze *Rámcového programu výstavních sbírek vlastivědného muzea* (1950) v současnosti vnímaný „jako první krok k sjednocení vlastivědných muzeí podle stejného klíče.“¹⁵⁸ Obsahoval metodiku pro expoziční činnost, v jejímž rámci mělo být při reflexi historie dané lokality a členění instalace využito marxistického světového názoru. Podle Jiřího Špěta se v něm nicméně zcela neuplatňoval „třídní pohled na vývoj společnosti, ani skutečně marxistické hodnocení jednotlivých jevů a událostí.“¹⁵⁹ Rámcový program vzbudil po svém vydání rozsáhlou diskuzi o jeho vhodnosti a aktuálnosti. Bezprostředním výsledkem poměrně ostré kritiky ze strany prorežimních činovníků byla další iniciativa SČM směřovaná k členské základně, které byla navržena ideologicky zabarvená témata výstavních počinů. K celé akci se následně přidala asi pětina svazových muzeí, převážně střední velikosti.¹⁶⁰ Rozhodující význam v dalším vývoji ale postupně přebíraly nové orgány – dosavadní postavení SČM či SSM coby vrcholných orgánů československého muzejnictví tak nenávratně končilo. Zpočátku se jednalo o konference muzejních pracovníků pod patronací státu, kde byly diskutovány stěžejní problémy oboru. Mezi nejdůležitější z nich patřilo setkání v Českých Budějovicích (1952). Mimo jiné zdůraznilo potřebu vytvoření putovních a stálých výstav na aktuální témata včetně potřeby zajištění odborného výkladu pro jejich návštěvníky. Závěrečné usnesení dále plédovalo za uskutečňování celé škály dalších osvětově-prezentačních akcí, zvláště pak ve spojení s příbuznými kulturními a masovými organizacemi. Hlavní roli při organizování tohoto typu aktivit měla převzít čerstvě konstituovaná krajská muzea. Zasedání doporučilo také nechat se inspirovat zkušenostmi ze Sovětského svazu.¹⁶¹ Ovlivnění sovětským muzejnictvím ostatně vyplývalo i z klíčových dobových publikací, které se měly stát návodem pro muzejní práci. Kolektivní příručka *Musea slouží lidu* pojala prezentační a komunikační činnost především jako aplikaci vědeckého názoru marxismu-leninismu do muzejního prostředí a cíleně vycházela ze sovětské praxe.¹⁶² Po jejím vzoru kladla důraz, stejně jako českobudějovická konference, na nutnost reflexe aktuálních společenských problémů, zejména prostřednictvím budovatelských a putovních výstav s vhodně zvolenými tématy (např. úspěchy socialistické výstavby).¹⁶³ Jejich prezentaci by měly doprovázet výklady přímo ve sbírkách, které by vykonávali odborní zaměstnanci či lektori vykazující, kromě znalosti příslušného tématu, alespoň základní „pedagogický smysl.“¹⁶⁴ Za podstatný posun lze považovat důraz na získání zpětné vazby od muzejních návštěvníků, a to formou besed či písemných posudků. Vedle nutnosti spolupracovat s řadou kulturních

158 DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989: Systém řízení muzeí v zasetí politické ideologie*. Opa-va: Slezská univerzita v Opavě, Filosoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 80. Dizertační práce.

159 ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 57. Viz též DENKSTEIN, Vladimír, František MATOUŠ a Karel TUČEK. *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky*. Praha: Orbis, 1954, s. 20–21.

160 ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 64–65.

161 *Tamtéž*, s. 76–77.

162 DENKSTEIN, Vladimír, František MATOUŠ a Karel TUČEK. *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky*. Praha: Orbis, 1954, s. 20–21, 30, 36–39.

163 Autoři se českým muzejníkům pokoušeli doporučit i některé další netradiční zkušenosti ze zahraničí. Zmiňují například polský museobus, jenž s výstavkou o Adamu Mickiewiczovi objel 111 měst a vesnic s průměrnou návštěvností 1000 lidí denně. *Tamtéž*, s. 35.

164 *Tamtéž*, s. 64.

organizací autoři upozornili také na nedostatečně se rozvíjející spolupráci se školami, do níž chtěli aktivně zapojit hlavně učitele. Právě oni by se měli aktivně seznamovat s muzejními expozicemi a stát se významnými zprostředkovateli jejich sdělení žákům a studentům. Ve stejném duchu se ostatně vyjadřovali muzejníci i na slovenské straně, kteří ještě v 60. letech poukazovali na „*priam lajdácky vzťah učiteľov k múzeám*.“¹⁶⁵ Závěry příručky doplnila o dva roky později vydaná publikace, která odbornou veřejnost seznámila s bezprostředními zkušenostmi s muzejnictvím v Sovětském svazu. Přinesla další zjištění, jež měla rozvinout dosavadní osvětovou činnost v českých zemích. Zmiňovala např. uskutečňování exkurzí a spolupráci s vlastivědnými kroužky, jejichž vedením měl být pověřen zkušený odborný pracovník.¹⁶⁶

Snad jen dílo *Otázky dnešního muzejnictví* zaměstnance Národního muzea Jiřího Neustupného (1905–1981) vycházelo z vyváženějšího mixu domácích a zahraničních poznatků. Ve své pro muzeologii zásadní publikaci autor zdůraznil nezastupitelnost dvou od sebe neoddělitelných prvků – vědecké práce, jejímž vrcholem je zhodnocení sbírky např. ve formě expozice a publikace, a lidovýchovy. V případě osvětových aktivit Neustupný doporučuje nejen jejich trvalou propagaci, ale i vytvoření kompletního servisu pro publikum, spočívajícím v obměňování prezentačních forem a jejich zatraktivnění (např. prostřednictvím filmů), přizpůsobení návštěvní doby (využití volného času) či ve vytvoření odpovídajícího prostředí (vhodné zázemí a teplota, dobrá orientace v prostoru).¹⁶⁷ Základem komunikace s návštěvníkem pro něj však zůstaly samotné sbírky, které rozdělil na základní (uložené v depozitářích) a výstavní (určené širší veřejnosti). Při zprostředkování expozic a výstav je pak zcela zásadní převedení výrazových prostředků do srozumitelné formy. Smysl prezentačních akcí by měl být publiku vysvětlen již u vstupu a je potřeba jej zprostředkovat pomocí textu.¹⁶⁸ Podle Neustupného je také nezbytné, pokud odborník není schopen výsledky svého bádání adekvátně popularizovat, úzce spolupracovat s pedagogy.¹⁶⁹

Zmíněná díla předznamenala zvýšený zájem o problematiku muzeí a návštěvníků ze strany státních orgánů. Jednalo se o tzv. *muzejní komisi* (později její funkci přebrala Ústřední muzejní rada) zřízenou Ministerstvem kultury a v roce 1955 založený *Kabinet muzejní a vlastivědné práce* (později Ústřední muzeologický kabinet, dále jako Kabinet), který po několik dalších desetiletí zásadním způsobem spoluvytvářel celkovou podobu českého muzejnictví.¹⁷⁰ Jeho představitelé od počátku usilovali o permanentní zasahování do prezentačních aktivit muzeí, což vyvrcholilo v 80. letech vytvořením koordinačního centra pro muzejní výstavnictví.¹⁷¹ V 50. a 60. letech se nicméně jejich pozornost soustředila na publikační činnost. Stěžejním počinem se stalo vydávání ediční řady *Muzejní práce* (od roku 1963 Knižnice muzejní práce), vlastně první výraznější platformy v českém prostředí, kde se začaly obje-

165 MARCINKOVÁ, Anna. Skúsenosti zo spolupráce múzeí a škôl na Slovensku. In TURKOVÁ, Jana (ed.). *Spolupráce muzeí se školami: materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965: pro vnitřní potřebu muzeí*. Praha: Národní muzeum, 1965, s. 52.

166 TUČEK, Karel, Emanuel POCHE a Ferdinand PRANTL. *Práce muzeí v Sovětském svazu*. Praha: Orbis, 1956, s. 101.

167 NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního muzejnictví: příspěvky k obecné a speciální muzeologii*. Praha: Orbis, 1950, s. 61, 66–68.

168 *Tamtéž*, s. 102.

169 *Tamtéž*, s. 84.

170 Angažoval se především v organizaci českého muzejnictví, významná ale byla také jeho kontrolní funkce či metodická a ediční činnost. Více viz DOUŠA, Pavel. Ústřední muzeologický kabinet 1955–1989. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2011, roč. 49, č. 1, s. 3–14.

171 *Tamtéž*, s. 12.

vovat ucelené a teoreticky koncipované příspěvky reflektující otázky návštěvníků a výchovně-vzdělávacího působení muzejních institucí. Řada z nich sice sklouzávala k ideologickým klíšé,¹⁷² přesto se zde vyskytují inovativní texty zabývající se zvláště způsoby zprostředkování sbírkových předmětů v rámci oborů zastoupených v muzeu.¹⁷³ Příkladem může být např. příspěvek začínajícího *Zbyňka Zbyslava Stránského* (1926–2016), který v něm reagoval na aktuální problémy přítomné v tehdejší prezentaci – nevyhovující tematické zaměření a instalační nedostatky expozic. Vzhledem k celkové náročnosti jejich přebudování je navrhuje nahradit přechodnou formou, jež by měla klást důraz na aktuálnost, výtvarné řešení, jednoduchost, nízké finanční náklady a tzv. expozičnost.¹⁷⁴

Na Slovensku, podobně jako v prostředí českých zemí, se vyvinuly dva centrální orgány aktivně zasahující do komunikace muzeí s publikem, a to *Slovenská muzeálna rada* a koncem 50. let založený *Kabinet muzeálnej a vlastivednej práce* (od r. 1969 *Muzeologický kabinet*). Právě posledně zmíněná instituce se stala odborným, metodickým a dokumentačním pracovištěm při Slovenském muzeu resp. pozdějším Slovenském národním muzeu v Bratislavě. Po ukončení činnosti SSM (1960) převzal Kabinet i několik jeho dosavadních úkolů na poli muzejnictví.¹⁷⁵ Zdůrazňoval tak potřebu rozvíjení vlastivědné, ale i osvětové práce, kladl důraz na budování nových expozic (zejména s problematikou dělnického hnutí) a poměrně aktivně si počínal i ve vědecko-výzkumné oblasti.

2.6 ZVĚDEČTĚNÍ A ZINTENZIVNĚNÍ VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT. PRÁCE S NÁVŠTĚVNÍKEM V 60. A 70. LETECH 20. STOLETÍ

Na přelomu 50. a 60. let orgány státní správy začaly postupně vydávat zásadní dokumenty, jež se staly odrazovým můstkem a zároveň určitým mantinelem pro provozování práce muzeí s návštěvníkem. V českém prostředí dominantní roli zpočátku sehrálo usnesení KSČ o prohloubení účinnosti osvětové práce (1958) a zákon o muzeích a galeriích (1959). Za klíčový materiál je nicméně třeba považovat až text vypracovaný ministerským kolegiem

172 Právě v nich můžeme nalézt příspěvky jako *O úkolech vlastivědných muzeí při přípravě voleb do národních výborů* (Zdeněk Strmiska), *Politický význam muzejní práce a její uplatnění při šíření vědeckého světového názoru* (Eva Matějková) či *Ateistická výchova v muzeích* (Jaroslav Kanyza). Na nutnost kladení si vysokých politických cílů upozorňovaly články Karla Picmause, jež v komunikaci s publikem vybízel k nesmiřitelnosti „... k nevědeckému výkladu vzniku světa i k idealistickým názorům na vznik společnosti.“ PICMAUS, Karel. *Vědecká a osvětová práce našich muzeí* (dokončení). *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, 1958, sv. 3, s. 35.

173 Autoři se věnovali především prakticistní rovině prezentace, ale i některým obecnějším přístupům k celé problematice. S nimi se setkáme např. u Josefa Dudy, který pléduje za upuštění od vývojového pojetí instalace při dokumentaci přírodovědných oborů, stejně jako za jejich důsledné rozčlenění v expozicích vlastivědných muzeí. DUDA, Josef. K zásadním otázkám přírodovědné instalace ve vlastivědných muzeích. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, 1957 (duben), sv. 1, s. 29. V pozdějších vydáních je jistě zajímavý příspěvek pracovníků Moravského muzea, kteří vysvětlují své výchovně-vzdělávací záměry a cíle při vytváření výstavy *Za tajemstvím země*. MUSIL, Robert a Zbyněk Z. STRÁNSKÝ. *Nauková geologická výstava*. In *Přírodovědné expozice a výstavy*. Praha: Národní muzeum, 1964, s. 46–49.

174 Tou Stránský rozumí přiblížení se jím navrhované výstavní formy expozicím v některých podstatných rysech a bodech. STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Přechodná expoziční forma: Příspěvek k problematice výstavby nových muzejních expozic*. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, 1957 (duben), sv. 1, s. 34–43.

175 ELIAŠOVÁ, Silvia. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945–1970*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2011, s. 41–45, 48.

zabývající se využitím muzeí a galerií pro mládež, který shrnul dosavadní praxi v dané oblasti a nastínil koncepci dalšího možného rozvoje (1959–1960).¹⁷⁶ Vítanou inspiraci však stále častěji představovaly publikované zahraniční zkušenosti. Patřily mezi ně výstupy z konferencí *Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu* (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) a materiály *Mezinárodní rady muzeí* (International Council of Museums, dále jako ICOM). Důležitou úlohu při nabývání informací sehrály také časopisy obou organizací – *Museum* a *ICOM News*. Ze socialistických zemí ovlivnila bádání o komunikaci s publikem v socialistickém Československu produkce *Výzkumného ústavu kultury* v Moskvě a řada článků a statí z Polska a Německé demokratické republiky.¹⁷⁷ K nejvýznamnějším shromažďovatelům odborné literatury tohoto druhu se staly především Československý výbor ICOM, český i slovenský Kabinet a *Muzeologické oddělení Moravského muzea a Středisko pro výuku muzeologie*. Postupně narůstala i přímá kooperace se zahraničím při pořádání výstav.

Angažmá státního aparátu, podněty domácích teoretiků a zahraniční zkušenosti postupně vytvořily vhodné předpoklady pro intenzivní, odbornou a do jisté míry i koordinovanou výchovně-vzdělávací činnost v muzeích.¹⁷⁸ Záhy se přetavily v několik setkání muzejních pracovníků a z nich vzešlých sborníků či metodických výstupů.¹⁷⁹ Do centra pozornosti se logicky dostala nejpočetnější složka návštěvnické obce – školní mládež. Po nesmělých pokusech na počátku 60. let o zveřejnění dosažených výsledků se daná problematika intenzivně řešila na seminářích konaných v tehdejší Gottwaldově (dnes Zlín) probíhajících pod odbornou kuratelou muzeologa *Jiřího Špěta* (1928–2012).¹⁸⁰ Zatímco první konference uskutečněná v roce 1965 měla muzejní obec seznámit spíše s významem odborného přístupu ke školním zařízením, v dalších letech pak došlo ke specifikaci řady konkrétních otázek. Za aktivní účasti představitelů odborné pedagogické (např. Oldřich Vančata, Zdeňka Hodinková, Luboš Balcar, Karel Pinc) a učitelské obce se diskuze soustředila na využití muzejní expozice a výstav pro potřeby škol a celkovou spolupráci mezi oběma institucemi. K stěžejním tématům patřila míra zapojení muzejních zaměstnanců do procesu výuky v prostředí muzea, na níž se podle mínění většiny přítomných měli, oproti tehdy běžné praxi, podílet především samotní pedagogičtí pracovníci. Objevovaly se ale také protichůdné názory na

176 ŠPĚT, Jiří. Spolupráce muzea a školy v letech 1959–1974 /Zhodnocení a perspektivy. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 8.

177 O zahraničních a domácích podnětech zásadních pro rozvoj výzkumu ve výchovně-vzdělávací oblasti viz též BENEŠ, Josef. *Muzeum a výchova*. Praha: Ústav pro informace a řízení v kultuře, 1980, s. 31–32.

178 ŠPĚT, Jiří. Spolupráce muzea a školy v letech 1959–1974 /Zhodnocení a perspektivy. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 8.

179 URBÁNEK, Bohuslav. *Základy metodiky budování přírodovědných expozic a péče o přírodovědné sbírky: (Materiály ze školení ve dnech 18.–20. října 1961 v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích)*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1962. Metodické listy Kabinetu muzejní a vlastivědné práce Nár. muzea v Praze; TÁBORSKÝ, Karel. *Metodika zoologických prací v muzeích: Studijní, metodický a informační materiál: Říjen 1961*. I. díl. Praha: Národní muzeum, 1961; TÁBORSKÝ, Karel. *Metodika zoologických prací v muzeích: Studijní, metodický a informační materiál: Říjen 1961*. II. díl. Praha: Národní muzeum, 1962; TURKOVÁ, Jana (ed.). *Muzeum a škola*. Praha: Národní muzeum – Muzeologický kabinet, 1961.

180 Shrnutí významu a přínosu těchto konferencí viz ŠPĚT, Jiří. Spolupráce muzea a školy v letech 1959–1974 /Zhodnocení a perspektivy. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 9–12. Špět zde také komentuje některé zásady a přístupy nezbytné pro provádění úkolů na poli spolupráce se školami. Mimo jiné zmiňuje znalost dosud publikované literatury, odbornou připravenost, aktivní přístup k učitelům ochotným provádět výchovnou činnost v muzeu, nutnost spolupráce s orgány státní správy atd. *Tamtéž*, s. 30–44.

poslání a roli lektorů v muzeu.¹⁸¹ Vedle přetrvávajících nedostatků byly v přednesených referátech zmiňovány úspěchy jako zvýšení počtu žáků mezi návštěvníky a postupné nalezení optimálních forem komunikace – vytváření učeben v prostorách muzeí, instalace speciálních putovních výstavek včetně pořádání mimoškolních aktivit jako byly besedy, promítání poučných filmů, vycházky, soutěže, kroužky atd. Za jeden z vrcholů gottwaldovských symposií lze označit ustanovení a následnou činnost pracovní skupiny řízené Kabinetem, která mimo jiné realizovala výzkumy v oblasti vztahu muzea a školy, vyhodnocovala jejich výsledky a zprostředkovávala je odborné veřejnosti.¹⁸² I když výzkumné aktivity a konference v Gottwaldově nakonec byly, částečně i vlivem ztráty zájmu ze strany muzeí, postupně utlumeny, našly si své přímé pokračovatele a následovníky ještě v druhé polovině 70. let. Mezi ně lze zařadit např. akci pořádanou brněnským technickým muzeem¹⁸³ či tzv. celonárodní aktivy.¹⁸⁴ I představitelé přírodovědných směrů působících v muzejních institucích později otázku vztahu se školami reflektovali na svých pracovních setkáních.¹⁸⁵ Potřeba zvýšit účinnost různých forem muzejní komunikace, a s ní spojené uvědomění si náročnosti celého procesu, vedla od počátku 60. let ke vzniku komplexnějších a odborně prováděných výzkumů publika. Na rozdíl od svých předchůdců nevycházely výlučně ze statistických dat o počtu návštěvníků či jejich struktuře a zaměřily se rovněž na reakce návštěvníků u konkrétních prezentačních počínů s cílem zjistit, jakým způsobem a do jaké míry na své recipienty zapůsobily. Výzkumné aktivity byly organizovány centrálně (viz např. výše zmíněný výzkum českého Kabinetu koncem 60. let),¹⁸⁶ tak jednotlivými muzei. V jejich případě se průkopníkem a důležitým činitelem stalo Národní technické muzeum v Praze, které první šetření zahájilo již roku 1959. V roce 1967 pak realizovalo ojedinelý

181 Např. MALÁ, Lidmila. Lektorský výklad pro školní mládež. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 80–86. Ve svém příspěvku zaměstnankyně Národního muzea připomněla stěžejní roli lektorů při výuce v muzeu a stanovila tři základní předpoklady pro výkon této pozice: schopnost udržet kázeň a zachování vhodného přístupu k mládeži, odbornou způsobilost a konečně zvládnutí formální stránky ústního projevu a jeho průběhu.

182 Výzkum z let 1969–1970 se na vzorku několika vybraných muzeí pokoušel zjistit typy škol, které tyto instituce navštěvují, dále charakter začlenění žáků do procesu vyučování, dobu strávenou cestou do muzea a v expozici, ale také získat informace samotných učitelů a jejich přístupu. Druhá fáze, vzhledem ke krizovému období 1968 provedená jen v omezené míře, pak měla zjistit data o efektivnosti výuky v muzeu a její celkový dopad na žáky a studenty. O tom více ŠPĚT, Jiří. Výzkum spolupráce muzea a školy v letech 1969–1970 a jeho další úkoly. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce školy a muzea: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 18.–20. listopadu 1970*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu, 1971, s. 14–34. Metodický list; ŠPĚT, Jiří. Spolupráce muzea a školy v letech 1959–1974 /Zhodnocení a perspektivy. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 14–21.

183 KONEČNÁ, Eva (ed.). *O výchově mládeže v Technickém muzeu v Brně: sborník statí*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976. Metodické a stud. materiály Techn. muzea v Brně. Sborník vznikl v rámci výzkumného tématu Úloha technických muzeí ve výchově pracujících v socialistické společnosti, jež bylo zařazeno do státního plánu základního výzkumu na léta 1971–1975 s hlavním úkolem *Pedagogika dospělých*.

184 ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978.

185 TLUSTÁK, Vlastimil (ed.). *Aktuální otázky muzejní práce přírodovědeckých pracovišť: sborník materiálů z pracovní konference Krajského vlastivědného muzea Olomouc, 6.–7. dubna 1983*. Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum, 1985. V obecné rovině se zde prezentaci a práci s návštěvníkem věnovali především Bohumil Šula, Milan Stloukal a Marie Elsnerová, kteří tak navázali na gottwaldovský seminář z roku 1968 věnovaný mimo jiné tvorbě a využití přírodovědných expozic.

186 Aktivní v tomto směru byl i jeho slovenský protějšek viz např. MARCINKOVÁ, Anna. Skúsenosti zo spolupráce múzeí a škôl na Slovensku. In TURKOVÁ, Jana (ed.). *Spolupráce muzeí se školami: materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965: pro vnitřní potřebu muzeí*. Praha: Národní muzeum, 1965, s. 49–63.

projekt (vzhledem ke své profilaci označovaný také jako první pokus o „muzeologickou laboratoř“), na jehož základě bylo sledováno působení a účinnost muzejních expozic, zejména ve vztahu mezi sbírkovým předmětem a publikem. Pozornost muzejníků vzbuzovaly např. otázky, jak na návštěvníky působí výstavní prostor a rozmístění exponátů, intenzita osvětlení, zvukem reprodukováný výklad atd.¹⁸⁷ Výraznou oporu tyto výzkumy našly v metodicky koncipovaných příručkách etnografa *Richarda Suka* (*1935), který v nich české muzejníky seznamoval s průběhem a výstupy podobných akcí v tuzemsku i zahraničí.¹⁸⁸ V odůvodnění svých snah Suk zmiňuje, že pouhá znalost konkrétního vědního oboru ani praktické muzejní zkušenosti nemohou vést k vytvoření působivých a účinných expozic.¹⁸⁹ Své nezastupitelné místo našla problematika práce s návštěvníkem v muzejních a muzeologických časopisech. Mnozí autoři ve svých odborných statích otvírali jak starší, tak i některá nová témata, která měla za cíl zdůraznit a prohloubit doposud ne plně využívaný edukační potenciál muzeí. V časopise *Muzejní a vlastivědná práce* se otázky úkolů muzeí na poli kulturně výchovné práce, kromě *Josefa Beneše* (1917–2005),¹⁹⁰ věnoval zejména *Jiří Špět*.¹⁹¹ Objevily se však další tvůrci poukazující ať už na nutnost modernizace výchovně-vzdělávacího procesu,¹⁹² na konkrétní formy spolupráce s mládeží¹⁹³ či na způsob a metodu předání „živého“ slova v rámci prohlídky.¹⁹⁴ Periodikum si na svých stránkách hojně všímallo zahraničních zkušeností, a to nejen z východního bloku.¹⁹⁵ Řadu teoreticky laděných příspěvků následně přinesly brněnské *Muzeologické sešity*,¹⁹⁶ častěji se ale toto téma objevo-

187 MAJER, Jiří. K některým aktuálním otázkám technické muzeologie. In MAJER, Jiří (ed.). *Technické muzejnictví: problémy a praxe*. Praha: Národní technické muzeum, 1982, s. 252–253. Rozpravy Národního technického muzea v Praze, sv. 84.

188 SUK, Ríša. *Výzkum návštěvnosti muzeí*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1966; SUK, Richard. *Výzkum návštěvnosti muzeí. 2. část*. Praha: Národní muzeum, 1968; SUK, Richard. *Výzkum návštěvnosti muzeí III*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu v Praze, 1970.

189 SUK, Ríša. *Výzkum návštěvnosti muzeí*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1966, s. 2.

190 Např. BENEŠ, Josef. Možnosti a výhledy výchovného působení muzeí. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1970, roč. 8 (78), č. 1–4, s. 62–67.

191 ŠPĚT, Jiří. K otázkám efektivnosti výuky v muzeu. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1973, roč. 11 (81), č. 2, s. 73–78; K vývoji pojetí kulturně výchovné práce našich muzeí. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1976, roč. 14 (84), č. 4, s. 193–201.

192 BĚLOHLÁVKOVÁ, Danuše. Škola, muzea a archivy: (K modernizaci výchovně vzdělávacího procesu). *Muzejní a vlastivědná práce*, 1975, roč. 13 (83), č. 1, s. 17–22.

193 LEDVINKA, František. Muzea a mládež. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1982, roč. 20 (90), č. 3, s. 138–141.

194 Tématem se zabýval např. Jan Knob, jehož pozornost se soustředila na využití slova při propagaci muzejní činnosti v prostředí průmyslových závodů a podniků. KNOB, Jan. Živé slovo v muzeu. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1967, roč. 5 (75), č. 2, s. 90.

195 BENEŠ, Josef. Nové zahraniční zkušenosti s výchovou mládeže v muzeích. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1973, roč. 11 (81), č. 1, s. 31–44; MACEK, Jaromír. Britská muzea a mládež. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1983, roč. 21 (91), č. 2, s. 74–82; BARTUŠEK, Václav. Seminář „Zkušenosti sovětských muzeí v práci se školami a mládeží“. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1983, roč. 21 (91), s. 175–176.

196 Např. v 6. ročníku z roku 1976 publikovali své články J. Beneš (Aktivizace návštěvníka v muzeu), O. Kocman (Fyzika v muzeu), Z. Z. Stránský (Muzeologická problematika současně angažované úlohy přírodních věd v muzeích), v supplementu z roku 1983 se k problematice výchovy v muzeích vyjádřili V. Jůva a opět J. Beneš. Prostor dostávali také zahraniční přispěvatelé, ve 4. ročníku z roku 1972 např. B. A. Saveljev (Koordinační vědeckovýzkumné a expoziční činnosti v přírodovědných muzeích vzhledem k ochraně, přeměně a racionálnímu využití přírody) či V. H. Bedekar (An Approach to Teaching of Museum Presentation), v 7. ročníku z roku 1979 pak J. Świecimski (Geologické a paleontologické výstavy). V periodiku se navíc relativně často objevovala kritika aktuálních výstav (JANČÁŘ, Josef. Výstava 150 let Moravského muzea. *Muzeologické sešity*, 1970, roč. 2, s. 61–62) a recenze zahraniční literatury o výstavnictví (GABRIELOVÁ, Bronislava. Georg Friedrich Koch: Die Kunstaustellung. *Tamtéž*, s. 64–66).

valo ve slovenském periodiku *Múzeum*. Mezi častými přispěvateli figuruje zaměstnankyně slovenského Kabinetu Anna Marcinková (později Gregorová)¹⁹⁷ a Jarmila Skubeňová.¹⁹⁸ Vedle nich zde své odborné stati ve větší míře publikoval i Josef Beneš.¹⁹⁹ Nejfrekventovanějšími tématy se, vedle kulturně výchovné činnosti jako takové,²⁰⁰ stala otázka postavení lektorů,²⁰¹ dále práce s různými typy návštěvníků²⁰² a specifika práce galerií s veřejností.²⁰³ Lze konstatovat, že na Slovensku se na poli kulturně-výchovném nejvíce projevovalo Slovenské národní múzeum, o čemž svědčí i více článků shrnujících a analyzujících jeho aktivity.²⁰⁴ Přes rozsáhlá pojednání o výchovně-vzdělávacím působení muzeí, z nichž se mnohé postupně vymaňovaly z politických pout, neustávaly v 60. letech snahy státu zasahovat do jejich prezentační činnosti. Odstraněny měly být neodborné a ideologicky nevyprofilované expozice, které se vyhýbaly třídnímu pojetí dějin či na evoluční teorii postavených zákonitostech vývoje přírody. Po vydání směrnic pro práci na regionálních dějinách KSČ (1962) docházelo zvláště v prezentačních formách vlastivědných muzeí k zvýšené reflexi vlivu vládnoucí strany na minulosti a současnost regionu. Poměrně razantní požadavky v oblasti osvětové činnosti však zároveň vyústily v kritiku státní politiky a zřizovatelů muzeí. Negativně bylo ze strany muzejních pracovníků vnímáno právě vynucované preferování kulturně-politické činnosti na úkor ostatních, především odborných aktivit. Kontroverze nakonec vyvrcholila koncem 60. let při snaze o znovuoživení činnosti muzejního svazu, opět chápaného jako do značné míry autonomní profesní sdružení muzejníků.²⁰⁵ Zhruba ve stejné době probíhala diskuze nad možností obnovování zájmových organizací coby zřizovatelů muzeí, nicméně bylo v muzejních kruzích spíše odmítnuto s tím, že „okleštěná“ podoba jejich následnických forem (klubů, společností přátel) odpovídá daleko lépe dobovým potřebám.²⁰⁶

197 MARCINKOVÁ, Anna. Súčasný stav a problémy kultúrnoosvetovej a vlastivednej práce v slovenských múzeách. *Múzeum*, 1964, roč. 9, č. 1, s. 9–17; Kultúrno-výchovná činnosť slovenských múzeí. *Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 3, s. 149–154.

198 SKUBEŇOVÁ, Jarmila. Práca lektora v múzeu s dospelým návštevníkom z hľadiska psychologického. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 4, s. 11–19; Múzeum, lektor, návštevník. *Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 3, s. 154–159.

199 BENEŠ, Josef. Formy osvětovej práce ve vlastivědných muzeích. *Múzeum*, 1955, roč. 2, č. 3, s. 9–13; Sprevdzanie v múzeu ako muzeologický problém. *Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 4, s. 245–252.

200 ŠOKA, Milan. Problémy a výsledky kultúrno-výchovnej práce múzeí Stredoslovenského kraja. *Múzeum*, 1979, roč. 24, č. 1, s. 16–20; VALACHOVÁ, Anna. Pedagogicko-psychologické aspekty kultúrno-výchovnej práce múzeí. *Múzeum*, 1972, roč. 17, č. 1, s. 9–14.

201 HALADAJ, Dušan. Práca múzejníka – najmä lektora – pri výchovnom využití novších a najnovších dejín. *Múzeum*, 1974, roč. 19, č. 1, s. 15–27; MINAROVICOVÁ, Elena. Funkcia lektora v múzeu. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 3, s. 5–9; ZÍKOVÁ, Eva. Práca lektorov a práca s lektormi. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 41–44; ŠKODOVÁ, Daniela. K metodike lektorskej činnosti v spoločenskovedných expozíciách múzeí. *Múzeum*, 1988, roč. 33, č. 2, s. 25–27.

202 HERČKO, Ivan. O práci lektora v geologických múzeách. *Múzeum*, 1974, roč. 19, č. 1, s. 39–40; MULÍK, Ján. Otázka lektorovania v múzeách pre zahraničných návštevníkov. *Múzeum*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 9–10.

203 KOPEČNÁ, Jaroslava. Práca galérie s dospelými, hlavne s ľuďmi v postproduktívnom veku. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 45–47; LAUDA, Bořivoj. Spolupráca galérie s kolektívmi pracujúcimi v kultúrno-výchovnej činnosti. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 48–51; MRUŠKOVIC, Štefan. Spoločenský význam kultúrno-výchovnej práce galérií. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 2, s. 7–11; ŠIMKOVÁ, Gabriela. Práca galérie s učňovskou mládežou. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 41–44.

204 ČIETEK, Ivan. Problémy, metódy a výsledky kultúrno-výchovnej činnosti v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. *Múzeum*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 19–25; MINAROVICOVÁ, Elena. Ako spolupracuje Slovenské národné múzeum so školami. *Múzeum*, 1966, roč. 11, č. 4, s. 51–53; PAVLÁSEK, Ján. Skúsenosti Slovenského národného múzea v Bratislave zo spolupráce so školami. *Múzeum*, 1963, roč. 8, č. 2, s. 68–74.

205 DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989: Systém řízení muzeí v zajetí politické ideologie*. Opa-va: Slezská univerzita v Opavě, Filosoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 151. Dizertační práce.

206 Viz např. Spolky – kluby. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1967, roč. 5 (75), č. 2, s. 100–101.

Zároveň však nelze nevidět posun ve vnímání mnoha aspektů muzejní činnosti, kde se prosazoval důraz na vystavování autentických předmětů a práci s návštěvníkem. Velmi aktivní se v tomto směru stalo Moravské muzeum, které pod vedením ředitele Jana Jelínka postupně pro veřejnost otevřelo *Palác šlechticů* (sídlo *Etnografického ústavu*), *Anthropos* a *Mendelianum*. Všechny zmíněné instituce umně kombinovaly vědecký i kulturně-osvětový prvek, přičemž v prvním uvedeném případě se, zvláště díky aktivitám Ludvíka Kunze, záhy podařilo vytvořit komunitní centrum brněnské kultury úzce propojené s řadou zahraničních institucí.²⁰⁷ Výrazný počín představovaly také velké výstavy uspořádané k 150. výročí založení bývalých zemských muzeí (Opava, Brno, Praha), přinášející některé důležité publikační výstupy zabývající se jejich historií.²⁰⁸ Vzniká *Krajské arboretum v Novém Dvoře* u Opavy,²⁰⁹ velkého rozmachu, i díky spolupráci se zahraničím, dosáhla Národní galerie. Výrazný ohlas v československých muzejních kruzích vzbudila výstavba banskobystřického *Pamätníku Slovenského národného povstania* (1969). Sídlo v něm našla nová stálá expozice *Múzea Slovenského národného povstania*, která v té době svou úrovní dosahovala evropských parametrů.²¹⁰ Svůj rozkvět v obou částech ČSSR zažívala i podniková muzea a síně revolučních tradic.²¹¹ Značný rozsah a tematická roztržitost prezentačních výstupů dokonce vedla hlavního představitele Kabinetu *Václava Pubala* (1913–1992) k úvahám o potřebnosti kritické analýzy výstavní činnosti a ustanovení skupiny, která by se touto problematikou po odborné stránce zabývala.²¹² U větších muzeí se však postupně začalo vytvářet potřebné kvalitní zázemí pro publikum včetně poskytování základních služeb (např. prodej suvenýrů, občerstvení), jejichž úkolem bylo přilákat také zahraniční návštěvníky a seznámit je s kulturním bohatstvím ČSSR.²¹³

Právě v 60. letech se ve zvýšené míře začaly prosazovat některé další, dříve opomíjené prvky v komunikaci s návštěvníkem, samozřejmostí se staly aktivně působící vlastivědné a oborové kroužky či spolupráce s ostatními kulturními zařízeními (např. osvětové besedy). Poměrně frekventovanou a metodicky často reflektovanou formou kulturně výchovné práce bylo vyučování přímo v expozicích muzea.²¹⁴ Mládež se účastnila různých exkurzí a vlastivědných vycházek, případně se podílela na aktivitách spojených s ochranou příro-

207 KIRSCH, Otakar. Ludvík Kunz a jeho pojetí etnografické muzeologie. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 2015, roč. 3, č. 2, s. 16.

208 DUDA, Josef (ed.). *150 let Slezského muzea: 1814–1964*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964; NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského muzea v Brně: stručný přehled historického vývoje*. Brno: Moravské muzeum, 1969; BURIAN, Miroslav a Jiří ŠPĚT (eds.). *150 let Národního muzea v Praze: sborník příspěvků k jeho dějinám a významu*. Praha: Orbis, 1968.

209 KALUS, Jaromír. *175 let Slezského muzea v Opavě 1814–1989*. Opava: Slezské muzeum, 1989.

210 BABUŠÍKOVÁ, Tatiana. *Múzeum Slovenského národného povstania: História múzea* [online]. [cit. 2016-07-20]. Dostupný z [www: <http://www.muzeumsnp.sk/muzeum-snp/historia-muzea/>](http://www.muzeumsnp.sk/muzeum-snp/historia-muzea/).

211 O této problematice viz VITKO, Martin. Fenomén izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu. *Museologica Brunensia*, 2015, roč. 4, č. 1, s. 8–15. Srov. obr. 9.

212 PUBAL, Václav. Die Entwicklung des tschechoslowakischen Museumswesens und Probleme seiner Ausstellungstätigkeit. In LANG, R. (ed.). *Museologie in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik*. Berlin: Institut für Museumswesens, 1982, s. 35. Studie byla Pubalem sepsána již v roce 1968.

213 PUBAL, Václav. Die Entwicklung des tschechoslowakischen Museumswesens und Probleme seiner Ausstellungstätigkeit. In LANG, R. (ed.). *Museologie in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik*. Berlin: Institut für Museumswesens, 1982, s. 38–39. Schriftenreihe des Instituts für Museumswesens, sv. 17.

214 HRUBEC, Igor a Emília HORANSKÁ. Slovenské národné muzeum v Martině. In TURKOVÁ, Jana (ed.). *Muzeum a škola*. Praha: Národní muzeum v Praze a Kabinet muzejní a vlastivědné práce, 1961, s. 58–64.

dy.²¹⁵ Některé instituce realizovaly méně typické programy, ozvláštňující stereotypní nabídku aktivit pro školy a mládež.²¹⁶ Rozmanitost výchovně-vzdělávací činností kladla vysoké nároky na muzejní zaměstnance. V řadě muzeí ji stále vykonávali samotní odborní pracovníci, nicméně pro výklad ve výstavních prostorách, případně specializovaných učebnách, se začínala postupně profilovat nová specifická skupina – lektoři. Přes některé pokusy²¹⁷ však stále nebyly stanoveny obecně akceptované kompetence a do značné míry ani požadavky nutné pro výkon této profese, což často vedlo k jejímu dosti vágnímu vnímání. Ve smyslu na kontakt s návštěvníkem specializovaných a autonomně působících zaměstnanců se však v českém a slovenském muzejnictví jejich výskyt omezoval spíše na centrální instituce.²¹⁸ Význam a aktuálnost vztahu muzea a návštěvníků ihned pochopila také obě vysokoškolská muzeologická centra vzniklá v 60. letech v Brně a Praze. Brněnská katedra a její představitelé, kteří muzeologii vnímali jako autonomní vědeckou disciplínu, hned v zárodku do svého kurikula zahrnuli obecnou problematiku muzejní prezentace, současně se ale zaměřili na jednotlivé dílčí segmenty komunikace s publikem (Výtvarné principy muzejní prezentace, Metodika prezentačního výstupu, Muzejní architektura, Výchovná funkce muzejní komunikace).²¹⁹ Pozice těchto kurzů pak zůstala ve výukovém programu nadále zachována i po reorganizaci studia ve druhé polovině 70. let. K původnímu základu ale postupně přibývala nová speciální témata zaměřená na konkrétní skupiny návštěvníků.²²⁰ Sám autor teoretické koncepce brněnské muzeologické školy Zbyněk Zbyslav Stránský ve svých pojednáních zaměřených na danou oblast zdůrazňoval význam samotného ukazování věcí (tzv. ostenze), jež má výrazný poznávací charakter.²²¹ Jejími hlavními formami podle něj jsou muzejní expozice a výstava doplněné tzv. druhotnými komunikacemi, kam jsou zařazeny publikace, edice, přímý technicky zajištěný přenos informačního obsahu sbírkových fondů (výpočetní technika) a mluvené slovo. Neodmyslitelnou součástí zprostředkovávání se také stává přímé působení na jedince, jež by mělo motivovat onu „...výchovnou, kulturní mutaci

215 MARCINKOVÁ, Anna. Skúsenosti zo spolupráce múzeí a škôl na Slovensku. In TURKOVÁ, Jana (ed.). *Spolupráce muzeí se školami: materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965: pro vnitřní potřebu muzeí*. Praha: Národní muzeum, 1965, s. 52.

216 Například *Muzeum hlavního města Prahy* dlouhá léta úspěšně provozovalo oddíl experimentální archeologie. HAVEL, Josef a Jan KOVÁŘÍK. Příklad nové formy kulturně výchovné práce s mládeží v Muzeu hl. města Prahy. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1984, roč. 22 (92), č. 1, s. 27–28.

217 Nejvýrazněji SKUBEŇOVÁ, Jarmila. Práce lektora v múzeu s dospělým návštěvníkem z hlediska psychologického. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 4, s. 11–19; SKUBEŇOVÁ, Jarmila. Múzeum, lektor, návštěvník. *Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 3, s. 154–159; MALÁ, Lidmila. Lektorský výklad pro školní mládež. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 80–86; PUBAL, Václav. Die Entwicklung des tschechoslowakischen Museumswesens und Probleme seiner Ausstellungstätigkeit. In LANG, R. (ed.). *Museologie in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik*. Berlin: Institut für Museumswesen, 1982, s. 33. Schriftenreihe des Instituts für Museumswesen, sv. 17.

218 Např. v MZM byla ještě koncem 60. let lektorská činnost soustředěna pouze do Pavilonu Anthropos a etnografického ústavu. KOVÁŘÍK, Věra. [Diskuse]. ŠPĚT, Jiří. *Problémy spolupráce muzeí se školami: sborník příspěvků přednesených na [2.] semináři v Gottwaldově ve dnech 3.–4. října 1968*. Praha: Kabinetu muzejní a vlastivědné práce, 1968. Metodické listy Kabinetu muzejní a vlastivěd. práce při Nár. muzeu v Praze, s. 67.

219 JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Obsahové proměny kurikula brněnské muzeologie v letech 1964–2014. *Muzeologica Brunensia*, 2014, roč. 4, č. 2, s. 33.

220 Jednalo se především o dospělé publikum. PERNIČKA, Radko Martin. Proces realizace a zkvalitňování postgraduálního studia muzeologie na filozofické fakultě UJEP v Brně. *Muzeologické sešity: Supplementum*, 1985, roč. 3, s. 72.

221 STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Úvod do studia muzeologie*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979, s. 102–103. Stránský své teoretické poznatky z oblasti komunikace využil i v oblasti metodiky muzejně prezentační tvorby, v jejímž rámci rozlišuje celkem 6 základních fází (námět, libreto, úvodní scénář, technický scénář, výroba a realizace). STRÁNSKÝ, Zbyněk Zbyslav. Metodika muzejně prezentační komunikace. *Časopis Moravského muzea/Acta Musei Moraviae – vědy společenské/scientae sociales*, 1983, roč. 68, s. 191–209 (separát).

(změnu – pozn. autor) *ve vědomí společnosti*.²²² Kromě Stránského se výraznou osobností mezi přednášejícími o výchovně-vzdělávacích aspektech muzejní práce stal v 70. letech pedagog *Vladimír Jůva starší* (1925–2005). Jeho angažmá souviselo se Stránského snahou o interdisciplinaritu a získání etablovaných osobností z akademického prostředí. Jůva své odborné zaměření směřoval k edukaci v rámci estetiky a kulturního dědictví, pro oblast muzejnictví se jeho stěžejními tématy staly výchova a vzdělání dospělých a pozice a kompetence lektorů v muzeích.²²³ Vedle externí katedry byly v Brně na pedagogické fakultě brněnské univerzity položeny základy dalšího centra, které se později v teoretické rovině soustředilo na zprostředkování výtvarného díla veřejnosti. Jeho vznik souvisel s aktivitami *Igora Zhoře* (1925–1997), který však, na rozdíl od svých aktivit v 90. letech, v období socialismu akcentoval v oblasti komunikace s veřejností fenomén besed.²²⁴ Výrazné nicméně zůstávají jeho práce o fenoménu umělecké výchovy, které po roce 1968 mohl uveřejňovat pouze pod cizím jménem či pseudonymem.²²⁵

Pražské středisko zaměřené převážně k reflexi potřeb většiny oborů zastoupených v muzeích, nicméně reflektující jako jejich společný základ obecnou muzeologii, našlo ve vztahu k muzejnímu návštěvníkovi své hlavní představitele v Jiřím Neustupném a Josefu Benešovi. Neustupný byl znám jako autor mnoha progresivních trendů v oblasti výstavnictví,²²⁶ své dřívější názory posléze koncem 60. let rozvinul v díle *Muzeum a věda*. Mimo jiné se zde zabývá otázkou vědeckosti při pořádání výstav a dochází k závěru, že „... vědecký je na ní podklad, ostatní je už povahy výtvarné, pedagogické a technické.“²²⁷ Věda je pro něj v muzeu zastoupena spíše ve vyhledávání vhodných sbírkových předmětů (v jeho pojetí vlastně pramenů), a to metodami jednotlivých vědních oborů.²²⁸ Tematicky se ale výuce práce s publikem a výstavní činnosti věnoval Josef Beneš, mimo jiné v rámci státního plánu výzkumu VIII-4-4/4 s názvem *Podíl muzeí na výchově a vzdělávání dospělých* či později úkol VIII-5-6/3. Jeho tři pozdější publikace *Muzeum a výchova* (1980), *Muzejní prezentace* (1981), *Kulturně výchovná činnost muzeí* (1981) pak představují vrchol tehdejšího teoretického přístupu k dané problematice a v mnoha ohledech zůstávají nepřekonány do dnešní doby. V první z nich představuje muzeum jako specifický permanentní komunikační systém, který se prostřednictvím vizuálního zprostředkování originálů, zobrazení předmětu, verbálních informací o předmětu a znakového záznamu v kódované podobě snaží o formování návštěvníka a jeho vědomí. Beneš však současně vyzdvihuje i význam textu, dioramat, interiérových kompletů a objektů, stejně jako celkového prostředí v muzeu, které dodávají

222 STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Úvod do studia muzeologie*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979, s. 109.

223 Výsledky jeho výzkumů a obecné uvedení do problematiky výchovy v muzeu viz JŮVA, Vladimír sen. *Výchovné možnosti muzea*. Brno: vlastním nákladem, 1992.

224 HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998, s. 16, 29.

225 Z tvorby publikované v 60. letech např. UŽDIL, Jaromír a Igor ZHOŘ. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966; ZHOŘ, Igor. *Člověk a výtvarné umění: mladým přátelům výtvarného umění*. Praha: Orbis, 1963. Kultura kolem nás.

226 Pozornosti odborné a laické veřejnosti neušla zvláště tzv. proudová vitrína, instalovaná v rámci výstavy *Pravěk Československa* (1958). Jednalo se o uzavřený prostor oddělený od návštěvníka souvislou skleněnou stěnou, jenž umožňoval zachytit fenomény jako tok dějin, synchronizaci kultur či genetické vztahy. KOCICHOVÁ, Ivana. *Výstava Pravěk Československa* (1958) v Národním muzeu: Světlo, zvuk a pohyb v roli průvodce návštěvníka. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2015, roč. 53, č. 2, s. 11; NEUSTUPNÝ, Jiří. K výstavě *Pravěk Československa* v Národním muzeu v Praze. *Památky archeologické*, 1959, roč. 50, č. 1, s. 350.

227 NEUSTUPNÝ, Jiří. *Muzeum a věda*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1968, s. 83.

228 *Tamtéž*, s. 105.

instalaci potřebnou srozumitelnost a kontext. Zdůrazňuje potřebu aktivizace návštěvníka, jež se odehrává prostřednictvím průvodcovské služby, reprodukováného doprovodu, tištěného průvodce a kulturních programů. Pro pochopení potřeb publika je podle něj nutné získávat o něm informace prostřednictvím výzkumu.²²⁹ Také jeho kniha o muzejní prezentaci umně kombinovala teoretický přístup s praxí. Vedle vysvětlení základní terminologie obsahuje ideální návod pro realizaci výstavních činností, přičemž zmiňuje specifika oborových specializací, rozebírá časté chyby a podává přímé rady pro instalaci tak, aby vyhovovaly potřebám návštěvníka (architektonická podoba sálu, barevné řešení, interiérové osvětlení, teplota, vlhkost a kvalita vzduchu, výstavní fundus).²³⁰ Beneš následně detailně analyzuje i nejdůležitější formy stimulace publika – doplňkové materiály, doplňkové programy a vlastní činnost návštěvníka (opracování pazourku, hra na hudební nástroje).²³¹

„Zlatý věk“ 60. let v mnoha ohledech prorostl také do normalizačního období. Na jedné straně muzejníci pokračovali v dřívějších trendech a přístupech, z nichž mnohé se jim podařilo ještě úspěšně rozvést, na druhé straně do jejich práce opět daleko výrazněji vstupuje stranická ideologie. Podporu pro své záměry státní aparát našel především ve stěžejním dokumentu té doby – *Zásadách dalšího rozvoje českého muzejnictví* (1972). Na jejich základě se muzejní ústavy mimo jiné měly, zejména v expoziční činnosti, více věnovat aktuální politické situaci a vývoji ve společnosti (např. zdůraznit vedoucí úlohu KSČ, rozvoj socialistické kultury či spolupráci se SSSR).²³² S podobnými ambicemi byl vytvořen také výchovný program s názvem *Mládež a kultura*. Původně vznikl v tehdejší Severočeském kraji a záhy se stal výrazným podnětem pro společný postup kulturně výchovných organizací při působení na mladou generaci.²³³ Jiný významný materiál, *Zásady spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží* (1977) určoval hlavní úkoly a směry rozvoje přímo na poli osvětové práce. V praxi se změněné podmínky projevy již od počátku 70. let, kdy docházelo k rozsáhlým kontrolám expozic s cílem vyhledat a následně přebudovat „závadné“ instalace, jež byly, podle tvrzení stranických činovníků, výsledkem „krizového vývoje“. Měla být nahrazena dosavadní živelnost a nahodilost, naopak odpovědné orgány usilovaly o intenzivnější a soustavnější zajištění spolupráce se školami, a tak lépe vychovávat mládež v komunistickém duchu.²³⁴ Politické změny si vyžádaly i založení několika angažovaných institucí, mezi něž můžeme zařadit muzea dělnického a revolučního hnutí (Svitavy, České Budějovice). Z ideologických pozic vycházela díla některých muzejních teoretiků. Jako příklad je možné zmínit *Václava Vlčka* (1925–2012) specializujícího se na edukaci v rámci technického muzejnictví, kde plédoval pro nutnost politické, kulturně výchovně, vzděláva-

229 V něm jde především o postihnouti dvou rovin – efektivitu vizuální komunikace a také specifických forem výstavního vyjádření v oblasti historie, dějin umění, přírodovědy a techniky. BENEŠ, Josef. *Muzeum a výchova*. Praha: Ústav pro informace a řízení v kultuře, 1980, s. 183.

230 BENEŠ, Josef. *Muzejní prezentace*. Praha: Národní muzeum, 1981, s. 174–176. Muzejní práce, sv. 19.

231 *Tamtéž*, s. 206.

232 Za pomoci stranických a státních orgánů bylo do roku 1980 zřízeno přes 150 expozic. DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989: Systém řízení muzeí v zajetí politické ideologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filosoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 200–201. Dizertační práce.

233 Vyplyvaly z ní některé povinnosti muzeí vůči školním institucím (např. vytvoření nabídky akcí v návaznosti na jejich potřeby), přičemž jejich hlavní role spočívala v podpoření tvořivosti, dovednosti a znalostí žáků od mateřských po střední školy. HANUŠOVÁ, Libuše. [Úvodní proslov]. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplících 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplících, 1978, s. 11–12; SMĚŠNÁ, Jarmila. *Pomoc muzea při školním a mimoškolním vzdělávání mládeže*. Praha: Karlova univerzita, [197?], s. 13–19. Specializační pomaturitní studium muzejnictví. Závěrečná práce.

234 ŠPĚT, Jiří. Zintenzivnění spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1978, roč. 16 (86), č. 1, s. 41–43. Znění dokumentu viz *tamtéž*, s. 43–47. K tématu viz též obr. 8.

cí, ale i odborné a vědecké angažovanosti. V programu tohoto typu muzeí podle něj nejde pouze o dokumentaci historie vědy a techniky, ale především o to, že oba fenomény jsou prostředkem, metodou a nástrojem proměny světa.²³⁵

Normalizační doba však zároveň znamenala do značné míry usoustavnění a zintenzivnění činností na poli výchovy a vzdělávání, i když se stále setkávaly s kritikou v řadách muzeologů a metodiků (nedostatečná připravenost a vybavenost, nesoustavnost, nahodilost, nejednotný postup, malá nápaditost a působnost expozic, preferování spolupráce s nižšími stupni škol, nevyvážený přístup k společenskovědním a přírodním oborům atd.).²³⁶ Důležitou otázkou se stala organizace a institucionalizace edukačního působení soustředěného převážně na spolupráci se školními institucemi. Jiří Špět sice správně uvedl, že: „*Jen málo i velkých muzeí má samostatné oddělení, nebo aspoň vyčleněného pracovníka, který by se v rámci své náplně práce otázkami kooperace se školami zabíral,*“²³⁷ jejich vliv však byl v této době naprosto zásadní. V případě Národního muzea si svými aktivitami sjednal respekt *Vědecko-osvětový útvar Národního muzea* a jeho *Oddělení kulturně výchovné práce*, které v personálním složení osvětový referent a tři lektorky kromě prohlídek expozic a výstav zajišťovalo rozesílání propagačních materiálů školním ústavům a organizovalo pro ně různé akce vně i uvnitř muzea. Oddělení kooperovalo nejen s odbornými pracovišti řízovatelské instituce a nejrůznějšími státními organizacemi (např. *Cestovní kancelář mládeže*), ale v odborné rovině také např. s *Pedagogickým útvarem hlavního města Prahy*.²³⁸ Podobnou funkci plnil při Moravském muzeu pedagogicko-osvětový úsek začleněný do Útvary kulturně-výchovné práce. Jeho asi nejvýraznějším počinem se stalo otevření muzejní učebny s kinosálem v roce 1973, v níž odborní pracovníci coby lektori přednášeli o tématech stanovených v návaznosti na učební osnovy a konzultovaných s odbornými pedagogickými institucemi.²³⁹ Podobnými speciálními prostorami od počátku 70. let disponovala také některá vlastivědná muzea (např. Písek, Teplice), kde byly školním výpravám nabízeny tematické výstavy doplňující školní výuku.²⁴⁰ Naopak *Valašské muzeum v přírodě* při svých programech těžilo z daleko širších a komplexnějších možností zprostředkování svého produktu, a to od krajinných a sídelních celků až po interiéry budov. Právě u rožnovské instituce je markantní snaha

235 VLČEK, Václav. Technická muzea – nedílná součást kulturní politiky socialistického státu. In *Technická a specializovaná muzea*. Praha: Národní technické muzeum, 1972, s. 23–25.

236 ŠPĚT, Jiří. Celonárodní aktiv muzejních a pedagogických pracovníků v roce 1977. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978, s. 5–10.

237 ŠPĚT, Jiří. Spolupráce muzea a školy v letech 1959–1974 /Zhodnocení a perspektivy. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 36.

238 ŠMÍDOVÁ, Irena. Spolupráce Národního muzea se školami a mládeží. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978, s. 63–65.

239 ONDERKOVÁ, Libuše. Moravské muzeum a škola. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 158–159. V roce 1975 byla všem školám Jihomoravského kraje nabídnuta v rámci společenských věd následující témata: Osvobození Moravy Sovětskou armádou, Formy a cíle nacistického ovládní českých zemí, Život lesnického lidu ve středověku, Prehistorie Moravy, Velká Morava a Osobnost a dílo Leoše Janáčka. *Moravské muzeum Brno: Plán činnosti na rok 1975*. Brno: Moravské muzeum, 1974, s. 18.

240 V Teplicích byl pro potřeby dokonce vytvořen metodický list. Jeho obsahem bylo poučení o významu prezentační akce spolu s rozбором jednotlivých částí a upozorněním na významné exponáty. PROCHÁZKA, Jiří. Zkušenosti z činnosti odborné učebny dějepisu a občanské nauky v Oblastním vlastivědném muzeu v Teplicích a Čechách. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 169.

rozšířit a zkvalitnit výchovně-vzdělávací prvky o emoční působení vyvolané na základě demonstračních metod.²⁴¹ Některá specializovaná muzea se posléze jako jedna z mála dokázala odpoutat od striktní orientace na žáky základních, případně středních škol. Navázala totiž kontakt s vysokoškolskými pracovišti, pro jejichž studenty byly kromě praxí připraveny i vyučovací programy v expozicích.²⁴² Jejich cílem bylo rovněž připravit posluchače učitelských oborů na budoucí kooperaci s muzei. Ve všech muzejních institucích rapidně vzrůstal počet lektorů, do jejichž kompetence spadaly hlavně průvodcovské služby a školní výuka v muzeu. O jejich kvalitě a připravenosti plnit náročné úkoly mnohé napovídá situace na Slovensku (v českém prostředí tomu bylo zdá se stejně), kdy v roce 1982 mělo z celkového počtu 129 lektorů jen 26 vysokoškolskou kvalifikaci. I z těchto důvodů byly vyvinuty iniciativy, které měly zajistit odpovídající proškolení lektorského personálu.²⁴³

2.7 OBDOBÍ STAGNACE A ÚTLUMU. MUZEJNÍ EDUKACE V ČESKOSLOVENSKU V 80. LETECH 20. STOLETÍ

Zatímco 60. a fakticky celá 70. léta byla pro oblast zahrnující problematiku práce s návštěvníkem, hlavně díky gottwaldovským seminářům, aktivitám obou Kabinetů a působením muzeologických center v Brně a Praze, ve znamení rozkvětu teoretických přístupů a jejich aplikace v muzejním prostředí, následující období znamenalo dosti výrazné zpomalení. V české části republiky stále pokračovaly celonárodní aktivity muzejních a pedagogických pracovníků tematicky zaměřené na spolupráci muzeí se školami. V nich uveřejněné příspěvky nicméně odrážely pouhý popis aktuální situace v jednotlivých institucích a závěrečná prohlášení obsahující výhledy do budoucna přinášela zejména proklamace obecného charakteru, byť se snažila reagovat na aktuální dění. Jako mnohem akceschopnější se jeví podobná setkání na úrovni krajů, kde se vzniklé obtíže mohly řešit přece jen efektivněji (např. častá neslučitelnost školních osnov s prezentačními projekty, logistická a finanční stránka návštěv v muzeích, příprava učitelů na atypickou formu výuky, zajištění informativních materiálů o programech muzeí). I zde se však diskutovalo o celospolečenských problémech, které měly být zakomponovány do edukačních aktivit místních muzejních zařízení (např.

241 Účinnost tohoto vlivu pak byla kontrolována formou soutěže v plnění grafického úkolu. LANGROVÁ, Jaroslava. Problematika pedagogické práce ve Valašském muzeu v přírodě. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978, s. 72–74.

242 Velmi aktivní v tomto směru bylo, kromě centrálních pražských institucí či rožnovského muzea, např. Technické muzeum v Brně. NEČAS, Ctibor. Dějiny věd a techniky v systému vysokoškolského vzdělávání učitelů a spolupráce s Technickým muzeem v Brně. In KONEČNÁ, Eva (ed.). *O výchově mládeže v Technickém muzeu v Brně: sborník statí*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976, s. 117–121. Metodické a stud. materiály Techn. muzea v Brně; DRUCKMÜLLER, Miloslav. Spolupráce katedry vodních strojů a automatizace VUT-FS s Technickým muzeem v Brně. *Tamtéž*, s. 105–109.

243 ČIETEK, Ivan. Obsah, formy a problémy muzeí a galerií so školami a mládežou. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 40. Např. ve stredoslovenském kraji dochádzalo od roku 1981 k jejich školení v rámci muzea v Bánské Bystrici. LINK, Jozef. Skúsenosti a problémy spolupráce múzeí so školami a mládežou v Stredoslovenskom kraji. *Tamtéž*, s. 97. Tyto akce však pouze navazovaly na semináře slovenského Kabinetu ze 60. let, viz např. DRUGAJ, Ján. Z diskusného príspevku na seminári lektorov. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 4, s. 14–15.

ochrana životního prostředí, návaznost na tzv. *Celospolečenský program estetické výchovy*)²⁴⁴ a podporovaly se iniciativy jako spolupráce při vytváření síni tradic ve školách, organizace soutěží a prohlídek města pod vedením odborného pracovníka atd.

Jak z celostátních, tak i krajských jednání je nicméně patrné vyčerpání dosavadních metodických přístupů, které fungovaly ještě v období 70. let. V řadě muzeí tato skutečnost patrně vedla k oslabení doposud fungujících vazeb na školní instituce a na v kooperaci s nimi prováděné výchovně-vzdělávacími programy.²⁴⁵ Kromě permanentně přítomné neochoty učitelů soustavněji participovat na výuce v muzeu mohla klíčovou roli v poklesu zájmu ze strany škol sehrát také generační výměna muzejních pracovníků. V řadě míst se nicméně vysoká úroveň práce s veřejností, především pak s mladší generací, udržela i nadále. Příkladem může být dnešní MZM, kde se objevil záměr vybudovat speciální oddělení pro děti a mládež, vlastně předchůdce v roce 1992 otevřeného Dětského muzea.²⁴⁶ Celá situace úzce souvisela také s absencí nových podnětů ze strany muzejních teoretiků. Benešovy publikace z počátku 80. let vycházející ovšem z dřívějších výzkumů nacházely své pokračovatele spíše ojediněle, a to ještě hlavně na poli muzejní prezentace. Přesto je nutné připomenout alespoň konferenci v Opavě z roku 1981, na níž byl mimo jiné zdůrazněn význam budování expozic výstavby socialismu,²⁴⁷ a publikační aktivity *Vladimíra Tkáče* (*1946)²⁴⁸ a *Petra Šuleře* (*1948).²⁴⁹ Naopak v praxi se podařilo realizovat některé novátorské počiny jako např. uplatnění holografie v expozici Slezského muzea v Opavě (1981) či experimentální expozici *Kámen a život* otevřenou v *Krkonošském muzeu ve Vrchlabí* (1984) zaměřenou na ekologické souvislosti v rámci přírodních poměrů Krkonoš.²⁵⁰ Právě inovativní metody instalace se následně staly předmětem několika setkání muzejních pracovníků v Rožnově nesoucích název *Museum vivum*.²⁵¹ Doba také do jisté míry přála realizaci výstavních projektů českých muzeí

244 Účastníci konference přijali následující závěry. In LANDOVÁ, Jaroslava (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží. Sborník příspěvků z krajské konference o spolupráci muzeí se školami, výchovnými zařízeními a mládeží ze dne 9. září 1987 v Českých Budějovicích*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1987, s. 79.

245 K výraznému propadu došlo např. i u dříve velmi progresivního rožnovského muzea, a to přes širokou paletu programů a témat pravidelně nabízených ředitelům základních škol. Na konci 80. let tak školní výpravy tuto instituci navštěvovaly takřka výhradně v rámci školních výletů. CVIKLOVÁ, Helena. *Výchovně vzdělávací programy pro děti a mládež ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2010, s. 35. Bakalářská diplomová práce.

246 POLÁKOVÁ, Zdena. Koncepte Dětského muzea v Moravském zemském muzeu. In TLACHOVÁ, Kateřina a Pavla SEITLOVÁ (eds.). *Děti, mládež, ...a muzea?*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995, s. 51. Vědecká zasedání Moravského zemského muzea.

247 ŠPĚT, Jiří. Současný stav expozic období výstavby socialismu v muzeích ČSR a některé obecné otázky muzejní prezentace. In KALUS, Jaromír (ed.). *Tvorba muzejních expozic a výstav: výbor z referátů celonárodní muzeologické konference pořádané v Opavě ve dnech 17.–19. listopadu 1981*. Opava: Slezské muzeum, 1982, s. 45–67.

248 Vyvrcholením Tkáčova dlouhodobého zájmu o problematiku muzejní prezentace a vztahu k návštěvníkovi je výkladový slovník více než 200 termínů z této oblasti. Veřejnost s ním byla seznámena na opavské konferenci pořádané ještě těsně před pádem komunistického režimu v září 1989. TKÁČ, Vladimír. *Výkladový slovník termínů z výzkumu vztahu muzea a publika*. In TKÁČ, Vladimír (ed.). *Muzeum a publikum. Sborník ze semináře/Museum and public. Seminar proceedings*. Opava: Slezské muzeum Opava, 1990, s. 37–66. Ještě předtím shrnul své poznatky v kandidátské práci *Výzkum vztahů muzejní expozice a jejího publika* obhájené na Filozofické fakultě Karlovy univerzity.

249 ŠULEŘ, Petr. Nad skladbou expoziční promluvy. *Muzeologické sešity*, 1983, roč. 9, s. 105–111.

250 ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988, s. 319, pozn. 124.

251 *Museum vivum 1. 1. Konference muzeí v přírodě 28.–30. 9. 1983: Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1985; *Museum vivum II: materiály z konference konané 8.–10. 10. 1985*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1987; *Museum vivum III: materiály z konference konané 6.–8. 10. 1987*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1988.

v zahraničí, v čemž důležitou úlohu sehrála *Vládní komise pro výstavnictví*,²⁵² úzce napojená na český Kabinet. Její činnost v rámci Čech, Moravy a Slezska byla provázána se sekcemi působícími při krajských muzeích. Společně se pokoušely především sjednocovat doposud spíše živelně prováděné průzkumy návštěvnické obce.²⁵³ Samotní pracovníci Kabinetu pak nadále pořádali semináře a setkání o vztahu muzea a školy,²⁵⁴ podporovali výzkumy návštěvnosti v jednotlivých muzeích,²⁵⁵ plánovali dokonce vznik stěžejních metodických materiálů *Zásady muzejního výstavnictví* a *Zásady práce s návštěvníkem v muzeích a galeriích*.²⁵⁶ Na základě porad s vedoucími kulturně-výchovných úseků ústředních a krajských muzeí měly být rozvinuty také výchovně-vzdělávací aktivity v oblasti nejnovějších dějin,²⁵⁷ s čímž souvisela snaha analyzovat a následně reinstalovat expozice s touto tematikou vytvořené v 70. letech.²⁵⁸

Podobné tendence lze v určité míře zaznamenat ve slovenském prostředí, kde se ve zvýšené míře objevují teoreticko-filozofické pokusy o podchycení prezentační fáze muzealizačního procesu. Pozornost zaslouží především dílo *Anny Gregorové* (dříve Marcinkové; 1932–2015) s názvem *Múzeá a múzejníctvo* (1984). V jeho části s názvem *Múzeum a spoločnosť* se autorka věnuje muzeím jako kulturně-společenskému jevu, přičemž při analýze obsahu jejich kulturně-výchovné činnosti klade důraz na vzdělávací (poznávací) aspekt. Upozorňuje se zde na gnozeologickou a informační hodnotu (kapacitu) muzejních předmětů, na faktovou a pojmovou informaci či otázku názornosti. Následně připomíná výchovný aspekt, v jehož rámci zdůrazňuje „...všeobecný kultúrotvorný faktor pôsobenia múzeí a najmä ich svetonázorové a ideologické pôsobenie pri ovplyvňovaní spoločenského vedomia.“²⁵⁹ V závěru práce posléze Marcinková akcentuje sociologický a sociálně-psychologický aspekt působení muzeí. Záměrně se vyhýbá problematice metod a forem kulturně-výchovné práce, které ve svém díle pouze naznačuje.²⁶⁰ Další výrazný teoretický počín, tentokrát do vztahu literárních muzeí a školy, představuje publikace *Viliama Oberta* (1940–2005), jehož akademická karié-

252 Komise vznikla již v roce 1971 s cílem koordinovat a schvalovat všechny domácí výstavní počiny v gesci tehdejší vlády, což se velmi úzce týkalo i řady významných muzeí. Od roku 1977 pak došlo v rámci Ministerstva kultury k organizačnímu sloučení domácích i zahraničních výstav pořádaných touto institucí do jednoho řídicího centra a následně pro ně byly vydány závazné pokyny. DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989: Systém řízení muzeí v zasetí politické ideologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2005, s. 201–202. Dizertační práce.

253 Archiv Národního muzea, fond *Muzeologické informační a studijní středisko (1955–1998)* – částečně zprac., kart. 63, složka A3-1987 – styk s MK ČSR. MARTINEC, Vladimír. Problematika přípravy společensky působivé prezentace a její řešení v Československu (1987), s. 3.

254 ŠPĚT, Jiří. VII. celonárodní seminář ke spolupráci muzeí a galerií se školami a mládeží *Muzejní a vlastivědná práce*, 1986, roč. 24 (93), č. 1, s. 28–30.

255 Např. ČINOVEC, Igor. K výzkumu návštěvnosti malého muzea. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1989, roč. 27 (97), č. 3, s. 226–227; TOMÁŠEK, Václav. K otázce návštěvnosti expozic Moravského muzea v Brně. *Vlastivědný věstník moravský*, 1988, roč. 40, č. 2, s. 220–226.

256 Archiv Národního muzea, fond *Muzeologické informační a studijní středisko (1955–1998)* – částečně zprac., kart. 63, složka A3 - 1987 – styk s MK ČSR. MARTINEC, Vladimír. Problematika přípravy společensky působivé prezentace a její řešení v Československu (1987), s. 3. Již roku 1985 byl v tomto ohledu Martincem podán předběžný návrh metodiky pro oblast výzkumu návštěvníků, kde byl mimo jiné vznesen požadavek na přizvání expertů z oboru sociologie. *Tamtéž*. Metodika průzkumu návštěvnosti a profilu návštěvníků muzeí (1985), s. 1.

257 URBIŠ, [Alois]. Školení a seminář lektorů muzeí nejnovějších dějin. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1987, roč. 25 (95), č. 3, s. 175–177.

258 Archiv Národního muzea, fond *Muzeologické informační a studijní středisko (1955–1998)* – částečně zprac., kart. 62, složka Různé – Hlavní směry rozvoje a úkoly v oblasti muzejnictví v letech 1981–1985, s. 10.

259 GREGOROVÁ, Anna. *Múzeá a múzejníctvo*. Martin: Matica slovenská, 1984, s. 193.

260 *Tamtéž*, s. 193–194.

ra byla spojena s univerzitou v Nitře. Podle něj hlavní význam muzeí pro vzdělávání v oblasti literatury spočívá v intenzifikaci uměleckého díla (v tomto případě knihy), rozšiřování a ověřování poznatků o autorech a zprostředkovávání pochopení významu těchto zařízení pro národní kulturu.²⁶⁸ Obert zdůrazňuje základní význam expozice jako hlavní komunikační formy založené na zprostředkování okolní reality prostřednictvím znaků. Za vrchol procesu percepce v muzeu považuje audiovizuální fixaci literárně-muzejních metatextů, vlastně kombinaci ukazování sbírkových předmětů a doprovodného výkladu lektora.²⁶⁹ Významným aspektem, který ve svém učebním textu analyzoval, jsou formy spolupráce mezi oběma kulturně-výchovnými subjekty. Detailněji probírá zvláště exkurze, vyučovací jednotky i školní vlastivědné zájezdy. Zhruba v témže období vyšla i monografie *Michala Kováče* (*1930) pojednávající o stejném tématu.²⁷⁰ Kováč se nicméně zabýval i obecnými aspekty muzejního výstavnictví, které nahlížel ze sémiotického a informačně-dokumentačního hlediska.²⁷¹

Co se týká výchovně-vzdělávací složky, byla na Slovensku věnována největší pozornost tradičnímu tématu československého muzejnictví – vztahu muzejních a školních institucí. V polovině 80. let se v Bratislavě uskutečnil seminář s názvem *Múzeum a škola*, ze kterého vzešel stejnojmenný sborník. Ten obsahoval odborné referáty věnující se obecnějším aspektům práce muzeí se školami, a to nejen z pohledu muzejníků.²⁷² Parciální koreferáty či diskuzní příspěvky následně reflektovaly zkušenosti a problémy spolupráce muzeí se školami v jednotlivých krajích Slovenska, jakož i v konkrétních institucích. Za zmínku stojí, že vedle muzeí byla poměrně značná pozornost upřena otázkám souvisejícím s působením galerií.²⁷³ Výrazně akcentována byla také nutnost neustálého zdokonalování stále narůstajícího počtu činností ve vztahu ke školnímu publiku, které tvořilo největší cílovou skupinu výchovně-vzdělávací práce muzejních institucí. Upozorňovalo se i na častá nedorozumění či nesprávné pochopení funkce muzeí ve vztahu ke školám, jako např. přesouvání povinnosti vyučovat v muzeích z učitele na pracovníka muzejní instituce, očekávání „osahání si“ originálních unikátních předmětů apod.²⁷⁴

268 OBERT, Viliam. *Literárne múzeum a škola: Technicko-metodická príručka*. Oravské múzeum v Dolnom Kubíne a Vedeckovýskumné pracovisko literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre, 1983, s. 83.

269 *Tamtéž*, s. 87.

270 KOVÁČ, Mišo A. Úvod do literárnej muzeológie. Martin: Matica Slovenská, 1982. Ještě předtím se Kováč a Obert, spolu s představiteli brněnské muzeologické školy (, Brůža), podíleli na vydání publikace POPOVIČ, Anton (ed.). *Pojmoslovie literárnemuzejnej komunikácie*. Dolný Kubín: Literárne múzeum p. o. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, 1979. Acta Musei litterarii Pauli Országh-Hviezdoslav, sv. 4.

271 Např. KOVÁČ, Michal A. Museum als semiotisches System. In LANG, R. (ed.). *Museologie in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik*. Berlin: Institut für Museumswesens, 1982, s. 101–120.

272 PIKRLOVÁ, Anežka. Skúsenosti, poznatky a problémy pedagogických pracovníkov v spolupráci škôl s múzeami a galériami: Obsah, formy a problémy práce múzeí a galérií so školami a mládežou. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 78–89.

273 VRANOVÁ, Ľubica. Skúsenosti a problémy spolupráce galérií so školami a mládežou v SSR. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 107–114; BUGÁROVÁ, Alena. Estetická výchova detí a mládeže v galériách u nás a v zahraničí. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 115–124.

274 Rozvoj múzeí a galérií v 8. päťročnici a potreba prehĺbenia spolupráce múzeí a galérií so školami a mládežou. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 9–11.

3. PROBLEMATIKA MUZEJNÍCH PROFESÍ VE VZTAHU K VEŘEJNOSTI PO ROCE 1990

Na sklonku 20. století z globálních úvah nad dosavadní rolí muzeí a jejich skutečným potenciálem vyznívá potřeba ujasnění si, příp. redefinování, a další rozvoj sociální funkce muzeí a nabídky kulturních služeb směrem k muzejním návštěvníkům.²⁶⁸ Uvolněním společenských poměrů rokem 1989 postupně tento trend proniká také do přístupu českých a slovenských muzeí k návštěvníkům, do jejichž práce začínají systematictěji prostupovat moderní trendy a alternativní metody práce, včetně oblasti muzejní prezentace i samotné edukační činnosti muzeí. Naplňování edukačního potenciálu muzeí v realizovaném rozsahu v tomto období by však zdaleka nebylo uskutečnitelné bez existence předchozí silné tradice a možné návaznosti na dlouholetý rozvoj v této oblasti, který představila předchozí kapitola, a to kontinuita jak v oblasti profesního (muzeologického) vzdělávání a tematických konferencí a seminářů, tak v dlouholeté každodenní praxi jednotlivých muzeí v práci s publikem. Nový impuls ve změněných společenských poměrech pro obor přineslo také související opouštění modelu centralizovaného řízení muzejnictví. Spolu s návazností např. na některé zanikající, nově vznikající či modifikované projekty expozic a výstav se tak začíná dynamicky a systematicky individuálněji u jednotlivých muzeí rozvíjet zejm. objem a postupně také kvalita práce s návštěvníkem a etablojí se nové muzejní profese v oblasti PR a muzejní edukace. Rozšiřuje se zájem o dosud opomíjené cílové skupiny, aktuální vzdělávací teorie a didaktické přístupy i zahraniční zkušenosti, získávané díky možnosti svobodně cestovat, participovat na mezinárodní oborové scéně, sdílet poznatky exkurzemi, stážemi i studiem dostupné odborné zahraniční literatury.²⁶⁹ Ve vývoji vztahu muzeí a veřejnosti tak devadesátá léta 20. století představují přelomové období.

I přes intenzivní snahu muzejní praxe rychle se v počáteční fázi tohoto období vyrovnat mezinárodním standardům však podle Alexandry Brabcové české prostředí zůstává ještě na počátku 21. století nejméně deset let pozadu za řadou zahraničních zemí, zejména v otázkách partnerství muzea a školy. Poukazuje tak na aktuální problémy, řešené v britském muzejním prostředí v 90. letech 20. století v této oblasti, kdy řada muzeí stále neakceptovala svou vzdělávací roli ve společnosti, kdy edukace byla v rámci muzejních činností chápána jako důležitá, nikoli však rovnocenná činnost ve srovnání s ostatními funkcemi muzea.²⁷⁰ Muzejní pracovníci představovali a v současnosti nadále představují jednoho z klíčových hybatelů stavu muzeí a proměn muzejní práce a přístupu k široké veřejnosti. Debaty nad

268 HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and their Visitors*. 2. vyd. London, New York: Routledge, 1996, s. 6.

269 Srov. JAGOŠOVÁ, Lucie. Dynamický rozvoj edukace v muzeích a oboru muzejní pedagogika. *Věstník AMG ČR*, 2016, č. 1, s. 3–5.

270 BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Brána muzea otevřená: průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod: Juko, Praha: Nadace Open Society Fund, [2003], s. 27. Muzeum orientované na veřejnost při přípravě výstav a edukačních programů využívá současných vzdělávacích teorií a způsobů komunikace a reflektuje zpětnou vazbu od uživatelů; zná své návštěvníky, jejich potřeby a záliby, což zohledňuje ve svém přístupu k nim v procesu učení v muzeu; rozvíjí dlouhodobé vztahy s místním společenstvím, včetně nenávštěvníků, a snaží se odstraňovat zažité stereotypy a bariéry; snaží se do své činnosti začleňovat místní komunitu, např. společnosti přátel muzea. BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Brána muzea otevřená: průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod: Juko, Praha: Nadace Open Society Fund, [2003], s. 38.

proměnami vztahujícími se k muzejním expertům postupně sílily na intenzitě, zejména pak s blížícím vstupem do nového milénia. V diskusích nad pracovníky 21. století se hovoří zejména o očekávaných dovednostech a kompetencích. Současný pohled na muzejního profesionála budoucnosti nastiňuje např. charakteristika od Jaspera Vissera (2013):

- V praxi zběhlý, komunikačně zdatný jedinec, který umí (pomáhat) odkrývat příběhy ukryté ve sbírkách, výstavách apod. a umožňuje jim rezonovat s širokou paletou návštěvnických skupin.
- Týmový hráč nejen ve svém vlastním týmu ale zvláště ve schopnosti týmové práce a propojování lidí napříč organizacemi.
- Kreativní a proaktivní řešitel problémů s nekonvenčním pohledem na organizaci a kroky vedoucí k produkci nápadů ovlivňující průběžné změny a zlepšování stavu.
- Velmi nadšený a neochvějně oddaný vizi své organizace.
- Dobře si vědom širšího společenského, kulturního, ekonomického a politického prostředí, v němž instituce působí.
- Odpovědný a svolný nést zodpovědnost nad rámec vlastního popisu práce a její organizace.
- Zvídavý.²⁷¹

V odborné literatuře obecně se s tématem personálního zaštitění muzejní práce setkáváme zejména ve spojitosti s termíny profesionalizace muzeí, muzejní profese, muzejní profesionál. Muzejní profese podle základních organizačních složek²⁷² pokrývají oblasti administrativy, péče o sbírky, provozu a služeb a edukace. Komplexnější charakteristika jednotlivých muzejních profesí je nahlížena prostřednictvím popisu pracovní náplně a hlavních činností, nezbytných kompetencí pro tuto činnost, požadovaného vzdělání a optimální praxe.²⁷³ V praxi jsou některé pracovní posty vykonávány samostatně, v řadě případů se setkáváme až s vysoce kumulovanými posty (v tomto období zejména u muzeí s omezenými personálními možnostmi).

Třetí kapitola mapuje stav a rozvoj problematiky muzejních profesí s vazbou na veřejnost v posledním čtvrtstoletí. Vzhledem k omezenému prostoru proto nahlíží toto široké téma spíše přehledově, prostřednictvím vybraných podstatných linií této problematiky, zejména skrze rovinu institucionalizace (profesních sdružení a metodických center v muzejnictví) a profesního vzdělávání, reflexi tématu v publikační činnosti (teoretických, metodických a empirických textech z disciplín aplikované muzeologie jako jsou oblasti muzejní profiografie, muzejní pedagogiky či muzejního marketingu a managementu) a prostřednictvím postupné profesionalizace muzejní práce směrem k veřejnosti, zahrnující realizované pro-

271 VISSER, Jasper. A job description for future museum professionals. In *The Museum of the Future* [online]. 21. 1. 2013 [cit. 2016-03-06]. Dostupný z www: <<http://themuseumofthefuture.com/2013/01/21/a-job-description-for-future-museum-professionals/>>.

272 EDSON, Gary. *International Directory of Museum Training*. London, New York: Routledge, 1995, s. 15 an., 36–37.

273 ZENETOU, Artemis A. Museum professional positions: qualifications, duties, and responsibilities. In GLASER, Jane R. a Artemis A. ZENETOU. *Museums: A place to work: Planning Museum Careers*. London, New York: Routledge, 1996, s. 65–123. Autorky rozlišují na pět desítek jednotlivých muzejních profesních postů, které dále člení na několik základních kategorií – na tzv. pozice, asistentské a podpůrné posty, a ostatní pomocné pozice. Zaměříme-li se na pozice z pohledu odborných, pedagogických a komunikačních vazeb na veřejnost laickou i odbornou, pak mezi pozicemi najdeme např. archiváře, knihovníka, správce sbírky, fotografa, konzervátora, kurátora, výstavního designera, edukátora, PR manažera, právníka, ředitele, koordinátora dobrovolníků atd. Mezi tzv. asistentské a podpůrné posty jsou řazeni např. dokumentátoři, koordinátoři návštěvnického provozu, lektori, asistenti pro výstavní, konzervátorskou, ekonomickou, administrativní atd. Činnost. A mezi tzv. ostatní podpůrné pozice je zařazen např. dozorce, ostraha, zahradník a další. Srov. EDSON, Gary. *International Directory of Museum Training*. London, New York: Routledge, 1995, s. 38–48.

jekty a širší základnu profesního sdružování. České a slovenské prostředí i přes společné znaky prochází ve sledovaných oblastech místy poměrně rozdílnou dynamikou vývoje.

3.1 MUZEJNÍ PROFESE POHLEDEM PROFESNÍCH SDRUŽENÍ A METODICKÝCH CENTER V MUZEJNICTVÍ

Formování muzejních profesí obecně i profesionalizace jejich práce s veřejností v tomto období se do značné míry odráží od znovunabytého svobodného využívání zahraničních přesahů, spolupráce a umožnění vzájemného sdílení poznatků a zkušeností na mezinárodní platformě. Potenciál spočívá především v možnosti sdílení elektronicky dostupných dokumentů a informací a postupného zapojování se českých a slovenských muzejníků do mezinárodní i národní sítě profesních oborových kontaktů v jednotlivých oblastech zájmu. Klíčové dopady lze sledovat zejména na postupném formování profesí spjatých s muzejní veřejností a na ukotvování oblasti teorie a výzkumu.

Ve sledovaném období se problematikou stavu a potřeb muzejních profesí zabývá na různých úrovních řada lokálních i zahraničních subjektů. V mezinárodním kontextu se problematice dlouhodobě věnuje Mezinárodní rada muzeí – *International Council of Museums* (ICOM). Její aktivity jsou zaměřeny zejména na profesní kooperaci a výměnu poznatků, šíření znalostí a povědomí veřejnosti o muzeích, výuku pracovníků muzeí, zlepšování profesních standardů, vytváření a propagaci profesní etiky a ochranu kulturního dědictví.²⁷⁴ S problematikou profesního vzdělávání je spjata zejména její mezinárodní komise pro muzejní profese a profesní vzdělávání *International Committee for the Training of Personnel* (ICTOP),²⁷⁵ která se přímo podílí na vytváření základního, obecného kurikula pro vzdělávání muzejních profesí. Je tvořena profesionálními muzejními a akademickými pracovníky a jejím hlavním úkolem je propagace vzdělávání a profesního rozvoje muzejních profesionálů a vytváření k tomu potřebných standardů. ICTOP charakterizuje pět oblastí **profesních kompetencí** muzejního profesionála, charakterizujících obecný popis znalostí, dovedností a schopností potřebných k práci v současných muzeích. Jsou jimi obecné kompetence, muzeologické kompetence, manažerské kompetence, muzejněpedagogické kompetence a kompetence ke správě sbírek. Všechny pět oblastí je dále rozvíjeno v mnoha podoblastech a v jejich rámci zpřesněno konkrétními tématy. Vytváří tak poměrně přesný rámec pro kurikulum muzeologického vzdělávání, podle kterého jsou celosvětově vytvářena, upravována a revidována muzejní a muzeologická studia jak v univerzitním, tak v neuniverzitním prostředí.²⁷⁶ Ve spojení s problematikou muzejní pedagogiky a edukace v muzeích pracuje *Committee for Education and Cultural Action* (CECA), tvořená muzejními pedagogy a ostatními muzejními profesionály, kteří se ve své práci dotýkají pedagogických problémů. Činnost se koncentruje na všechny aspekty muzejní pedagogiky, tedy na výzkum, management, interpretaci, výstavy, programy, média a evaluaci. CECA usiluje o výměnu informací a nápadů z oblasti muzejní pedagogiky na mezinárodní úrovni, obhajuje smysl vzdělávací role muzea po ce-

274 ICOM: *International Council of Museums: Conseil international des musées* [online]. Paris: ICOM, 2010–2012 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z [www: <http://icom.museum/>](http://icom.museum/).

275 ICTOP *International Committee for the Training of Personnel* [online]. ICTOP, 2015 [cit. 2015-06-08]. Dostupný z [www: <http://ictop.org/>](http://ictop.org/).

276 Tyto kompetence a požadavky na kurikulum jsou více rozepsány na *ICOM Curricula Guidelines for Museum Professional Development* [online]. Smithsonian Center for Education and Museum Studies, aktualizováno 28. 8. 2009 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z [www: <http://museumstudies.si.edu/ICOM-ICTOP/index.htm>](http://museumstudies.si.edu/ICOM-ICTOP/index.htm).

lém světě a propaguje vysoké profesní standardy muzejního vzdělávání.²⁷⁷ Do sledované problematiky vstupují také další komise jako např. *International Committee for Museology* (ICOFOM) s výraznou českou stopou v jejím vývoji (Jan Jelínek, Zbyněk Z. Stránský, Vinoš Sofka), k jejímž cílům z pohledu muzeologického patří mj. také prosazování vysokých standardů v muzejnictví,²⁷⁸ *International Committee for Management* (INTERCOM), řešící oblast muzejního managementu, včetně kontextu lidských práv a etických dilemat,²⁷⁹ a v neposlední řadě rovněž *International Committee for Marketing and Public Relations* (MPR), zaměřující se na oblast muzejní komunikace, marketingu a fundraisingu.²⁸⁰ Vedle mezinárodní organizace muzeí ICOM se problematikou zabývají také další nadnárodní organizace. V souvislosti s naším geografickým prostorem můžeme jako příklad jmenovat *Network of European Museums Organisations* (NEMO), pokrývající svými pracovními a expertními skupinami např. oblast edukačního potenciálu muzea nebo rozvoje muzejního publika.²⁸¹ Jmenované organizace a komise tak bezesporu ovlivnily a nadále ovlivňují vývoj v českých a slovenských muzeích a jejich zvýšenou soustředěnost na sociální roli muzeí a rozvoj jejich vztahů k široké veřejnosti. Poskytovanými impulsy umožňuje reflexe mezinárodního dění v oboru vzájemně sdílet informační bázi v podobě komisemi realizovaných a publikovaných teoretických a empirických studií nebo osobními konferenčními setkáními. Bezesporu inspirativními podněty s reálnými dopady na muzejní praxi v lokálních podmínkách přispěly výše zmíněné komise.²⁸² Další výrazná podpora, díky rozšiřující se dostupnosti internetu a webových prezentací v muzejnictví, přichází také od dalších oborových subjektů, zejména pak vzdělávacích středisek v oboru a jednotlivých muzejních institucí. Vedle organizací mezinárodního charakteru s širokou působností je problematika diskutována podstatným způsobem také na národní úrovni. Lokálním představitelem je *Asociace muzeí a galerií České republiky* (AMG), založená v roce 1990 v návaznosti na předchozí tradici muzejního profesního sdružování. Mezi cíle a poslání organizace vedle propagace a popularizace činnosti muzeí a galerií patří podpora vzdělávání muzejních pracovníků a také vlastní činnost vůči veřejnosti.²⁸³ Tématu profesního rozvoje není speciálně vyhrazena některá z jejich komisí, tematika profesního kodexu a podpory podmínek a dalšího vzdělávání pracovníků však prolíná řadou z nich. Podle zveřejněných hlavních programových

277 JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. K rozšíření výuky muzejní pedagogiky na muzeologii FF MU. In *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola Zlín 20.–21. března 2007. Acta musealia suplementa 2007/1*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, s. 16.

278 Goals and Objectives of ICOFOM 2010–2013. In *ICOM International Committee for Museology ICOFOM* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://network.icom.museum/icofom/who-we-are/goals-and-objectives/>>.

279 INTERCOM: *International Committee on Management* [online]. INTERCOM, aktualizováno 29. 3. 2016 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://www.intercom.museum/index.html>>.

280 ICOM MPR: Strategic Plan. In *ICOM International Committee for Marketing and Public Relations* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://network.icom.museum/mpr/about-mpr/strategic-plan/>>.

281 NEMO Working Group LEM – The Learning Museum. In *NEMO Network of European Museum Organisations* [online]. [cit. 2016-04-27]. Dostupný z www: <<http://www.ne-mo.org/about-us/working-groups/working-group-lem-the-learning-museum.html>>.

282 Kupř. komise ICOFOM na svých webových stránkách uceleně zprostředkovává jí vydávanou periodickou literaturu. Umožňuje tak získávat, i retrospektivní cestou, hlubší provázanost a kontext minulého i současného badání komise v oblasti práce s muzejním publikem. Viz Our Publications: ICOFOM Study Series (1983–2012). In *ICOM International Committee for Museology ICOFOM* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://network.icom.museum/icofom/publications/our-publications/>>.

283 *Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií. Deset let činnosti*. Praha: Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií, 2000.

linií je podpora profesního rozvoje odpovídajících muzejních profesí přímo deklarována u její *Knihovnické komise, Komise konzervátorů-restaurátorů, Komise pro muzejní management, Komise regionální historie Moravy a Slezska, Muzeologické komise a Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku*,²⁸⁴ zaměřující se na naplňování edukačního poslání muzeí. Její tematický záběr je vázán nejen na oblast muzejní pedagogiky, ale zohledňuje také další aspekty komunikace a vztahů mezi muzei a veřejností – muzejní prezentaci (tj. muzejní výstavnictví, muzejní marketing a management, oblast profesního vzdělávání a rozvoje lidských zdrojů).²⁸⁵ Na Slovensku dochází ve sledovaném období k založení odpovídající muzejní organizace také v roce 1990. Jedním ze zakládajících členů *Zvazu múzeí na Slovensku* tehdy byl i Zbyněk Z. Stránský, který se výrazně podílel na koncepčních a programových materiálech tohoto svazu.²⁸⁶ Oblastí vztahů muzea a veřejnosti se zabývá *Odborná komisia pre vzdelávanie a výchovu v múzeách*, založená v roce 2008 s hlavním cílem posilování role vzdělávání v činnosti muzeí na Slovensku.²⁸⁷ S problematikou úzce souvisí také *Odborná komisia pre odborné múzejné činnosti*, založená roku 2015, která si klade za cíl dlouhodobě rozvíjet všechny specializované muzejní profese, usiluje o vytváření vhodných personálních podmínek v muzeích, zvyšování odborné úrovně muzeí a muzejních pracovníků. Rozvoj prezentační činnosti ve specifických podmínkách řeší také *Etnologická komisia, Únia múzeí v prírode* nebo *Odborná komisia pre zbierky dejín techniky múzeí*.²⁸⁸

Klíčovou vazbu na muzejní profese a rozvoj jejich vazeb vůči veřejnosti vykazují také specializovaná muzeologicko-metodická pracoviště v muzejnictví, která lze v České republice chápat jako určitou nástupnickou platformu zrušeného Ústředního muzeologického kabinetu (dříve Kabinetu muzejní a vlastivědné práce) v Praze. Tato pracoviště poskytují informace a služby vlastníkům a správcům sbírek muzejní povahy a dalším zájemcům, vydávají metodické pokyny a texty a poskytují odborné konzultace. V propojení muzejních profesí a veřejnosti jsou mimořádně aktivní zejména dvě centra. *Metodické centrum muzejní pedagogiky* působící při Moravském zemském muzeu v Brně je zacíleno na rozvoj vzdělávacích a výchovných funkcí muzea, podporu návštěvnosti muzeí a celoživotního učení a na muzejní pedagogiku jako obor. Svou metodickou práci směřuje zejm. ke zprostředkování sbírek dětem, mládeži a návštěvníkům se speciálními potřebami, rozvoji spolupráci muzeí se školami (provozuje webový portál MuzeoEdu) a podpoře vzdělávání muzejních profesí v prá-

284 Poslední jmenovaná komise přímo specializovaná na práci s návštěvníkem a muzejní edukaci vznikla již v roce 1996. Informace o uvedených komisích byly převzaty ze záložky Hlavní programové linie činnosti u jednotlivých komisí, jak jsou prezentovány na oficiálních webových stránkách AMG. Podrobněji viz Komise AMG. In *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2011 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z [www: <http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise>](http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise).

285 K hlavním programovým liniím činnosti patří podpora spolupráce s dalšími profesními a zájmovými sdruženími v oboru a mezioborová spolupráce, podpora rozvoje teoretické, metodické, metodologické a aplikační báze oboru ve spolupráci s akademickými pracovišti a metodickými centry, podpora vzniku a činnosti pracovních skupin v rámci Komise v souladu s aktuálními trendy a potřebami oboru, podpora profesního vzdělávání, podpora průběžného mapování vývoje a proměn muzejněpedagogické obce, profesních standardů a trendů v muzejněpedagogické praxi a podpora profese muzejního pedagoga, jejího profesionalizace a profesního ukotvení na trhu práce. Podrobněji ke Komisi pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku viz Komise AMG. In *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2011 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z [www: <http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise>](http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise).

286 *Pamätnica k 25. výročiu založenia Zväzu múzeí na Slovensku*. [Banská Bystrica]: Zväz múzeí na Slovensku, 2015.

287 HANKO, Jaroslav a Andrea JAMRICOVÁ. Stratégia rozvoja Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie v múzeách Zväzu múzeí Slovenska na roky 2015–2017. In *Zväz múzeí na Slovensku* [online]. [cit. 2015-07-17]. Dostupný z [www: <http://www.zms.sk/doc/spvzms/Strategia_Komisie_2015_2017_FINAL.pdf>](http://www.zms.sk/doc/spvzms/Strategia_Komisie_2015_2017_FINAL.pdf).

288 Odborné komisie. In *Zväz múzeí na Slovensku* [online]. 2016 [cit. 2015-07-17]. Dostupný z [www: <http://zms.sk/odborne-komisie/>](http://zms.sk/odborne-komisie/).

ci s návštěvníky. Při Národním muzeu v Praze působící *Centrum pro prezentaci kulturního dědictví* se koncentruje na zprostředkování sbírek a jejich virtuální prezentaci, aplikaci nových technologií a metod prezentace sbírek a také komunikaci muzeí s publikem s přihlédnutím ke specifickým různým cílových skupin. Centrum provozuje specializovanou oborovou muzeologickou knihovnu a oborový informační portál (eMuzeum).²⁸⁹ Na Slovensku je současná koncepce odlišná; roli metodických center do značné míry zastává „pokračovatel“ československé tradice Kabinetu muzejní a vlastivědné práce, *Muzeologický kabinet*, který v průběhu let prošel vícero organizačními změnami, změnami názvu i kompetencí. Na kontě má řadu publikací, odborných seminářů a akcí, metodických návštěv v muzeích, spolupodílel se též na tvorbě muzejních zákonů a vyhlášek. V devadesátých letech participoval také na univerzitní výuce muzeologie. V současnosti má na starosti například vydávání recenzovaného časopisu *Múzeum* a pořádání odborných seminářů.²⁹⁰

3.2 PROFESNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A PROFESIONALIZACE MUZEJNÍCH PROFESÍ VE VZTAHU K VEŘEJNOSTI

Klíč k profesionalizaci muzejní práce s širokou veřejností přichází skrze soustředěnost na rozvoj profesních kvalit muzejních pracovníků. Soustavný a ucelený rozvoj dlouhodobě a tradičně přináší v předchozích obdobích zavedená univerzitní (muzeologická) pracoviště, doplněná systémem dalšího doplňujícího a rozšiřujícího vzdělání prostřednictvím krátkodobějších kurzů. Profesionalizaci muzejních pracovníků ve vztahu k veřejnosti pak opět pozitivně podporuje a rozvíjí požadavky na toto profesní vzdělávání a oborové sdružování, které zejm. v posledním desetiletí prochází výraznými proměnami. Jak konstatovala před deseti lety Eilean Hooper-Greenhill, „*profesní identitu muzejního pracovníka současnosti charakterizují stále se zvyšující nároky na osvojované profesní kompetence a požadavek interiorizace nových strategií, hodnot a metodologie. Od současných muzejních profesionálů jsou očekávány specializované kompetence, především v oblasti sbírek a muzejního publika.*“²⁹¹

Profesní a osobnostně-sociální průprava muzejních pracovníků zahrnuje kvalitní osvojení teorie a metodiky oboru a ve vztahu k muzejní veřejnosti reflektuje především znalosti z pedagogiky, psychologie a speciální pedagogiky, metodologie, evaluace v muzejní edukaci, zásad duševní hygieny atd., spolu se silným akcentem na týmovou práci a mezioborovou spolupráci. Tyto zvyšující se nároky na koncepci a kompetence v obsahu muzejní práce se významným způsobem obecně promítají také do oblasti formálního a neformálního profes-

289 Muzejní centra. In *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury České republiky [cit. 2016-04-17]. Dostupný z [www: <https://www.mkcr.cz/muzejni-centra-681.html>](https://www.mkcr.cz/muzejni-centra-681.html).

290 Muzeologický kabinet. In *Slovenské národné muzeum* [online]. Slovenské národné muzeum, 2009, aktualizováno 5. 10. 2015 [cit. 2016-04-17]. Dostupný z [www: <http://www.snm.sk/?muzeologicky-kabinet>](http://www.snm.sk/?muzeologicky-kabinet).

291 HOOPER-GREENHILL, Eilean. Changing Values in the Art Museum. In CARBONELL, Bettina Messias. *Museum Studies: An Anthology of Contents*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 570–571.

ního vzdělávání muzejníků, k jehož pokračovatelům dlouholeté tradice²⁹² můžeme řadit od šedesátých let také brněnské univerzitní muzeologické pracoviště²⁹³ jako jednoho z hlavních propagátorů nových trendů a postupů v oblasti muzeologického myšlení s dosahem na české a slovenské prostředí.²⁹⁴ Brněnská muzeologie ve svém koncepčním vývoji ideově navazovala na původní Helfertův Lektorát muzejnictví²⁹⁵ a směřovala k teoretickému zastřešení oboru muzeologie jako důležitému základu muzejní práce v úzké vazbě s muzejní praxí. Postupem času, zejména v magisterském cyklu, se studium profilovalo (spolu s úzce souvisejícím reflektováním muzejního výstavnictví, marketingu a managementu) také na koncepční reflexi oboru muzejní pedagogika. Přesahem brněnské muzeologické školy na Slovensko se později (od roku 1998 v souvislosti s celospolečenskými změnami i ve vazbě na dosažení důchodového věku jeho ústředního protagonisty) stala Katedra ekomuzeologie

292 Potřeba profesního vzdělávání pracovníků muzeí je zřetelná už od poloviny devatenáctého století, kdy je možné vysledovat nejen požadavek muzejního pracovníka jako odborníka v některém z oborů v muzeích zastoupených, (KIRSCH, Otakar a Lucie JAGOŠOVÁ. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 4–5; srov. PALACKÝ, František. O účelích vlasteneckého musea v Čechách. In ČECH, Leander (ed.). *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – podpisy aesthetické a literární*. Praha: Bursík a Kohout, 1903, s. 316–324; MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Praha: Academia, 1997, s. 134), ale zároveň se analogicky k evropskému vývoji již v českém prostředí objevují „poznámky týkající se znalostí specifických muzejních činností, a to selekčního, tezauračního i prezentačního charakteru.“ KIRSCH, Otakar a Lucie JAGOŠOVÁ. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 4. K problematice též např. KIRSCH, Otakar. *(Po)zapomenutí nositelé paměti. Německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014.

293 Od roku 1965 brněnská muzeologie zrealizovala celkem šestnáct běhů tzv. postgraduálního studia, určeného pro absolventy vysokoškolských oborů působících v muzejní praxi. Umožnila tak profesní růst muzejníkům z praxe a vychovala též řadu odborníků-muzeologů, např. některé pozdější ředitele, vedoucí pracovníky muzeí a akademické pracovníky. Postupem času, v souvislosti s novými formami studia muzeologie na brněnské katedře, stejně jako změnou společenskou situací, nastává pozvolný útlum postgraduálního studia muzeologie ve prospěch nově ustaveného řádného studia muzeologie, které začala brněnská muzeologie realizovat po roce 1990 jako řádné denní studium a od roku 2000 také i ve formě tzv. kombinovaného studia, umožňující profesní vzdělávání muzejníkům z praxe. Zájemcům se tak otevřela cesta k získání plně vysokoškolské kvalifikace v oboru muzeologie. Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, složka Muzeologie hlavní dokumenty, podsložka Studium muzeologie (všeobecně). Studium muzeologie: možnosti a formy studia a uplatnění absolventů (Brno 1994), s. 6. Původní formy postgraduálního studia pro absolventy vysokoškolského studia se uskutečnilo ještě několik běhů, než v roce 2001 pro nezájem posluchačů o tuto formu studia přestalo být vypisováno. PODBORSKÝ, Vladimír. Výuka muzeologie na Masarykově univerzitě. In *Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie/Museumization in contemporary society and role of museology: Sborník ze symposia s mezinárodní účastí pořádaného při příležitosti životního jubilea tvůrce brněnské muzeologické školy Zbyňka Z. Stránského/Anthology from symposium with foreign participation in the occasion of anniversary of the founder of the Brno museology school Zbyněk Z. Stránský*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2008, s. 15. Stále se snižující počty účastníků a absolventů postgraduálního studia muzeologie v 1.–16. běhu viz Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, složka Seznam absolventů postgraduál. studia muzeologie 1.–14. běh.

294 Viz např. STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. Muzeologie hledá sebe sama. In *Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 2014-09-22]. Dostupný z [www: <http://www.phil.muni.cz/unesco/Cesky/clanek_8.html>](http://www.phil.muni.cz/unesco/Cesky/clanek_8.html).

295 Podrobněji KIRSCH, Otakar a Lucie JAGOŠOVÁ. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 3–16.

v Banské Štiavnici,²⁹⁶ kterou zakládal a vedl Zbyněk Z. Stránský. V čele katedry na určitou dobu spolu s ním působili jeho žáci, někdejší posluchači postgraduálního studia muzeologie na brněnské univerzitě, Ivan Herčko a Marcel Lalkovič.

Na **univerzitních** muzeologických pracovištích, vzdělávajících současně i budoucí muzejní pracovníky, a následně i na některých dalších oborech se postupně specifikuje potřeba profilovaného vzdělávání pracovníků pro práci s muzejní veřejností – (budoucích) muzejních pedagogů. Po roce 1990 vznikají a do současnosti působí vedle Brna také další muzeologická univerzitní pracoviště (Opava, Banská Bystrica, Nitra, Bratislava). Z nich se tématu vztahu muzeí a veřejnosti v současné době intenzivněji věnuje v českém prostředí v Brně na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Ústav archeologie a muzeologie (obor *Muzeologie*).²⁹⁷ Sílí koncentrace kurikula brněnské muzeologie také na společenskou funkci muzeí je patrná již v průběhu předchozí éry postgraduální formy studia, výrazněji pak zejm. od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let a ve spojitosti s osobnostmi v roli lektorů jako byli Josef Beneš, Vladimír Jůva st. a další.²⁹⁸ Později v devadesátých letech ustavená řádná forma muzeologického studia s sebou logicky přinesla také postupné rozšiřování zájmu a vyučovaných kurzů z oblasti muzejní pedagogiky, psychologie a muzejního výstavnictví, až do aktuální podoby kurikula takto přímo specializovaného pro studenty cyklu navazujícího magisterského studia muzeologie.²⁹⁹ Muzeologické vzdělání na Slovensku poskytuje Katedra etnológie a muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (obor *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*)³⁰⁰ nebo Katedra muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity

296 Katedra ekomuzeológie, jako detašované pracoviště Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, poskytovala ucelené ekologické a muzeologické vzdělání s možným individuálním přírodovědným či humanitním zaměřením. Poslední státní zkoušky realizované v Banské Štiavnici se konaly v akademickém roce 2006/2007, na něž navazuje další etapa vývoje už v Banské Bystrici. V souvislosti se sloučením Katedry ekológie a environmentálnej výchovy a Katedry ekomuzeológie vzniká Katedra Environmentálneho manažérstva, spolu s čímž došlo také ke změně studijního programu na Environmentálne manažérstvo múzejných zariadení (bakalářský a magisterský stupeň). Podrobněji k vývoji pracoviště viz MARKOVÁ, Iveta, Jana JAĎUĎOVÁ a Ján ZELENÝ. 15. výročie vzniku pracoviska v súčasnosti nazývaného Katedra životného prostredia na Fakulte prírodných vied UMB v Banskej Bystrici. *ACTA UNIVERSITATIS MATTHIAE BELII, séria Environmentálne manažérstvo* [online]. 2013, roč. 15, č. 2, s. 26 [cit. 2016-04-22]. Dostupný z www: <<https://www.fpv.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=2667>>.

297 Jmenujme např. KRAJÍČKOVÁ [MRÁZOVÁ], Lenka. *K problematice vzdělávání v oblasti muzejní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2002. Diplomová práce; dále JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. K rozšíření výuky muzejní pedagogiky na muzeologii FF MU. In *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola Zlín 20.–21. března 2007. Acta musealia supplementa 2007/1*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, s. 15–22; JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Profese muzejního pedagoga v teorii a praxi. In *Muzeologie na počátku třetího tisíciletí/Museology at the Beginning of the Third Milenium: sborník z mezinárodní konference Teorie a praxe 2008*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2009, s. 159–170; JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010.

298 Podrobněji viz JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka Mrázová. Tradition of museum pedagogy in the Czech Republic and the role of Brno museology in its development. *Museologica Brunensia*, 2015, roč. 4, č. 2, s. 56–64. Článek dostupný též online [cit. 2016-06-21] z www: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/134749/2_MuseologicaBrunensia_4-2015-2_11.pdf?sequence=1>.

299 Srov. MRÁZOVÁ, Lenka a Lucie JAGOŠOVÁ. Obsahové proměny kurikula brněnské muzeologie v letech 1964–2014. *Museologica Brunensia*, 2014, roč. 3, č. 2, s. 28–42. Článek dostupný též online [cit. 2016-06-21] z www: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/133109/2_MuseologicaBrunensia_3-2014-2_6.pdf?sequence=1>.

300 Např. KAČÍREK, Luboš, TIŠLIAR, Pavol. Výučba múzejnej pedagogiky v študijnom programe Muzeológie a kultúrne dedičstvo na FiF UK v Bratislave – teória a prax. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 2014, roč. 2, č. 1, s. 73–91.

Konštantína Filozofa v Nitre (obor *Muzeológia*).³⁰¹ Na konci první dekády 21. století se pak v našich podmínkách generují zcela nové univerzitní obory (v navazujícím magisterském cyklu), zaměřené na edukaci v muzeích (zejm. muzeích umění), a to při katedrách výtvarné výchovy. K nim se řadí specializovaná studia v oboru *Galerijní pedagogika a zprostředkování umění* na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity³⁰² a obor *Muzejní a galerijní pedagogika* Katedry výtvarné výchovy na Univerzitě Palackého v Olomouci.³⁰³ Slovenský protějšek představuje např. Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a její Katedra výtvarnej výchovy.³⁰⁴

Vedle toho se rozvíjí také paralelní neuniverzitní linie vzdělávání, umožňující krátkodobější možnosti neformálního profesního rozvoje v oblasti vztahů s veřejností. **Neuniverzitní vzdělávání** po roce 1990 reprezentuje pod hlavičkou Asociace muzeí a galerií České republiky Škola muzejní propedeutiky se svým základním a zejm. nastavbovým kurzem, prostřednictvím kterého se částečně dotýká didaktických aspektů přímé i zprostředkované práce s muzejními návštěvníky.³⁰⁵ Od roku 2012 je pak spuštěn specializovaný roční kurz *Základy muzejní pedagogiky* Metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu v Brně.³⁰⁶ Obdobný kurz se v současnosti připravuje také na půdě Slovenského národního múzea.

301 Např. PRELOVSKÁ, Daniela. Students of Museology – New Partners of Museums. In ČÍŽ, Marian a Ivan LUKÁČ (eds.). *Partnering in Museum Education – Enhancing the Adventure: ICOM/CECA annual international conference 2005 proceedings*. Banská Štiavnica, Bratislava: ICOM/CECA, 2005, s. 104–110; ELIAŠOVÁ, Silvia. K niektorým psychologicko-pedagogickým aspektom vzťahu lektor návštevník. (Špecifické skupiny návštevníkov). In *Studia Historica Nitriensia 13*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006, s. 239–249.

302 Např. STUHLÍKOVÁ, Alice. *Profese galerijního pedagoga* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 2012 [cit. 2015-06-10]. Dostupný z www: <<http://www.is.muni.cz>>. Dizertační práce.

303 Např. ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Muzejní a galerijní pedagogika a její zastoupení na českých univerzitách. In *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Aby věci promluvíly 20. a 22. března 2013*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2013, s. 11–14.

304 Např. PAVLIKÁNOVÁ, Martina. Úloha múzeí a galérii z pohľadu nového štátneho vzdelávacieho programu. In LUKÁČOVÁ, Marcela (ed.). *Čo letí v múzejnej pedagogike: Vzdelávanie a výchova v múzeách na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2010, s. 57–62.

305 Ke kurzu, reflektujícímu také některé aspekty profesionalizace práce muzeí s veřejností (např. v oblasti výstavních textů a interaktivních výstavních prvků, psychologie vnímání návštěvníka, doprovodných informací a edukačních programů v muzeu, specifík návštěvníků se speciálními vzdělávacími potřebami atd.), vyšla publikace BUKAČOVÁ, Jana, Anna KOMÁRKOVÁ a František ŠEBEK (eds.). *Muzejní výstavnictví: Učební texty nastavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014.

306 Ke kurzu Metodického centra muzejní pedagogiky, určeném pro muzejní pedagogy a pracovníky muzeí věnující se veřejnosti, vznikla stejnojmenná publikace (dostupná též elektronicky na webu pracoviště), viz *Základy muzejní pedagogiky: Studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum – Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014.

3.3 ODRAZ TÉMATU MUZEJNÍCH PROFESÍ A VEŘEJNOSTI V ODBORNÉ LITERATUŘE

Zachycení oblasti profesního rozvoje muzeologů a muzejních profesionálů v publikační činnosti, v obecnější rovině i v přímé vazbě na muzejní veřejnost, má pevné kořeny.³⁰⁷ Dále prezentovaný výběrový přehled prací dostatečně ilustruje, jak dlouhodobě a souvisle je tématu muzejních profesí (obecně a později i tematicky profilovaně) věnována odborná pozornost, dokládána publikačními výstupy. Reflexi těchto zdrojů umožňuje do značné míry jejich elektronické zveřejňování, stejně jako zpřístupňování tištěných titulů široké odborné veřejnosti prostřednictvím odborných muzeologických knihoven při akademických a muzejních pracovištích.

Z konkrétních prací, věnovaných této problematice po roce 1990, jmenujme např. monotematické číslo (*Museum Careers*) periodika *Museum International* (1993),³⁰⁸ periodikum *ICOFOM Study Series*,³⁰⁹ publikaci *Museums 2000: Politics, People, Professionals and Profit*

307 Od devadesátých let 20. století publikační tvorba plynule navazuje na tradici a v předešlých dekádách zveřejněné články či celé monotematické práce. Z nich výběrově jmenujme např. texty FOLDS, Thomas. Educational Personnel in Museums. In *Training of museum personnel: La formation du personnel des musees*. Paris: International Council of Museums, 1970, s. 48–75; O'DEA, William T. The Training of Personnel for Science Museums. In *Training of museum personnel: La formation du personnel des musees*. Paris: International Council of Museums, 1970, s. 138–154; *Methodology of Museology and Professional Training*. London: ICOM International Committee for the Training of Personnel, ICOM International Committee for Museology, 1983. Z textů české a slovenské provenience, orientovaných na muzejní profese a jejich případnou vazbu na muzejní veřejnost nebo otázky profesního vzdělávání, uvedme namátkou MINAROVIČOVÁ, Elena. Funkcia lektora v múzeu. *Múzeum*, 1967, č. 3, s. 5–9; MARCINKOVÁ, Anna. Kultúrne výchovná činnosť slovenských múzeí. *Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 3, s. 149–154; SKUBEŇOVÁ, Jarmila. Muzeum, lektor, návštěvník. *Múzeum*, 1970, č. 3, s. 154–160; BENEŠ, Josef. Zamyšlení nad muzejní profesí. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1971, č. 1, s. 23–28; HALADAJ, Dušan. Práca muzejníka – najmä lektora – pri výchovnom využití novších a najnovších dejín. *Múzeum*, 1974, č. 1, s. 15–27; HERČKO, Ivan. O práci lektora v geologických múzeách. *Múzeum*, 1974, č. 1, s. 39–40; NOVÁK, Ján. Práca muzejníka – najmä lektora – v múzeách technického typu so zreteľom na výchovné využitie dokladov rozvoja výrobných síl a vedeckotechnickej revolúcie. *Múzeum*, 1974, č. 1, s. 32–36; JŮVA, Vladimír sen. Lektorova osobnosť v mimoškolskom vzdelávaní. In *Lektorova osobnosť v mimoškolskom vzdelávaní: korigovaný záznam krajského semináre konaného 30. ledna 1975*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1975, s. 1–13; SCHNEIDER, Evžen. Specifické vzdelávaní muzejních pracovníků a jeho usoustavnění v ČSR. *Muzeologické sešity: Supplementum 3*, 1985, s. 85–126; BENEŠ, Josef. Kulturně výchovná činnost muzeí, její teorie a praxe. *Muzeologické sešity: Supplementum 3*, 1986, s. 45–46. Dlouholetou tradici vykazuje rovněž zaměření na vztah muzea a školy, např. TURKOVÁ, Jana. *Spolupráce muzeí se školami (Materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965)*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1965; ŠPĚT, Jiří. *Problémy spolupráce muzeí se školami: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 3.–4. října 1968*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1968; ŠPĚT, Jiří. *Spolupráce školy a muzea: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 18.–20. listopadu 1970*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu, 1971; ŠPĚT, Jiří. *O problematice spolupráce muzea a školy: sborník příspěvků přednesených na 5. semináři o spolupráci muzea a školy v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1976.

308 *Museum International*. Paris: UNESCO, 1993, roč. 45, č. 4. V uvedeném čísle publikovali své příspěvky např. Patrick J. Boylan (Museum careers: ever changing and ever growing), Diana Finlay (Caring for the community), Cornelia Brüninghaus-Knubel (Museum educator: the audience's advocate), Jane R. Glaser (Museum careers in the United States: a non-system), Eileen B. Mott (Outward bound: organizing travelling exhibitions), Chris Newberry (Guidelines on disability in the United Kingdom).

309 Od devadesátých let se muzeologické periodikum v souvislosti s námi sledovanou problematikou dotýkalo témat jako např. profesní vzdělávání, muzea a komunity, originální a virtuální muzejní prezentace, globální komunikace, návštěvnická podpora a dialog a v posledních letech také speciální publikum. Our Publications: ICOFOM Study Series (1983–2012). In *ICOM International Committee for Museology ICOFOM* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z [www: <http://network.icom.museum/icofom/publications/our-publications/>](http://network.icom.museum/icofom/publications/our-publications/).

(1994) editora Patricka Boylana,³¹⁰ *International Directory of Museum Training* (1995) Gary Edsona³¹¹ nebo *Museums: A place to work: Planning Museum Careers* (1996) Jane Glaser a Artemis Zenetou.³¹² Optikou profesionalizace edukační práce s muzejním publikem se problematice věnovaly např. monografie *Museums and their Visitors* (1996) Eilean Hooper-Greenhill³¹³ a *Museum Educator's Handbook* (2000, 2005, 2011) Grahama Talboyse.³¹⁴ Vzájemné přesahy sbírkotvorné činnosti, muzejní edukace, managementu a marketingu, s akcentem k praktickému využití poznatků, propojuje publikace *Running a Museum: A Practical Handbook* (2004) editora Patricka Boylana.³¹⁵

Za poslední desetiletí vznikly k problematice muzejních profesí tematicky zaměřené práce, výběrově např. *The Trainer's Manual: For Use with Running a Museum: A Practical Handbook* (2006) Patricka Boylana a Vicky Woolard,³¹⁶ *Museum Professions – A European Frame of Reference* (2008) Angeliky Ruge,³¹⁷ publikace *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century* (2009) editorského týmu Caroline Lang, John Reeve a Vicky Woolard,³¹⁸ *Staff and Training in Regional Museums* (2011) Jane Legget³¹⁹ nebo *Attention and Value: Keys to Understanding Museum Visitors* (2013) Stephena Bitgooda.³²⁰ Z nejnovějších publikací můžeme zmínit různé sborníky, např. z plzeňské konference evropské organizace muzeí Network of European Museum Organisations (NEMO) s názvem *Revisiting the educational value of museums. Connecting to audiences* (2015)³²¹ nebo sborník *Nordic Inspiration – Fresh Approaches to Museum Learning* (2015), vydaný organizací Museum Communicators

310 BOYLAN, Patrick J. (ed.). *Museums 2000: Politics, People, Professionals and Profit*. London, New York: Routledge, 1994. V publikaci byly zařazena texty autorů jako Neil Cossons (Rambling reflections of a museum man) nebo Tomislav Sola (Museum professionals – the endangered species).

311 EDSON, Gary. *International Directory of Museum Training*. London, New York: Routledge, 1995.

312 Za klíčovou část publikace lze považovat ZENETOU, Artemis A. Museum professional positions: qualifications, duties, and responsibilities. In GLASER, Jane R. a Artemis A. ZENETOU. *Museums: A place to work: Planning Museum Careers*. London, New York: Routledge, 1996, s. 65–123.

313 HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and their Visitors*. 2. vyd. London: Routledge, 1996.

314 TALBOYS, Graeme K. *Museum Educator's Handbook*. Aldershot, Brookfield: Gower, 2000.

315 BOYLAN, Patrick J. (ed.). *Running a Museum: A Practical Handbook* [online]. Paris: ICOM, 2004 [cit. 2016-03-19]. Dostupný z www: <http://icom.museum/uploads/tx_hpoindexbdd/practical_handbook.pdf>.

316 BOYLAN, Patrick a Vicky WOOLARD. *The Trainer's Manual: For Use with Running a Museum: A Practical Handbook* [online]. Paris: UNESCO, ICOM, 2006 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z www: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147869E.pdf>>.

317 Specifikací vybraných muzejních profesí se zabývá publikace RUGE, Angelika (ed.). *Museum Professions – A European Frame of Reference* [online]. Paris: International Council of museums, ICTOP, 2008 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z www: <http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/professions/frame_of_reference_2008.pdf>.

318 LANG, Caroline, John REEVE a Vicky WOOLARD (eds.). *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century*. Farnham: Ashgate, 2009.

319 LEGGET, Jane (ed.). *Staff and Training in Regional Museums* [online]. Paris: ICOM – International Committee for Regional Museums, International Committee for the Training of Personnel, Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 2011 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z www: <http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icr/pdf/StaffAndTraining_WEB.pdf>.

320 BITGOOD, Stephen. *Attention and Value: Keys to Understanding Museum Visitors*. Walnut Creek: Left Coast Press, 2013.

321 PAGEL, Julia, Mareen MAAß a Geraldine KENDALL (eds.). *Revisiting the educational value of museums. Connecting to audiences: NEMO 23rd Annual Conference, 5–7 November 2015 in Pilsen, Czech Republic* [online]. Berlin: NEMO – The Network of European Museum Organisations, 2015 [cit. 2016-04-1]. Dostupný z www: <http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_AC2015_EduVal_documentation.pdf>.

in Denmark (MID) a Nordic Associations of Museum Education (NAME).³²² Nezbytné etické aspekty v práci muzejního profesionála řeší průběžně vydávaný aktualizovaný Etický kodex ICOM.³²³

V kontextu lokálním byla problematika diskutována např. prostřednictvím sborníků *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku* (2008)³²⁴ nebo *Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie: Sborník ze symposia s mezinárodní účastí pořádaného při příležitosti životního jubilea tvůrce brněnské muzeologické školy Zbyňka Z. Stránského* (2008)³²⁵ nebo sborníku z mezinárodního semináře *Muzeologie na začátku 3. tisíciletí/Museology at the Beginning of the 3rd Millenium* (2009).³²⁶ Kontinuálně se k problematice vztahu muzea a veřejnosti obrací sborníky z pravidelných muzeologických seminářů v Masarykově muzeu v Hodoníně. Z nich můžeme zmínit jak sborníky nejstarší, věnované návštěvnosti muzeí, o dekádu později k tématům muzejního výstavnictví nebo marketingu, a z nejmladších pak směřující ke konkrétním cílovým skupinám – seniorům a osobám v sociálně znevýhodňující životní situaci.³²⁷ Celkově po roce 2000 naléhavěji vnímaná problematika fyzické a smyslové dostupnosti muzejních institucí byla intenzivněji diskutována také zásluhou překladu z francouzského originálu prakticistně orientované publikace *Muzea pro všechny. Příručka k fyzické a smyslové dostupnosti muzeí* (2003),³²⁸ později rozvíjená tematickým sborníkem *Muzea pro všechny. Handicapovaní a dobrovolníci v kulturních institucích ČR (2012)*.³²⁹ Slovenským příspěvkem k tomuto tématu je kupř. zdařilá sborníková práce *Sprístupňovanie výstav a expozícií múzeí občanom so zdravotným postihnutím* (2002)³³⁰ nebo mladší publikace *Okná múzeí dokorán: Manuál na sprístupňovanie múzejných zbierok pre osoby so zdravot-*

322 MID Magasin, 2015, no. 3: *Nordic Inspiration – Fresh Approaches to Museum Learning* [online]. AIM, 2015 [cit. 2016-04-1]. Dostupný z [www: <http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/topics/Learning/NORDIC_INSPIRATION_FRESH_APPROACHES_TO_MUSEUM_LEARNING.pdf>](http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/topics/Learning/NORDIC_INSPIRATION_FRESH_APPROACHES_TO_MUSEUM_LEARNING.pdf).

323 Viz LEHMANNOVÁ, Martina (ed.). *Etické kodexy: Etický kodex ICOM. Etický kodex ICOM pro přírodovědná muzea. Dokument o profesi konzervátora-restaurátora*. [B. m.]: Český výbor ICOM, 2014. Srov. FIALOVÁ, Dagmar. *Profesní a etické standardy a výkonnostní ukazatele muzejní práce*. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2003.

324 *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008. Upozornit lze na texty např. Zbyňka Z. Stránského (Vzdělávání pro muzejní profesi) nebo Jiřího Žalmana (Systém profesního vzdělávání pracovníků muzeí a galerií).

325 Konkrétně např. ŠEBEK, František. *Pracovníci muzeí ČR a muzeologie – pohled do reálné praxe*. In *Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie: Sborník ze symposia s mezinárodní účastí pořádaného při příležitosti životního jubilea tvůrce brněnské muzeologické školy Zbyňka Z. Stránského*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2008, s. 180–182.

326 DOLÁK, Jan (ed.). *Muzeologie na začátku 3. tisíciletí/Museology at the Beginning of the 3rd Millenium. Sborník z mezinárodního semináře Teorie a praxe 2008*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2009.

327 V druhé polovině devadesátých let byly vydány Masarykovým muzeem v Hodoníně obecněji pojaté sborníky *Muzea a návštěvníci aneb Jsou návštěvníci v muzeích vítáni či na obtíž? a Muzea a návštěvníci aneb Je výstava zábava či otrava?* Po roce 2007 pak *Muzejní výstavní tvorba*, dále *Muzejní marketing* a ke dvěma vybraným cílovým skupinám muzejního publika pak sborníky *Senioři v muzeu* nebo zatím poslední vydaný *Muzea a sociálně znevýhodnění*.

328 BRYCH, Vladimír (ed.). *Muzea pro všechny: Příručka k fyzické a smyslové dostupnosti muzeí*. Praha: Český výbor ICOM, 2003.

329 *Muzea pro všechny/Museums for everyone: handicapovaní a dobrovolníci v kulturních institucích ČR/people with disabilities and volunteers in Czech cultural institutions: VII. celorepublikové kolokvium na aktuální téma českého muzejnictví*. Brno, 3-4. listopadu 2011: *sborník příspěvků/7th national colloquium on the topical theme of the Czech museology: Brno, 3rd-4th November 2011: anthology*. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2012.

330 *Sprístupňovanie výstav a expozícií múzeí občanom so zdravotným postihnutím*. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR – Sekcia kultúrneho dedičstva, Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 2002.

ným postihnutím (2009).³³¹ Z aktuálnějších obecněji koncipovaných sborníků k problematice práce (nejen) muzejních institucí s veřejností, včetně osob se speciálními vzdělávacími potřebami či marginalizovaných jedinců, může jako příklad sloužit publikace *Umělci pro společnost: příklady kulturních projektů v oblasti sociální inkluze* (2010)³³² nebo *RE:Publikum. Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století* (2013).³³³

Za poslední čtvrtstoletí vývoje společnosti, kdy se muzea vrátila ke svobodné interpretaci sbírek, stoupl nejen zájem společnosti o muzea, ale především zájem muzeí o návštěvníky. **Svébytným oborem**, který intenzivně spojuje zájmy muzea (uchování a vědecké zpracování hmotných a nehmotných dokladů vývoje) se zájmy návštěvníků (poznání a porozumění tomuto vývoji) je právě **muzejní pedagogika**,³³⁴ která zaznamenává prudký nárůst zájmu v mezinárodním měřítku a úspěšné období zažívá také v České republice a Slovenské republice. Rozvoj muzejní pedagogiky jako specifické disciplíny odstartovaly od devadesátých let 20. století publikace *Vývoj německé muzeopedagogiky* (1994) Vladimíra Jůvy³³⁵ a *Galerijní animace a zprostředkování umění* (1998) Radka Horáčka.³³⁶ Pro české a zejm. slovenské prostředí zmiňme v tomto kontextu důležitost překladu práce Friedricha Waidachera *Príručka všeobecnej muzeológie* (1999), kde se tématu věnují dvě samostatné kapitoly *Komunikácia a Sprostredkovanie fondu a práca s verejnouťou*. O necelé dvě dekády později se díky univerzitním pracovištím rozvíjí produkce ukotvující teorii a metodologii oboru – např. monografie *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace* (2010), *Edukační potenciál muzea* (2012), *Muzejní edukace* (2012), *Vzdělávací obsah v muzejní edukaci*, *Muzejní expozice jako edukační médium* (2015) atd. a řada článků v odborných časopisech jako *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*,³³⁷ *Museologica Brunensia*,³³⁸ *Kultura, umění a výchova*³³⁹ nebo ze slovenských prací např. *Múzejná pedagogika – učebné texty* (2013),³⁴⁰ sborníky z od-

331 *Okná múzej dokorán: Manuál na sprístupňovanie múzejných zbierok pre osoby so zdravotným postihnutím*. Bratislava: Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, 2009.

332 MÜLLEROVÁ, Magdalena, Ondřej KAŠPÁREK a Věra FRAJTOVÁ (eds.). *Umělci pro společnost: příklady kulturních projektů v oblasti sociální inkluze*. Praha: Česká kancelář programu Culture, 2010.

333 *RE: Publikum. Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století*. [Praha]: Institut umění – Divadelní ústav, Česká kancelář programu Kultura, 2013.

334 Jako obor stojí na pevných základech dlouholeté tradice v rámci české muzeologie a muzejnictví s vazbami na akademické prostředí a profesní vzdělávání (budoucích) muzejních pracovníků.

335 JŮVA, Vladimír. *Vývoj německé muzeopedagogiky*. Brno: Paido, 1994.

336 HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno: CERM, 1998. O téměř dekádu později spolueditoval další publikaci k danému tématu. HORÁČEK, Radek a Jan ZÁLEŠÁK (eds.). *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

337 *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <<http://www.emuseum.cz/Museum/>>.

338 *Museologica Brunensia*. In *Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/131342>>.

339 *Kultura, umění a výchova: odborný recenzovaný časopis* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <http://www.kuv.upol.cz/index.php?id_menu=1&seo_url=profil-casopisu>.

340 BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Múzejná pedagogika – učebné texty*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2013.

borných konferencí³⁴¹ a příspěvky v časopisech *Múzeum*³⁴² či *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*.³⁴³

Postupně, s rozvojem muzejní pedagogiky jako svébytného oboru, vyvstala potřeba také definovat a precizněji charakterizovat pracovníky, kteří obor v praktické i teoretické rovině rozvíjejí. **Muzejní pedagog** představuje klíčovou profesi, která pomáhá muzeím jejich edukační poslání naplňovat.³⁴⁴ Při studiu profesního profilu muzejního pedagoga lze čerpat také z řady dalších textů.³⁴⁵ Současný pohled v mezinárodním měřítku na profesí profilující

341 Např. LUKÁČOVÁ, Marcela (ed.). *Čo letí v múzejnej pedagogike: Vzdelávanie a výchova v múzeách na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2010; nebo *Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti. Zborník z medzinárodnej konferencie, Banská Bystrica, 27–29. November 2013* [online]. Banská Bystrica: Zväz múzeí na Slovensku a Múzeum SNP, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://zms.sk/wp-content/uploads/2015/07/Zbornik_Muzeum_ako_forma_educacie.pdf>.

342 Vydavatelská činnost: *Múzeum*. In *Slovenské národné múzeum* [online]. Slovenské národné múzeum, 2009, aktualizováno 29. 2. 2016 [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?muzeum-casopis>>.

343 Vedecký časopis *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*. In *Muzeológia a kultúrne dedičstvo* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <http://muzeologia.sk/casopis_mkd.htm>.

344 Optikou muzejněpedagogické praxe chápe Graeme K. Talboys muzejního pedagoga jako kohokoli z muzejního personálu, kdo má za úkol organizování a distribuci edukačních služeb, stejně tak jako odpovědnost za to, aby edukační funkce muzea byla součástí diskusí a plánování managementu muzea. Tato osoba však vždy nutně není edukačním specialistou a nenese další odpovědnost za muzeum jako takové. TALBOYS, Graeme K. *Museum Educator's Handbook*. Aldershot, Brookfield: Gower, 2000, s. x. Profese muzejního pedagoga zahrnuje jak praktickou, tak také teoretickou rovinu edukační práce v muzeu. Charakterizovat širší odbornosti profese muzejního pedagoga se nabízí též prostřednictvím vymezení muzejní pedagogiky Eileen Hooper-Greenhill, která ji pojímá jako součást muzejní komunikace zahrnující aktivity, které přitahují návštěvníky do muzeí (propagace a marketing), zkoumají jejich potřeby (výzkum a evaluace) a uspokojují jejich intelektuální potřeby (vzdělávání a zábava). HOOPER-GREENHILL, Eileen. *Museums and their Visitors*. 2. vyd. London: Routledge, 1996, s. 140. Podrobněji se tématu věnuje např. kapitola Muzejní pedagog, viz JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010.

345 Z textů publikovaných do roku 2010 jmenujme např. FOLDS, Thomas. Educational Personnel in Museums. In *Training of museum personnel: La formation du personnel des musees*. Paris: International Council of Museums, 1970, s. 48–75; MESALLAM, Mahmoud. Educational work: the collective responsibility of all museum personnel. In *The museum in the service of man: today and tomorrow: The museum's educational and cultural role/ Le musée au service des hommes aujourd'hui et demain: Le rôle éducatif et culturel de musée*. Paris: International Council of Museums, 1972, s. 157–166; PARKER, Harry S. III. The training of museum educators. In *The museum in the service of man: today and tomorrow: The museum's educational and cultural role/ Le musée au service des hommes aujourd'hui et demain: Le rôle éducatif et culturel de musée*. Paris: International Council of Museums, 1972, s. 167–171; BRŮNIN-GHAUS-KNUBEL, Cornelia. Museum educator: the audience's advocate. *Museum International*, 1993, roč. 45, č. 4, s. 13–17; TALBOYS, Graeme K. *Museum Educator's Handbook*. Aldershot, Brookfield: Gower, 2000; CABRAL, Magaly. Museum educators net: An intension of partnership among museum educators in Rio de Janeiro. In ČÍŽ, Marian a Ivan LUKÁČ (eds.). *Partnering in Museum Education – Enhancing the Adventure: ICOM/CECA annual international conference 2005 proceedings*. Banská Štiavnica, Bratislava: ICOM/CECA, 2005, s. 134–136; *Excellence in Practice: Museum Education Principles and Standards* [online]. Washington: American Association of Museums, Committee on Education, 2005 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z www: <<http://www.aam-us.org/docs/default-source/accreditation/committee-on-education.pdf?sfvrsn=0>>; TRAN, Lynn Uyen a Heather KING. The Professionalization of Museum Educators: The Case in Science Museums. *Museum Management and Curatorship*, 2007, č. 2, s. 131–149; REEVE, John. Audience Advocates in Museums. In LANG, Caroline, John REEVE a Vicky WOOLARD (eds.). *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century*. Farnham: Ashgate, 2009, s. 183–193; WOOLARD, Vicky. An Unsettled Profession. In LANG, Caroline, John REEVE a Vicky WOOLARD (eds.). *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century*. Farnham: Ashgate, 2009, s. 211–222. Z titulů české a slovenské provenience zmiňme např. MINAROVICOVÁ, Elena. Funkcia lektora v múzeu. *Múzeum*, 1967, č. 3, s. 5–9; JŮVA, Vladimír sen. Lektorova osobnost v mimoškolském vzdělávání. In *Lektorova osobnost v mimoškolském vzdělávání: korigovaný záznam krajského semináře konaného 30. ledna 1975*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1975, s. 1–13; JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Profese muzejního pedagoga v teorii a praxi. In *Muzeologie na počátku třetího tisíciletí/Museology at the Beginning of the Third Milenium: sborník z mezinárodní konference Teorie a praxe 2008*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2009, s. 159–170; JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010; dalšími profesemi orientovanými na každodenní práci s návštěvníky se zabývá kupř. KOCICHOVÁ, Ivana a Petra BELAŇOVÁ. Muzejní prožitek, vstřícné prostředí a pracovníci v první linii. *Múzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online]. 2014, roč. 52, č. 2, s. 3–10 [cit. 2015-04-28]. Dostupný z www: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/verze_pro_zverejneni_emuzeum.pdf>.

se na práci s muzejním publikem umožňují např. texty autorů Elisabeth Caillet *Which competencies for visitor services specialists? A French perspective*, Chen Jianming a Huang Lei *Visitor-oriented staff training – the museological concept and practice of a museum in China*, Michele Trimarchi a Maria Laura Vergelli *Professions and promotion in the museum sector – the Italian experience*.³⁴⁶ Obecné principy dobré praxe v muzejní edukaci formuluje a průběžně v souladu s vývojem této profesní specializace reviduje pedagogická komise, působící pod *American Alliance of Museums* (dříve American Association of Museums). Hovoří o třech stavebních kamenech profesních standardů pro muzejní pedagogy (*Professional Standards for Museum Educators*), kterými jsou přístupnost, odpovědnost a rozvoj.³⁴⁷

Další oblast relevantních odborných výstupů úzce souvisí s metodickou činností, náležející do sféry zájmu zejm. **metodických center**. Zájem o muzejní profese, konkrétně problematiku pracovníků prvního/stálého kontaktu s návštěvníky (označované jako tzv. pracovníci v první linii) a jejich profesionalitu ve vztahu k muzejní veřejnosti (jak návštěvníkům, tak i muzejním kolegům) je vedle každodenní praxe v posledních letech stále intenzivněji reflektován také u odborné veřejnosti. Jako jeden z výstupů těchto snah vytvořilo *Centrum pro prezentaci kulturního dědictví* při Národním muzeu v Praze např. metodiku věnovanou přístupu a vystupování pracovníků v první linii a jejich komunikaci s návštěvníky muzeí – *Manuál pro pracovníky v první linii: pracovníci ostrahy a dozoru expozic*.³⁴⁸ Spolu s *Metodickým centrem muzejní pedagogiky* při Moravském zemském muzeu v Brně se současně tematicky profilují po určité časové období obě centra také na problematiku návštěvníků se speciálními vzdělávacími potřebami (ať už formou metodik, odborných článků nebo profesního vzdělávání či prostřednictvím webových prezentací). Formou metodických textů generovala obě centra manuály, umožňující pracovníkům muzeí lépe pochopit a osvojit si základní parametry a specifika práce s jednotlivými skupinami tzv. speciálního publika (zejm. návštěvníky s omezenou mobilitou, oslabeným zrakovým nebo sluchovým vnímáním, omezenými rozumovými schopnostmi).³⁴⁹

Ve zkoumaném období hraje podstatnou související roli vedle muzejní pedagogiky také paralelní dynamický rozvoj **muzejního marketingu a managementu**, a to jak v teoretické

346 LEGGET, Jane (ed.). *Staff and Training in Regional Museums* [online]. Paris: ICOM – International Committee for Regional Museums, International Committee for the Training of Personnel, Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 2011 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z [www: <http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icr/pdf/StaffAndTraining_WEB.pdf>](http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icr/pdf/StaffAndTraining_WEB.pdf).

347 Profesní standardy, postavené na přístupnosti, odpovědnosti a rozvoji, jsou rozpracovány do šesti základních bodů: 1. zacílení na muzejní publikum a komunity; 2. respekt a porozumění vůči diversitě muzejního publika; 3. odbornost v obsahu vzdělávání a metodách muzejní edukace; 4. rozvoj návštěvnického zájmu a podpora principu spolupráce; 5. rozvoj edukace jako klíče k naplňování poslání a cílů muzejní instituce; 6. láska k procesu učení a závazek rozvíjet informovanost a kultivovanost občanů. Podrobněji viz *Excellence in Practice: Museum Education Principles and Standards* [online]. Washington: American Association of Museums, Committee on Education, 2005, s. 10 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z [www: <http://www.aam-us.org/docs/default-source/accreditation/committee-on-education.pdf?sfvrsn=0>](http://www.aam-us.org/docs/default-source/accreditation/committee-on-education.pdf?sfvrsn=0).

348 *Manuál pro pracovníky v první linii: pracovníci ostrahy a dozoru expozic* [online]. Praha: Národní muzeum, Centrum pro prezentaci kulturního dědictví, [2014]. [cit. 2015-04-28]. Dostupný z [www: <http://www.emuseum.cz/admin/files/PPP-manuál.pdf>](http://www.emuseum.cz/admin/files/PPP-manuál.pdf). K tématu též KOCICHOVÁ, Ivana a Petra BELAŇOVÁ. Muzejní prožitek, vstřícné prostředí a pracovníci v první linii. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online]. 2014, roč. 52, č. 2, s. 3–10 [cit. 2015-04-28]. Dostupný z [www: <http://www.emuseum.cz/admin/files/verze_pro_zverejneni_emuseum.pdf>](http://www.emuseum.cz/admin/files/verze_pro_zverejneni_emuseum.pdf).

349 Jmenujme např. články DINGOVÁ, Naďa. Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami – neslyšící. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* 2011, roč. 49, č. 2, s. 36–48; ZMEKOVÁ, Lenka. Osoby s mentálním postižením jako potenciální návštěvníci v muzejních institucích. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2011, roč. 49, č. 2, s. 30–35; MUSÍLEK, Radek a Ivana HAVLÍKOVÁ. Muzeum a návštěvníci s tělesným postižením. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2012, roč. 50, č. 2, s. 17–25; JANČO, Milan. Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami: nevidomí. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* 2013, roč. 51, č. 2, s. 38–51 a metodické příručky KOUTSKÁ, Mariana. *Neslyšící návštěvník v muzeu či galerii. Metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2014; MERTOŤOVÁ, Soňa. *Návštěvníci s mentálním postižením v muzeu. Metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015.

rovině, tak především v přímé aplikaci do muzejní praxe. Zavádějí se tak do organizačních struktur muzeí zcela specializované funkce, vykonávané (podobně jako v případě muzejních pedagogů) samostatně či kumulovaně (např. pracovní posty tiskových mluvčích, public relations pracovníků, pracovníků věnujících se webovým prezentacím a komunikaci prostřednictvím sociálních sítí apod.). Na určitých vnějších tlacích na tento stav mohou nést svůj podíl snahy o systematické budování muzejního publika, ať už formou kvantitativního získávání nových návštěvníků, přesvědčování potenciálních návštěvníků a především kvalitativní snahu o udržení stávajících návštěvníků ve snaze o jejich opětovný udržovaný zájem. Pojítka mezi zmíněnými subdisciplínami aplikované muzeologie může představovat např. skutečnost, že kvalitní vzdělávací program může být tím nejlepším marketingovým nástrojem, kdy kvalita a nesporný smysl procesu výchovy budoucích návštěvníků pomáhá muzeím zajišťovat udržitelnost a návštěvnost v budoucnosti. Teoretický rámec spolu s reflexí praxe v této oblasti přináší množství cizojazyčných publikací. Namátkou můžeme připomenout např. práce *Marketing the Museum* (1997, 2003) Fiony McLean,³⁵⁰ *Museum management and marketing* (2007) editorů Richarda Sandella a Roberta R. Janese³⁵¹ nebo třetí vydání publikace *Manual of Museum Planning. Sustainable Space, Facilities, and Operations* (2012), jejímiž editory jsou Barry Lord, Gail Dexter Lord a Lindsay Martin.³⁵² Pro rozvoj problematiky v českém a slovenském prostředí můžeme vedle inspirace zahraniční literaturou považovat za klíčové impulsy zejm. monografické publikace *Komunikace s veřejností* (1994) Miroslava Foreta,³⁵³ *Marketing a management muzeí a památek* (2005) Ladislava Kesnera,³⁵⁴ *Marketing kulturního dědictví a umění: Art marketing v praxi* (2008) Radky Johnové³⁵⁵ nebo sborníkovou tvorbu k této problematice. Příkladem jsou *Muzejní marketing* (2010) editorky Ireny Chovančíkové nebo každoroční projekt s publikačním výstupem *Management challenges in the 21st century* (od 2011) editorského kolektivu pod vedením Soni Ferencíkové³⁵⁶ či sborník *Mediálna sebaaprezentácia a budovanie individuálneho imidžu múzea v 21. storočí* (2014) editorky Gabriely Kochanové.³⁵⁷

350 MCLEAN, Fiona. *Marketing the museum*. 2. vyd. [online]. London: Taylor & Francis e-Library, 2003 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://upir.ir/934/-Marketing-the-Museum-Heritage-Care-Preservation-Management-.pdf>>.

351 SANDELL, Richard a Robert R. JANES (eds.). *Museum management and marketing* [online]. London, New York: Routledge, 2007 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://upir.ir/934/Museum-Management.pdf>>.

352 LORD, Barry, Gail Dexter LORD a Lindsay MARTIN. *Manual of museum planning: Sustainable space, facilities, and operations*. 3. vyd. [online]. Lanham, New York, Toronto, Plymouth: Altamira Press, 2012 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <https://books.google.cz/books?id=z6SBw_SmYDkC&pg=PA541&lpg=PA541&dq=management+museum+planning&source=bl&ots=x9R7oVAoWZ&sig=0Mrwmq6g6uFz-At5s_8uE3dSZoA&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKewilsYfrgMTMAhUBOXQKHWNLBOUQ6AEIKTAB#v=onepage&q=management%20museum%20planning&f=false>.

353 FORET, Miroslav. *Komunikace s veřejností*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994.

354 KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 2005.

355 JOHNOVÁ, Radka. *Marketing kulturního dědictví a umění. Art marketing v praxi*. Praha: Grada, 2008.

356 FERENCÍKOVÁ, Soňa (ed.) a kol. *Management challenges in the 21st century. Managing the intangible: ethics and value changes in business, education and research* [CD-ROM]. Bratislava, Trenčín: Vysoká škola manažmentu, 2013. Zmenujme např. tematický příspěvek BOHUMELOVÁ, Mária. *Možnosti využitia metód a techník znalostního manažmentu v oblasti múzeí a galérií v SR* [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.cutn.sk/Library/proceedings/mch_2013/editovane_prispevky/50.%20Bohumelov%C3%A1.pdf>.

357 KOCHANOVÁ, Gabriela (ed.). *Mediálna sebaaprezentácia a budovanie individuálneho imidžu múzea v 21. storočí: Zborník príspevkov z konferencie Banská Bystrica, 7.–9. október 2014* [online]. [Banská Bystrica]: Slovenské národné múzeum, Zväz múzeí na Slovensku, 2014 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.snm.sk/swift_data/source/odborna_verejnost/odporucana_literatura/Med.sebaprez.2014%202.pdf>.

Nezbytnou součástí tematických zdrojů ke zkoumání muzejních profesí v kontextu jejich vazeb na muzejní publikum představuje také výzkum muzejních profesí či návštěvníků. Zahrnuje oblast teorie a metodologie výzkumu, stejně jako konkrétních výzkumných výsledků.³⁵⁸ Hovoří se o nich především v souvislosti s marketingovým nebo muzejněpedagogickým výzkumem. Jeho výsledky často představují svébytnou součást monotematických, např. včetně některých v této kapitole výše uvedených, publikací monografického i sborníkového charakteru. Jako určitou tematickou návaznost na práce Richarda Suka z šedesátých let 20. století³⁵⁹ můžeme počátkem devadesátých let jako počín intenzivněji znovuotevírající tuto problematiku chápat sborník *Muzeum a publikum/Museum and Public* (1990) editovaný Vladimírem Tkáčem, komplexněji řešící současně také nezbytný terminologický rámec.³⁶⁰ Stejně tak jsou výzkumu v kontextu externího nebo interního muzejního publika věnovány samostatné studie ve formě článků z odborných periodik a sborníků nebo kvalifikačních prací vysokoškolských pracovišť.³⁶¹ Metodologicky se tato výzkumná šetření pohybují převážně v designu kvantitativního výzkumu, v terminologickém spojení s pojmem muzejní statistika. Z nověji vydaných můžeme zmínit práci Františka Šebka s kolektivem *Muzea ČR v letech 2012–2014 ve světle statistiky* (2015).³⁶²

358 Podrobněji viz JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010, s. 118–129, 197–201.

359 SUK, Ríša (ed.). *Výzkum návštěvnosti muzeí*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1966; SUK, Richard (ed.). *Výzkum návštěvnosti muzeí II*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1968; SUK, Richard (ed.). *Výzkum návštěvnosti muzeí III*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu v Praze, 1970.

360 TKÁČ, Vladimír (ed.). *Muzeum a publikum/Museum and Public: Sborník ze semináře/Seminar Proceedings*. Opava: Slezské muzeum Opava, 1990.

361 Z empirických studií jmenujme namátkou JŮVA, Vladimír. Česká muzea a galerie pro děti a mládež: vybrané výsledky dotazníkového průzkumu. In *Děti, mládež, ... a muzea? III.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 28.–29. ledna 2003*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003; JELÍNKOVÁ, Eva. Muzea pro starší i pokročilé? Několik poznatků z průzkumu problematiky. In CHOVANČÍKOVÁ, Irena (ed.). *Senioři v muzeu: sborník ze semináře 14.–15. 6. 2011*. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2012, s. 31–39. Z kvalifikačních prací zkoumaly dané téma kupř. HORÁČKOVÁ, Hana. *Výzkum muzejních návštěvníků*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2010. Magisterská diplomová práce; VELCOVÁ, Eva. *Muzeum a návštěvník*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy, 2010. Magisterská diplomová práce; LYSONĚK, Martin. *Senior na pozici dozorce v muzejní instituci*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2011. Bakalářská diplomová práce; LENKOVÁ, Katarína. *Prečo Slováci nechodia do múzea? Problematika propagácie na Slovensku*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2012. Magisterská diplomová práce; HRUBIŠOVÁ, Jana. *Syndrom vyhoření u muzejních průvodců a lektorů*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2013. Magisterská diplomová práce.

362 ŠEBEK, František a kol. *Muzea ČR v letech 2012–2014 ve světle statistiky*. Praha: Národní informační středisko pro kulturu, 2015.

3.4 PROFESIONALIZACE MUZEJNÍ PRÁCE VE VZTAHU K VEŘEJNOSTI V PRAXI: PROJEKTY A PROFESNÍ SETKÁVÁNÍ

Období po roce 1990 můžeme chápat jako určitý restart profesionalizace muzejních pracovníků pro oblast vztahů s veřejností. Už počátkem devadesátých let se začínají rozbíhat klíčové projekty, za logické reflexe zahraničních zkušeností. Společně s obnovou/vznikem profesních sdružení a jejich specializovaných sekcí úzce provázaných s veřejností externí i interní dochází k dynamickému rozvoji aplikovaných (muzeologických) disciplín muzejní pedagogiky, marketingu, managementu i oblasti rozvoje lidských zdrojů v těchto dimenzích. Jedná se o možnosti profesního rozvoje na individuální či skupinové bázi, jednorázového či kontinuálního charakteru, s návazností na neformální i formální vzdělávací struktury, muzejní instituce či profesní organizace.

Význam realizovaných projektů spočívá především v postupném koncepčním nastavení mechanismů práce s muzejním publikem, stejně jako vyplývajících požadavků na zaměstnance muzeí, pověřené prací s veřejností. Zpočátku se projekty, s jednoznačnými dopady do muzejní praxe – často v podobě konkrétních skutečně realizovaných edukačních programů – zaměřovaly především na samotný vzdělávací obsah (za využití postupného osvojování muzejnědidaktických přístupů) a na konkrétně vyprofilované cílové skupiny daných muzeí. Později se v tematickém nastavení projektů zrcadlí další potřeby muzejní praxe – ty souvisejí především se skutečností, že vytvářením pracovních míst pro muzejní pedagogy a PR pracovníky se v muzejních institucích mění dosavadní profilace práce odborných pracovníků, kteří do té doby vykonávali edukační práci jako nedílnou součást své např. kurátorské práce. Uskutečněné projekty a semináře pak často odrážejí aktuální stav oboru: muzejní pracovník – nyní již často muzejní pedagog jako samostatný (či méně kumulovaný) pracovní post – potřebuje profesionalizovat svou práci, což vyžaduje průběžně si zvyšovat odborné kompetence a svou kvalifikaci pro práci s muzejním publikem. S tím úzce souvisí výrazné rozšíření jeho kompetencí nad rámec realizace edukačních programů pro školní skupiny, kterým byla věnována dominující pozornost zejména v první půli sledovaného období. V posledních letech, zejména pak po roce 2010, se muzejní praxe v oblasti práce s publikem posouvá dále, k odstraňování nahodilosti v muzejní edukaci a nastavení strategických plánů jednotlivých muzeí pro oblasti muzejní edukace. Jedno z nejaktuálnějších témat, zejména jako důsledek etablování pracovních postů muzejních pedagogů a jejich zvýšeného zapojování do týmové spolupráce (např. na přípravě výstavních a dalších institucí prezentujících projektů) pak představuje z praxe vyznívající potřeba a diskuse nad podporou týmovosti muzejního personálu. Stejně tak je pozornost rozšířena vedle muzejních pedagogů také na další profese, které jsou v pravidelném intenzivním kontaktu s návštěvníky, a podpoře profesionality jejich přístupu k návštěvníkům-klientům a zásad vhodné komunikace.

Řada konkrétních aktivit z muzejní praxe je sledovatelná prostřednictvím písemných výstupů uskutečňovaných edukačních aktivit jednotlivých muzeí a pracovníků v podobě příspěvků do sborníků, periodik či monografií. Sledovat potřeby muzejní praxe lze také prostřednictvím frekvence a multiplikace realizovaných jednorázových seminářů. Zvýšený zájem v průběhu poslední dekády, nahlédneme-li do činnosti metodických center, projevovali mu-

zejní pracovníci o semináře a workshopy k přípravě pracovních listů, využití dramatické výchovy v muzeích nebo o návštěvnících se speciálními vzdělávacími potřebami.³⁶³

3.4.1 VZDĚLÁVACÍ PROJEKTY ZAMĚŘENÉ NA PROFESIONALIZACI PRÁCE S MUZEJNÍM PUBLIKEM

Za klíčový, určitým způsobem v místních podmínkách „startující“ projekt devadesátých let k problematice edukačního potenciálu muzeí, můžeme považovat zahraničními zkušenostmi inspirovaný projekt *Brána muzea otevřená*, podporovaný Nadací Open Society Fund Praha, který probíhal v letech 1997–2002 pod manažerským vedením Alexandry Brabcové. Cílem projektu bylo začlenění muzeí do vzdělávací soustavy a účinný rozvoj spolupráce mezi muzeem a školou. Jako hlavní oblasti vzdělávání v muzeu byly stanoveny objektové učení, výchova uměním, vzdělávací programy se vztahem k historii a komunitní učení.³⁶⁴ Na tento v mnoha ohledech unikátní počin navázal další vzdělávací projekt s názvem *Škola a muzeum pod jednou střechou*, který iniciovala Národní galerie v Praze v roce 2003 s cílem podpořit a prosadit spolupráci školy a muzea při vzdělávání dětí a mládeže. Projektu se účastnili učitelé a muzejní pracovníci, věnující se vzdělávací činnosti. Hlavní složka projektu, vzdělávací semináře, se zaměřovaly především na objektové učení, artefietiku a konstruktivismus.³⁶⁵ Do období před rokem 2010 můžeme řadit také projekt s dopady na vysokoškolské studenty, tzv. muzeopedagogický modul Katedry výtvarné výchovy Univerzity Palackého v Olomouci, který byl předstupněm akreditačního úsilí tohoto pracoviště pro obor muzejní a galerijní pedagogiky. Projekt během své realizace vygeneroval také sérii sedmi publikací *Škola muzejní pedagogiky*³⁶⁶ a závěrečnou konferenci s publikačním výstupem *Muzejní pedagogika dnes*.³⁶⁷

Slovenské národní múzeum rozběhlo v roce 2005 projekt *Škola v múzeu – Veda hrou*.³⁶⁸ V jeho rámci se na všech pobočkách muzea vytvořily základní prostory pro muzejní pedagogiku a některým muzejním pracovníkům (zejm. kultúrno-propagační manažéri) k dosa-
vadním pracovním povinnostem přibyla navíc edukační činnost. V některých institucích

363 K některým seminářům a workshopům později vznikly také metodické příručky – viz např. MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2012; RODOVÁ, Veronika. *Dramatická výchova v muzeu: Náměty pro práci muzejního pedagoga: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2016.

364 Inspirativním publikačním výstupem projektu je BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Brána muzea otevřená: průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod: Juko, Praha: Nadace Open Society Fund, [2003].

365 *Projekt Škola a muzeum pod jednou střechou: ročník 2004, ročník 2004/2005, ročník 2005/2006* [CD-ROM]. Praha: Národní galerie v Praze, [2006]. [cit. 2015-02-03].

366 *Škola muzejní pedagogiky: soubor sedmi sborníků s příspěvky pro muzea a galerie*. In *eMuzeum* [online]. Praha: Centrum pro prezentaci kulturního dědictví, 2013 [cit. 2015-02-03]. Dostupný z [www: <http://www.emuseum.cz/muzeologie-a-metodika/teoreticke-texty/skola-muzejni-pedagogiky.html>](http://www.emuseum.cz/muzeologie-a-metodika/teoreticke-texty/skola-muzejni-pedagogiky.html).

367 HORÁČEK, Martin, Hana MYSLIVEČKOVÁ a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Muzejní pedagogika dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Katedrou výtvarné výchovy PdF UP v Olomouci 6. 5. 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2008.

368 *Oddelenie múzejnej pedagogiky*. In *Slovenské národné múzeum* [online]. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2009 [cit. 2015-04-03]. Dostupný z [www: <http://www.snm.sk/?oddelenie-muzejne-pedagogiky>](http://www.snm.sk/?oddelenie-muzejne-pedagogiky).

Slovenského národného múzea byly vytvořeny i odpovídající specializované pracovní pozice (např. referent pre múzejnú pedagogiku) a pracovní místa. Projekt koordinovalo nově vzniklé *Oddelenie múzejnej pedagogiky* Slovenského národného múzea v Bratislave, zabezpečující metodickou pomoc muzeím pod správou Slovenského národného múzea i finanční stránku projektů jednotlivých muzeí skrze systém podobný grantovým mechanismům. Oddělení dostalo na starost také společnou propagaci vzdělávacích programů jednotlivých muzeí, vydávání informačních bulletinů apod. Díky vedoucí oddělení Marcelu Lukáčové se realizovaly vzdělávací kurzy, projekty a konference s tematikou muzejní pedagogiky, podílela se i na založení Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie při Zväzu múzeí na Slovensku. Oddelenie múzejnej pedagogiky personálně zajišťovalo mezi dvěma a čtyřmi pracovníky. V roce 2010 bylo po personálních změnách ve vedení Slovenského národného múzea sloučeno s Centrom komunikácie.

Na Slovensko, resp. Slovenské národné múzeum, přenáší po českém projektu svou odbornou pozornost a ideu vzdělávání muzejních pracovníků pro edukační práci s návštěvníkem také Alexandra Brabcová. V období 2007–2008 byl realizován kurz vzdělávání pracovníků Slovenského národného múzea pod názvem *Moderné múzeum – Vzdelávacie programy pre 3. tisícročie*, zaměřený na rozvoj kvalifikace a flexibility prostřednictvím kurzů a tréninků. Projekt byl koncipován jako vícemodulový a pro heterogenní cílovou skupinu muzejních pracovníků. Tréninkovou sadu *Práca s publikom/Múzeum ako vzdelávacia organizácia* vedla Alexandra Brabcová. Účastníci se seznámili se základními typy a tématy muzejněedukačních programů, dále se kurz věnoval regionalistice a komunitnímu učení, celoživotnímu vzdělávání, orální historii, konstruktivistické pedagogice, objektovému učení, dramatické výchově, učební expedici či výchově ke vztahu ke kulturnímu dědictví obecně. Druhý z modulů, nazvaný *Marketing a rozvoj publika*, vedli lektori z Nadácie Centrum súčasného umenia. Tématy kurzu byly **fundraising, projektový management, práce s dobrovolníky, event management, rozvoj publika apod.** Z dalších modulů lze zmínit kurzy *Riadenie ľudských zdrojov* (kurz určený pro vedoucí pracovníky), *Marketing kultúrnych inštitúcií* (zejména pro PR manažery), *Práca s publikom* (pro muzejní pedagogy), *anglický jazyk* a kurz *Prvý kontakt s návštevníkom*. Součástí projektu byl i zahraniční přesah v podobě exkurze do britského muzejního prostředí.³⁶⁹

Navazujícím projektem Slovenského národného múzea v oblasti realizace dlouhodobých vzdělávacích programů pro muzejní pracovníky – tentokrát již plošně určený pro pracovníky všech muzeí ve veřejné správě na území Slovenska – byla *Múzeá tretej generácie*, probíhající v letech 2010–2013. Projekt sestával z tříletých vzdělávacích cyklů v modulech podle úrovně odborné způsobilosti, v případě modulu *Múzejná pedagogika* zahrnoval akreditované kurzy *Múzejná pedagogika I.* – začiatovníci a *Múzejná pedagogika II.* – pokročilí, opět pod vedením Alexandry Brbcové. Základní kurz byl koncipován jako základní vzdělávání pro muzejní pedagogy s cílem naučit účastníky postupně v oblasti muzejní pedagogiky zpracovat a metodicky podpořit realizaci vzdělávacích projektů. Zahrnoval základy muzejní pedagogiky, výchovu ke vztahu ke kulturněhistorickému dědictví a tvorbu vlastního jednorázového projektu spolupráce se školou. Účastníci pokročilého kurzu věnovali pozornost přípravě strategie rozvoje muzejní pedagogiky ve svých domovských muzeích, příp. se věnovali také dlouhodobým systémovým vzdělávacím projektům. Součástí projektu byla také publikace textů k muzejní pedagogice.³⁷⁰ Vedle modulu zaměřeného na přímou eduka-

369 *Moderné múzeum: Vzdelávacie programy pre 3. tisícročie: Slovenské národné múzeum* [online]. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2007–2011 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z [www: <http://www.modernemuzeum.snm.sk/>](http://www.modernemuzeum.snm.sk/). E-learningový kurz k projektu viz *Múzejný vzdelávací projekt: Moderné múzeum* [online]. Centre for Modern Education, 2008 [cit. 2016-05-28]. Dostupný z [www: <http://snm.cfme.net/flash/login.aspx?role=user>](http://snm.cfme.net/flash/login.aspx?role=user).

370 BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Múzejná pedagogika – učebné texty*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2013.

ci v muzeu³⁷¹ byly dalšími moduly *Marketing, PR a komunikácia* (s kurzy Marketing múzeí, PR a komunikácia, Získavanie finančných prostriedkov) a modul *Prvý kontakt s návštevníkom* (se vzdělávacími kurzy Komunikácia s návštevníkom I – začiatočníci, Komunikácia s návštevníkom II – pokročilí). Součástí kurzu byly rovněž kurzy pro další muzejní profese, např. pro vedoucí pracovníky muzeí, konzervátory, kurátory apod.

3.4.2 TEMATICKÉ SEMINÁŘE A KONFERENCE

Určitou formou možného kontinuálního profesního rozvoje muzejních pracovníků jsou tematicky profilované konference, semináře, workshopy a diskusní setkání. Důležitou roli ve vývoji vazeb muzeí a muzejních profesí k veřejnosti po roce 1990 hrají v minulosti vybudovaná pravidelná setkání s kontinuální či znovuobnovenou tradicí.

Odpovídající počín s přesahem do současnosti představuje konference *Muzeum a škola*, pořádaná Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, navazující na přerušenu tradici seminářů, realizovaných v průběhu šedesátých a sedmdesátých let v tehdejších Gottwaldově.³⁷² Znovuobnovení v roce 2003 zachovává do dnešních dní vazbu na spolupráci muzeí se školami a profesionalizaci muzejních pracovníků v oblasti didaktické práce s návštěvníkem, zejm. dítětem, za postupného obohacování o další cílové skupiny a nová témata na poli muzejní pedagogiky.³⁷³ Jako určité intermezzo k tomuto tematickému zaměření, vyplňující pomyslnou časovou proluku a současně saturující potřeby oborové diskuse s mezinárodními přesahy, můžeme chápat třikrát realizovanou konferenci *Děti, mládež, ... a muzea?*, pořádanou od poloviny devadesátých let v Brně při Moravském zemském muzeu jeho Dětským muzeem,³⁷⁴ založeným v souladu s mezinárodními trendy v práci muzeí s dětským návštěvníkem právě

371 Oblast práce s veřejností. In *Slovenské národné múzeum* [online]. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2009 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?oblast-praca-s-verejnostou>>.

372 TURKOVÁ, Jana. *Spolupráce muzeí se školami (Materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965)*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1965; ŠPĚT, Jiří. *Problémy spolupráce muzeí se školami: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 3.–4. října 1968*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1968; ŠPĚT, Jiří. *Spolupráce školy a muzea: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 18.–20. listopadu 1970*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu, 1971; ŠPĚT, Jiří. *O problematice spolupráce muzea a školy: sborník příspěvků přednesených na 5. semináři o spolupráci muzea a školy v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1976.

373 Z konferencí, konaných s dvouletou frekvencí, vyšly sborníky *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola a zkušenosti z programu Brána muzea otevřená. Acta musealia suplementa 2003*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2003; *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Nebojte se muzea. Acta musealia suplementa 2005/3*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2005; *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola. Acta musealia suplementa 2007/1*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007; *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb jít si naproti. Acta musealia suplementa 2009/3*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2009; *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Expedice domů. Acta musealia suplementa 2011/1*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2011; *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Aby věci promluvíly 20. a 22. března 2013. Acta musealia suplementa 2013*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2013.

374 Jednalo se o tři semináře s publikačními výstupy, viz *Děti, mládež, ... a muzea?: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 12. a 13. ledna 1995*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995; *Děti, mládež, ... a muzea? II.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 3.–5. listopadu 1999*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000; *Děti, mládež, ... a muzea? III.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 28.–29. ledna 2003*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003.

na začátku devadesátých let (1992).³⁷⁵ Dětské muzeum vzniklo v roce 2010 také při Slovenském národním múzeu v Bratislave.

Jiným příkladem kontinuálních oborových setkání jsou také **muzeologické semináře**, původně koncipované pro absolventy a posluchače tzv. postgraduálního studia brněnské muzeologie, které před rokem 1990 navštěvovali hojně posluchači z českých a slovenských muzeí. Muzeologické semináře, pořádané od osmdesátých let, byly úzce tematicky spojeny s muzejní prezentací.³⁷⁶ V roce 1990 se uskutečnil v pořadí čtvrtý muzeologický seminář v Opavě, zaměřený na otázky muzejní pedagogiky a využívající možnosti mezinárodního přesahu díky zastoupení také zahraničních přednášejících.³⁷⁷ Na tuto sérii seminářů poté navázaly s menším časovým odstupem muzeologické semináře v Hodoníně, pořádané od roku 1995³⁷⁸ až do současnosti. Jsou koncipovány jako semináře pro širokou českou a slovenskou muzejní platformu a směřují nadále k aktuálním otázkám současného muzejnictví, nejčastěji k zastřešujícímu tématu muzea a veřejnost.³⁷⁹ V průběhu devadesátých let pořádal semináře pro muzejní pracovníky také Zvaz múzeí na Slovensku. Uskutečnil se tak např. seminář *Múzeum a počítač* (Banská Bystrica, 1991), o rok později svaz ve spolupráci s Masarykovou univerzitou v Brně připravil mezinárodní muzeologickou konferenci *Európske múzeá na ceste k 21. storočiu*. Postupná citelná potřeba řešit otázky prezentace a propagace se promítla např. do realizace diskusního setkání v Bojniciach s tématem *Propagácia a prezentácia, poznatky a návrhy s osobitným zreteľom na hradné múzeá* (1995). Od roku

375 Pedagogickou činnost a konkrétní realizované výstavní a edukační projekty Dětského muzea při Moravském zemském muzeu odráží publikace POLÁKOVÁ, Zdeňka et al. *Inspiration muzejní pedagogiky*. Brno: Moravské zemské muzeum, Dětské muzeum – Centrum muzejní pedagogiky, 2010.

376 V průběhu osmdesátých let proběhly celkem čtyři muzeologické semináře – dva po sobě následující semináře v Cikháji (1983 a 1985), dále v Kroměříži (1987) a Opavě (původně plánovaný termín 1989 nakonec přesunut na 1990). První ze seminářů byl věnován aktuálním otázkám muzeologie a muzeologické výchovy, následoval seminář zacílený mj. na vývoj muzeologie a výuku a kulturně výchovné působení muzeí. Třetí se specializoval na otázky muzejní prezentace, konkrétně muzejní výstavnictví. Viz Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, podsložka Muzeologický seminář Cikháj 1983. Muzeologický seminář 1983: Program; Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, podsložka Muzeologický seminář Cikháj 1985. Muzeologický seminář 1985: Program; Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, podsložka Muzeologický seminář Kroměříž 1987. Seminář pro posluchače a absolventy postgraduálního studia muzeologie ve dnech 10.–11. 11. 1987: Program.

377 Seminář pořádaný 20.–22. února 1990 v Opavě (původně termín plánován na závěr roku 1989) počítal jak s přednáškami, tak výrazným prostorem i pro seminární a diskusní aktivity. Vedle Z. Z. Stránského byli do programu semináře zařazeni s příspěvky H. Kräutler a M. van Praët. Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, podsložka Muzeologický seminář Opava 1989 (1990). Muzeologický seminář pro absolventy a posluchače postgraduálního studia muzeologie: Program.

378 Archiv ÚAM, oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*, složka Korespondence 1994, 1995, podsložka Došlá korespondence 1994, 1995 (leden – duben). Oznámení o přípravě prvního hodonínského semináře Muzea a návštěvníci aneb Jsou návštěvníci v muzeích vítáni či na obtíž? (7. 2. 1995, I. Chovančíková). Na organizaci těchto seminářů Muzeologické komise Asociace muzeí a galerií České republiky se organizačně podílí Masarykovo muzeum v Hodoníně, Oddělení muzeologie Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví.

379 Ze seminářů byly publikovány sborníky příspěvků. V závorce za názvem je uveden rok konání jednotlivých seminářů: *Muzea a návštěvníci aneb Jsou návštěvníci v muzeích vítáni či na obtíž?* (1995), *Muzea a návštěvníci aneb Je výstava zábava či otrava?* (1996), *Hovory v muzeu* (1997), *Muzejních sbírek hubitelé lítí – plesnivina, moli...* (1998), *Technika v muzeu aneb Co má vědět i muzejní technický antitalent* (1999), *Metodika muzejní práce v terénu aneb Muzejník jako sběrač, lovec, objevitel* (2000), *Naše muzejnictví v minulém desetiletí čili Muzejnímu soužití s múzami, úředníky i zedníky* (2001), *Naše muzejnictví v minulém desetiletí II. čili Muzejnímu soužití s médii a politiky* (2003), *Kritika muzejní výstavní tvorby* (2005), *Muzejní výstavní tvorba* (2007), *Muzejní marketing* (2009), *Senioři v muzeu* (2011), *Muzea a sociálně znevýhodnění* (2013), *Muzejní profese a veřejnost. Potenciál muzejních pracovníků „nepedagogické“ profylaxe směrem k muzejnímu publiku* (2015). Poslední z nich viz též obr. 11.

2005 jsou pořádány *Noc múzeí a galérií* pro širokou veřejnost a *Festival múzeí* pro veřejnost odbornou.³⁸⁰

V druhé dekádě byly pořádány také konference, dotýkající se tématu prezentace a komunikace s návštěvníkem, nejčastěji pod organizačním vedením Zvazu múzeí na Slovensku, příp. jeho odborných komisí a Slovenského národního múzea, ve spolupráci s různými muzei a místními institucemi. Za první slovenskou akci se speciální profilací na vzdělávání v muzeích můžeme považovat mezinárodní seminář *Museum as School and Play* (Banská Štiavnica, 1998). Na semináři, který byl realizován přičiněním dlouholetého člena ICOM a též ICOM/CECA Mariana Číž (Múzeum vo Sv. Antone), své zkušenosti prezentovali zástupci z Velké Británie, Německa, Chorvatska, Rakouska a řady slovenských muzeí. Následoval jej tematicky návazný seminář v Rudine s názvem *Múzeum školou a hrou* (Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 2000), věnovaný nejen muzejní komunikaci, ale též praktickým přístupům k práci s dětským návštěvníkem, interaktivním expozicím, netradičním formám prezentace, výzkumu publika apod. Příspěvky ze semináře vyšly v edici Malá knižnica muzeologickej literatúry.³⁸¹ V roce 2003 se v Hronci konal druhý ročník tohoto semináře *Múzeum školou a hrou II.*, kde se prezentovaly praktické zkušenosti a znalosti z komunikace s dětským návštěvníkem, spolupráce se školami a způsoby zpřístupňování akcí občanům se zdravotním znevýhodněním. Vybrané příspěvky z druhého ročníku semináře byly publikovány v časopise *Múzeum*.³⁸²

V roce 2005 se v Banské Štiavnici sešli zástupci ze všech kontinentů světa na *Výročnej medzinárodnej konferencii ICOM/CECA*. Ústředním tématem bylo *Partnerstvo vo výchove a vzdelávaní prostredníctvom múzeí*. Příspěvky z třídní konference vyšly v tištěném sborníku, který vedle klíčových referátů a odborných příspěvků obsahuje taktéž příspěvky do tzv. „burzy nápadů“.³⁸³

Další významné setkání představuje konference *Čo letí v múzejnej pedagogike/Vzdelávanie a výchova v múzeách na Slovensku* (Múzeum mesta Bratislavy, 2009).³⁸⁴ Následoval ji workshop *Vzdelávacie programy pre seniorov* (Slovenské národné múzeum – Múzeum Betliar, 2011), vedený Lenkou Mrázovou z Masarykovy univerzity v Brně, během něhož účastníci mj. vytvářeli systémové vzdělávací programy a šablony programů přizpůsobené této cílové skupině. V rámci Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity se uskutečnil také seminář *Práca so seniormi v múzeách* v Múzeu SNP v Banskej Bystrici, kde se členové Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie blíže seznámili se specifiky edukace

380 *Pamätnica k 25. výročiu založenia Zväzu múzeí na Slovensku*. [Banská Bystrica]: Zväz múzeí na Slovensku, 2015.

381 ŠÁŠKYOVÁ, Marianna (ed.). *Múzeum školou a hrou: Zborník príspevkov zo seminára k múzejnej komunikácii Rudina 2000*. Rudina: Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 2000. Malá knižnica muzeologickej literatúry.

382 K semináři viz GORELČÍKOVÁ, Ľubica. Seminár Múzeum školou a hrou. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 14. V periodiku byly z příspěvků přednesených na semináři otištěny následující: ČÍŽ, Marian. Metódy a formy múzejnej komunikácie – veková kategória detí a mládeže, skúsenosti z pohľadu ICOM CECA a Múzea vo Svätom Antone. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 15; POLÁKOVÁ, Zdena. Dětské muzeum MZM v Brně a jeho zkušenosti z praxe. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 16–17; CHOVANČÍKOVÁ, Irena. Pedagog medzi muzeem a deťmi. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 17–18; HUSOVÁ, Beáta. Poučenie hrou – ísť do múzea je zábavou. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 19–21; PAVLIKÁNOVÁ, Martina. V dialógu s umením. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 22–24; OLÁHOVÁ, Renata. Komunikácia so zrakovo postihnutými občanmi. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 25–28; ŠARINOVÁ, Ľubica. Komunikácia so sluchovo postihnutými občanmi. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 28–29.

383 Viz ČÍŽ, Marian a Ivan LUKÁČ (eds.). *Partnering in Museum Education – Enhancing the Adventure: ICOM/CECA annual international conference 2005 proceedings*. Banská Štiavnica, Bratislava: ICOM/CECA, 2005.

384 LUKÁČOVÁ, Marcela (ed.). *Čo letí v múzejnej pedagogike: Vzdelávanie a výchova v múzeách na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2010.

seniorů v kontextu aktivního stárnutí a orientování se v grantovém systému.³⁸⁵ Téhož roku se konala také dvoudenní konference *Pedagogika v múzeu – Múzeum v pedagogike* v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi, prezentující muzea a jejich praktické problémy, s nimiž jsou muzejní pedagogové konfrontováni.³⁸⁶

Určité vyústění představovala třídní mezinárodní konference *Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti* (Múzeum SNP v Banskej Bystrici, 2013) s participací příspěvků ze slovenského, českého a polského prostředí, na níž byly představeny výsledky tříletého kurzu muzejní pedagogiky, prezentovány zpracované strategie a systémové vzdělávací projekty řady muzeí, stejně tak jako teoretické a metodické příspěvky, které byly později publikovány formou elektronického sborníku.³⁸⁷ Jednou z větších konferencí byla také *Mediálna sebareprezentácia a budovanie individuálneho imidžu múzea v 21. storočí* (Banská Bystrica, 2014), orientovaná na nové trendy v komunikaci muzeí s veřejností. Jeden z bloků byl přitom tematicky věnován práci s komunitou a specifickým přístupům k této lokální muzejní činnosti. Sborník z této konference vyšel rovněž v elektronické formě.³⁸⁸ Z poslední doby můžeme zmínit ještě odborný seminář *Práca s handicapovaným návštevníkom v múzeu* (Ľubovnianské múzeu v Starej Ľubovni, 2015) jako součást Festivalu muzeí na Slovensku. Reflektoval zkušenosti muzeí se zpřístupňováním svých institucí návštěvníkům se znevýhodněním, představily se však i instituce a školy, které s marginalizovanými žáky přímo pracují. Sborník ze semináře se připravuje.

Mezinárodní charakter nese také zejména konference *Múzeum a zmena/Museum and Change*, tradiční kontinuální aktivita Asociace muzeí a galerií České republiky, probíhající v několikaletých intervalech od roku 2002 za silného zapojení zahraniční odborné komunity a s následným sborníkovým výstupem. Tematické zaměření konference směřuje ke specifickým tématům souvisejícím s každodenní muzejní praxí a aktuálními problémy oboru.³⁸⁹ Mezikonferenční čas byl již osmkrát věnován národní úrovni rozvoje oboru a tzv. celorepublikovým kolokviím na aktuální témata českého muzejnictví, z nichž bývají rovněž publikovány sborníkové výstupy. Za připomenutí ve vztahu k muzejní veřejnosti stojí zvláště její pátý běh s názvem *Múzeum a vzdělávací systém v České republice* (2008), věnovaný tehdy poměrně nově zaváděným rámcovým vzdělávacím programům a jejich využití a návaznosti na edukaci v muzeích.

385 Pracovné stretnutie OKVAV v Banskej Bystrici 23.–24. 04. 2012. In *Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách* [online]. Zväz múzeí na Slovensku, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://okvav.zms.muzeum.sk/zasadnutia-komisie/pracovne-stretnutie-okvav-v-banskej-bystrici-23-24-04-2012/>>.

386 Anotace a program konference viz *Pedagogika v múzeu – Múzeum v pedagogike. Prievidza 10.–11. októbra 2012* [online]. Prievidza: Hornonitrianske múzeu v Prievidzi, 2012 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.muzeumpd.sk/buxus/docs/Program_konferencie.pdf>.

387 *Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti. Zborník z medzinárodnej konferencie, Banská Bystrica, 27.–29. November 2013* [CD-ROM]. Banská Bystrica: Zväz múzeí na Slovensku a Múzeum SNP, 2015. Dostupné též online, viz *Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti. Zborník z medzinárodnej konferencie, Banská Bystrica, 27.–29. November 2013* [online]. Banská Bystrica: Zväz múzeí na Slovensku a Múzeum SNP, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://zms.sk/wp-content/uploads/2015/07/Zbornik_Múzeum_ako_forma_educacie.pdf>.

388 KOCHANOVÁ, Gabriela (ed.). *Mediálna sebareprezentácia a budovanie individuálneho imidžu múzea v 21. storočí: Zborník príspevkov z konferencie Banská Bystrica, 7.–9. október 2014* [online]. [Banská Bystrica]: Slovenské národné múzeum, Zväz múzeí na Slovensku, 2014 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.snm.sk/swift_data/source/odborna_veřejnost/odporucana_literatura/Med.sebareprez.2014%202.pdf>.

389 Dosud zazněla témata změn v organizačních podmínkách, sbírkotvorné činnosti a přístupu muzeí ke svým návštěvníkům, výchově nastupující generace muzejních pracovníků, zapojení dobrovolníků do činnosti muzeí, dále role muzeí v moderní společnosti, výstavba a rekonstrukce muzejních budov, tvorba nových expozic a výstav, marketing a lobbying, ekonomika a kultura, digitalizace a ochrana movitého kulturního dědictví, následně téma dokumentace současnosti a prezentace nových a novějších dějin. V přípravě na rok 2016 jsou dopady demografického vývoje na současné muzejnictví.

Ze samostatných aktivit i vzájemné spolupráce odborných komisí, metodických center a univerzitních pracovišť ve spolupráci s muzejními institucemi vzešla také řada jednorázových či krátkodobějších odborně rozvíjejících akcí, z nichž některé stručně přibližuje další část textu.

Mezi významné počiny Muzeologického kabinetu při Slovenském národním muzeu po roce 2000 jmenujme muzejní školu pro začínající pracovníky v muzeích s názvem *Zelená mladým – základy muzejní práce*,³⁹⁰ která byla zaměřena na základní muzejní profese od akviziční činnosti, přes správu sbírek, až po muzejní komunikaci a práci s veřejností. Zajímavý byl též seminář s názvem *Základy komunikačních zručností*, jehož hlavními tematickými okruhy se stalo muzeum jako místo poznávání, vzdělávání a relaxace. Seminář představil základy komunikačních dovedností, psychologické aspekty komunikace s rozličnými skupinami návštěvníků, marketing v muzeu a jeho základní cíle, formy a metody.³⁹¹ Muzejní komunikaci se zabývaly také již zmiňované semináře *Múzeum školou a hrou* (2000, 2003).³⁹² Na téma návštěvníků se speciálními potřebami opakovaně zaměřují svou pozornost, včetně (spolu)práce na formátu seminářů pro odbornou veřejnost také zejm. *Centrum pro prezentaci kulturního dědictví*, *Metodické centrum muzejní pedagogiky* nebo také konkrétní muzejní instituce.

Diskusním seminářem k tématu **spolupráce muzejních pedagogů s kurátory na muzejní edukaci** pod názvem *Spolupráce? Spolupráce!*, pořádaným v Brně v březnu 2014 Metodickým centrem muzejní pedagogiky s Oddělením muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity otevřelo v muzejněpedagogických kuloárech dlouho diskutované téma o možnostech, perspektivách a realitě mezioborové spolupráce v lokálních muzeích a muzejní edukaci. Navazujícími semináři Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku Asociace muzeí a galerií České republiky, věnovanými mezioborové (spolu)práci muzejních pedagogů a dalších profesí, byly tři další uskutečněné v roce 2015, věnované **dalším profesím tzv. „v první linii“, muzejním průvodcům a lektorům**, kteří v každodenní praxi jako jedni z prvních nebo jedni z mála reprezentují svou muzejní instituci směrem k veřejnosti. První ze setkání uspořádalo v Brně Oddělení muzeologie a Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity pod názvem *V první linii... Inovativní přístupy v průvodcovské a lektorské činnosti*.³⁹³ Následovaly a téma dále rozvíjely semináře *V první linii – Spolu a společně* (Muzeum Vysočiny Jihlava) a *Komunikace se zákazníkem aneb co může ovlivnit každý z nás (Muzeum východních Čech v Hradci Králové)*.³⁹⁴ Paralelní zájem můžeme sledovat také na Slovensku. Jedním z výstupů již zmíněného vzdě-

390 TURČEKOVÁ, Lesanka. Seminář Zelená mladým 2003. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 3, s. 39.

391 PODUŠELOVÁ, Gabriela. Komplexný program vzdelávania pracovníkov múzeí. *Múzeum*, 2006, roč. 52, č. 4, s. 39.

392 GORELČÍKOVÁ, Lubica. Seminár *Múzeum školou a hrou*. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 14.

393 Účastníci akce se zaměřili na definování tzv. muzejních profesí v první linii, které se věnují každodenní pravidelné a systematické práci s muzejním publikem, a na charakteristiku základních problémů, s nimiž se tyto profese v současnosti potýkají. Prostřednictvím skupinových aktivit a společných diskusí muzejníci hledali možné cesty k řešení aktuálních problémů profese a také vlastní potenciál, který by mohl být impulsem pro prvotní změny. Publikacním výstupem z akce je elektronický materiál JAGOŠOVÁ, Lucie (ed.). *V první linii... Inovativní přístupy v průvodcovské a lektorské činnosti*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie a Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví, 2015. In *Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví* [online]. [cit. 2015-07-17]. Dostupný z [www: <http://www.phil.muni.cz/wune/home/Downloads/2015/V_prvni_linii.pdf>](http://www.phil.muni.cz/wune/home/Downloads/2015/V_prvni_linii.pdf).

394 Zprávy ze seminářů viz stránky Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku, sekce Semináře, konference, workshopy. In *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. [cit. 2015-07-17]. Dostupný z [www: <http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise/komise-pro-praci-s-verejnosti-a-muzejni-pedagogiku/temata-galerie-informace>](http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise/komise-pro-praci-s-verejnosti-a-muzejni-pedagogiku/temata-galerie-informace).

lávacího projektu *Múzeá tretej generácie* je výukový portál pro e-learningové aktivity Muzeologického kabinetu Slovenského národního múzea. Na portálu se aktuálně nachází kurz s názvem *Prvý kontakt s návštevníkom*. Jeho ukončení je podmíněno absolvováním testu, vyhodnocovaným jednak samotným systémem a jednak odborným garantem programu. Po úspěšném ukončení kurzu je účastníkovi vystaven certifikát, podepsaný generálním ředitelem Slovenského národního múzea.³⁹⁵ Muzeologický kabinet v současné době připravuje také vzdělávací kurz *Múzejné minimum*, který si klade za cíl zvyšování úrovně kvalifikace pracovníků muzeí a následnou stabilizaci pracovních míst v muzejnictví. Kurz by měl být určen nejen zaměstnancům muzeí, ale i studentům a zájemcům o práci v muzeu. Účastníci si projdou celým průřezem odborných činností v muzeu, včetně prezentační činnosti (výstavní, expoziční, publikační, ediční činnost, komunikace a muzejní pedagogika).

Vedle výše uvedených aktivit jsou organizována také praktická školení a jednorázové přednášky. Další vzdělávání (přednášky, workshopy) a pravidelná **oborová setkání** organizují zejm. *Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku* a *Muzeologická komise* Asociace muzeí a galerií České republiky, které se v posledních letech zaměřily např. na vzdělávací obsah v muzejní edukaci, speciální publikum, muzejní profese a jejich spolupráci při muzejní edukaci. Slovenská *Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách* realizuje pracovní setkání svých členů pokaždé v jiném muzeu, čímž chce podporovat stabilizování a profesionalizaci této profese v konkrétních institucích. V letech 2009–2013 mj. zorganizovala čtyři zahraniční studijní cesty na edukační programy vybraných muzeí ve Vídni, Budapešti a v Praze.

Vedle konferencí s mezinárodní účastí zprostředkovává pravidelně přednášky zahraničních lektorů pro studenty i širší odbornou veřejnost také *Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví*³⁹⁶ při Masarykově univerzitě v Brně. Na metodiku a praktická školení pracovníků „v první linii“ se specializuje mj. *Centrum pro prezentaci kulturního dědictví*. Vedle toho jsou pro obor podstatné živé **oborové informační portály** jako kupř. *eMuzeum* (provozuje Centrum pro prezentaci kulturního dědictví), vlastní portál *mcmp.cz* nebo *MuzeoEdu* (provozuje Metodické centrum muzejní pedagogiky) nebo portál provozovaný *Odbornou komisiou pre výchovu a vzdelávanie v múzeách Zväzu múzeí na Slovensku*.³⁹⁷

395 Vzdelávanie. In *Slovenské národné muzeum* [online]. 2009 [cit. 2015-07-17]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?vzdelavanie>>.

396 *Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 2016-04-22]. Dostupný z www: <<http://www.phil.muni.cz/wune>>.

397 *Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách* [online]. Banská Bystrica: Zväz múzeí na Slovensku, 2016 [cit. 2016-04-22]. Dostupný z www: <<http://okvav.zms.sk/>>.

4. ZÁVĚR

Snahy o využití sbírkových předmětů pro edukační účely se objevily již v éře soukromého sběratelství a posléze také při etablování prvních muzejních institucí na území českých zemí i Slovenska. Jejich realizace nicméně dlouhou dobu zůstávala ve stínu dalších aktivit muzejních pracovníků a také aktuální politické situace zabraňující rozvoji projevů svobodného myšlení v rámci veřejného prostoru. Teprve v poslední třetině 19. století se začínaly postupně objevovat ucelenější koncepty, které postavily vztah návštěvníka s publikem na jinou úroveň a zahrnuly do něj další formy zprostředkování sbírkového fondu, než bylo doposud obvyklé ukazování vystaveného materiálu. Nejprogresivnějšími typy se stala muzea specializovaná, u nichž hrály dlouhodobě prim ústavy uměleckoprůmyslové, reflektující aktuální dění v oblasti výroby a průmyslu a výrazně ovlivňované svými sesterskými organizacemi působícími uvnitř i za hranicemi monarchie. U vlastivědných a zemských muzeí lze ve stejné době nalézt řadu pracovníků upozorňujících na význam výchovně-vzdělávacího procesu v muzeích a doporučujících řadu inovativních prostředků ve sféře muzejní prezentace a práce s návštěvníkem. Jejich názory se ale v praxi uskutečňovaly spíše ojediněle. Nesoustavnost a nevyváženost edukačních aktivit pak byla přítomná rovněž v období první republiky, i když zde jako aktivní prvek vystoupily nové profesní organizace (např. Svaz československých muzeí, Svaz německých vlastivědných muzeí v Československé republice) sdružující většinu tehdejších muzejních institucí. Přelomovým momentem se pro území českých zemí a Slovenska stal až nástup obou totalitních systémů, které se pokoušely využít potenciálu muzeí pro ideologické působení na široké vrstvy obyvatelstva. V éře socialismu i z tohoto důvodu došlo k výrazným snahám o profesionalizaci a zvědečtění vztahu k publiku, jehož iniciátory byly především orgány státu aktivní na poli muzejnictví (oba muzeologické kabinetů) a také nově zakládaná výuková muzeologická centra (Brno, Praha). Tlak na preferování tzv. osvětové práce se posléze projevil ve všech sférách muzejní komunikace a znamenal prosazení nových přístupů diskutovaných na konferencích, stránkách odborných časopisů a nastíněných v řadě teoretických publikací. Rozmach těchto aktivit byl však do značné míry utlumen v 80. letech, nové impulsy pak přinesly až změněné poměry po revoluci v roce 1989.

V souladu se změnou společenské situace, umožňující muzejníkům z České republiky i Slovenska po roce 1990 zásadní zintenzivnění mezinárodních vazeb nebo navázání na přerušené kontakty či tradice, přichází především rozvoj oborový. Základní bázi mezinárodního rozvoje představuje především výměna odborných poznatků, ať už formou přímou a osobním zprostředkováním (např. prostřednictvím institucí a profesních organizací mezinárodního i lokálního charakteru či rozvíjením konkrétních interpersonálních odborných kontaktů), nebo formou zprostředkovanou, kupř. skrze platformu odborných publikací. Další rozvoj muzejnictví, muzeologie a zejména některých jejích aplikovaných disciplín – především muzejní pedagogiky, muzejního marketingu a managementu – přináší zásadní dopady nejen kvantitativního rázu ale zejména na kvalitativní podobu práce muzejníků s veřejností. Muzejní pracovníky v současnosti mohou představovat profesionálové z řad odborných pracovních pozic, asistentských a podpůrných postů anebo ostatních pomocných pozic, zastávající danou pracovní náplň jako samostatnou profesi nebo formou až

vysoce kumulovaných funkcí. Jejich činnost zastřešuje oblasti administrativy, péče o sbírky, provozu a služeb nebo oblast edukace. V tomto kontextu pak můžeme logicky sledovat i další dopady a pozitivní linie rozvoje oblasti práce s muzejní veřejností. Jedná se zejména o dynamický start projektových aktivit reflektujících edukační potenciál muzea a směřujících ke zvýšení pedagogické odbornosti samotných pracovníků a tudíž i ke kvalitativním změnám v přípravě a realizaci edukačních projektů konkrétních muzeí, pozitivně reflektovaných laickou veřejností. Paralelně se pak prohlubuje také zájem muzejních pracovníků o odborné sdružování prostřednictvím tematických konferencí a seminářů a z toho plynoucí a pomyslný kruh uzavírající sféra profesního vzdělávání, univerzitního i neformálního – od jednorázových vzdělávacích workshopů až po samostatné studijní obory, zvyšující odbornou připravenost pro práci s muzejním publikem a její reflexi v oblasti teoretické, metodické, praktické i empirické.

Pedagogická i propagační činnost muzejních profesionálů, reflektující pedagogicko-psychologické a marketingové principy v působení dovnitř i vně muzea, výrazně přesahuje kompetence muzejní pedagogiky (a muzejních pedagogů). V současné době, vedle stále přetrvávající kumulace funkcí, zejména u tzv. malých muzeí, již není za dosažení uspokojivé mety považováno etablování samostatných profesí muzejních pedagogů, PR pracovníků apod. Současná muzea vstřícná veřejnosti předpokládají účinnější prohlubování vazeb muzejní edukace na další muzejní činnosti (např. muzejní výstavnictví) a zastoupené obory (např. historie, archeologie, etnologie, uměnovědy, zoologie, botanika, geologie atd.) a muzejní profese různorodé odbornosti (včetně tzv. pracovníků v první linii), a proto motivuje rozvíjení systematické spolupráce napříč muzejními profesemi. K aktuálně nejdiskutovanějším tématům patří také pocívaná potřeba formulování profesních standardů a vytvoření systému oborově uznávaných akreditovaných vzdělávacích kurzů. Za jednoznačně nejsilnější požadavek v oborové diskusi můžeme označit dlouhodobě očekávané zařazení relevantních muzejních profesí, věnujících se muzejní veřejnosti, do Katalogu prací ve veřejných službách a správě, resp. Katalogu pracovních činností v rezorte kultúry.

Knihy Muzejní profese a veřejnost 1 se zaměřila na stručné zmapování historického vývoje vztahů pracovníků muzeí s veřejností na území dnešní České a Slovenské republiky do současnosti. Autoři věří, že v soudobé akcentaci otevřenosti muzeí vůči veřejnosti, čase aktivních oborových debat a zejména dynamického rozvoje teoretické i aplikační báze disciplín jako muzejní pedagogika, muzejní management a marketing přispěje publikace k dalším oborovým diskusím nad genezí vzájemného vztahu muzeí a jeho publika a současně přispěje k uvědomění si – na pozadí sledování dlouholeté tradice a postupného vývoje – pouhé zdánlivé „novosti“ zkoumaného tématu jak v muzeologické teorii, tak i samotné muzejní praxi.

Aktuálním specifickým tendencím vzájemných vazeb muzejních profesionálů a širokého muzejního publika v současnosti se věnuje navazující druhý díl publikace Muzejní profese a veřejnost, který problematiku představí optikou vybraných profesí a oborů v muzeu zastoupených.

SUMMARY

The book *Museum professions and the public 1* subtitled *The outline of history and present of mutual relationships between museums and their audience* follows up the historical development of relations between museum workers and the public on the territory of what are now the Czech Republic and Slovakia. The ideas of using collectibles in education already appeared at the time of private collecting and in the following period of emergence of proper museums. Their realisation, however, long remained in the shadow – partly due to other interests of museum workers and partly due to political situation which hindered any freedom of expression in the then society. Only the last third of the 19th century brought more consistent concepts of the relationship between museums and their audience and added to the forms of presentation of collections besides exhibitions also guided tours and publication activity. Among the most progressive museum institutions counted specialized museums, mainly museums of applied arts, which reflect topical trends in the field of production and industry. Many workers in museums of regional history and provincial museums encouraged to use museums in educational and training process and to implement innovations in museum presentation and working with audience. But these impulses were put into practice rather sporadically and the inconsistency and imbalance in educational activities still survived in the period of the first Czechoslovak Republic. A turning point on the territory of Czech lands and Slovakia became the onset of both the totalitarian regimes, which tried to use the potential of museums for their ideological activities. It also was for this reason that the socialist era experienced distinct efforts for professionalisation and scientification of the relationship to audience, which was also initiated by both of the museological cabinets and by the newly established museological education centres in Brno and Prague. The pressure exerted to prefer the so-called public enlightenment activity subsequently found reflection in all spheres of museum communication and enabled to implement many new approaches which were discussed in conferences and on the pages of journals and theoretical publications. The upswing of these activities, however, was considerably dampened in the 1980s. New impulses did not appear earlier than the change of conditions after the revolution in 1989. The change of political situation enabled to distinctly intensify international bonds and tie up the interrupted contacts or traditions, which are reflected in not only the museum practice but also in a progressive development of applied museological disciplines – above all museum pedagogy, marketing and management. The qualitative and quantitative impacts on how the museum specialists work with public comprise a dynamic start of project activities concerning the development of educational potential of museums, and professionalised preparation and realisation of educational programmes in individual museums. In parallel to this, museum workers deepen their interest in professional association and training which enhance their professional competence for working with museum audience, and its reflection in theoretical, methodical, practical and empirical areas.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Buch *Museumsberufe und Öffentlichkeit 1* mit dem Untertitel *Umriss der Geschichte und Gegenwart der gegenseitigen Beziehungen zwischen Museen und ihrem Publikum* verfolgt die historische Entwicklung der Beziehungen zwischen den Museumsarbeitern und der Öffentlichkeit im gegenwärtigen Gebiet der Tschechischen und Slowakischen Republik. Die Ideen der Nutzung der Sammlungsgegenstände zu Bildungszwecken sind aus der Zeit der privaten Sammlertätigkeit (in der Frühen Neuzeit) und der anschließenden Entstehung der Institution Museum bekannt. Ihre Umsetzung dauerte jedoch noch lange, teilweise aufgrund der speziellen Interessen der Museumsarbeiter und teilweise infolge der politischen Situation, die die Entwicklung der Äußerungsfreiheit in der damaligen Gesellschaft verhinderte. Erst das letzte Drittel des 19. Jahrhunderts brachte einheitlichere Konzepte der Beziehung zwischen Museen und ihrem Publikum mit sich und bezog neben der Vermittlung des Sammlungsbestandes in Form von Ausstellungen auch die mündliche Vermittlung bei Besichtigungen und die Publikationstätigkeit ein. Zu den progressivsten Beispielen zählten die spezialisierten Museen, insbesondere Kunstgewerbemuseen, die das aktuelle Geschehen im Bereich der Produktion von Gebrauchsgegenständen in Zusammenhang mit deren industrieller Fertigung reflektierten. Die Impulse von Seiten vieler Mitarbeiter der Heimat- und Landesmuseen zum Einsatz der Museen im Prozess der Erziehung und Ausbildung sowie hinsichtlich Innovationen im Bereich der Museumspräsentation und der Arbeit mit Besuchern setzte man in der Praxis eher sporadisch um. Die Systemlosigkeit und Unausgeglichenheit der Bildungsaktivitäten setzte sich auch noch während der Zeit ersten Tschechoslowakischen Republik fort. Zu einem Wendepunkt wurde in den tschechischen Ländern und in der Slowakei erst der Beginn der beiden totalitären Regime, die es versuchten, das Potenzial der Museen für ihre ideologische Wirkung auszunutzen. In der Ära des Sozialismus kam es auch aus diesem Grund zu deutlichen Bemühungen um die Professionalisierung und Verwissenschaftlichung der Beziehung zum Publikum, die ebenfalls von den beiden museologischen Kabinetten und den neu gegründeten museologischen Ausbildungszentren in Brünn und Prag initiiert wurden. Der Druck auf Bevorzugung der sogenannten Aufklärungsarbeit hat sich anschließend auf sämtliche Bereiche der Museumskommunikation ausgewirkt und bedeutete die Durchsetzung einer ganzen Reihe von neuen Ansätzen, die in Konferenzen sowie in Zeitschriften und theoretischen Publikationen diskutiert wurden. Der Aufschwung dieser Aktivitäten wurde jedoch in den 1980er Jahren deutlich zurückgedrängt und neue Impulse kamen erst wieder mit den geänderten Verhältnissen nach dem Jahre 1989 auf. Die Änderung der gesellschaftlichen Situation ermöglichte eine wesentliche Intensivierung internationaler Verbindungen sowie die Anknüpfung an unterbrochene Kontakte oder Traditionen. Diese äußerten sich im Bereich der Museumspraxis auch in einer progressiven Entwicklung der angewandten museologischen Disziplinen – vor allem der Museumspädagogik, des Marketing und Managements. Zu den quantitativen und qualitativen Auswirkungen auf die Form der Arbeit der Museumsspezialisten mit der Öffentlichkeit zählt ein dynamischer Start der Projektaktivitäten im Bereich der Entwicklung des Bildungspotenzials der Museen und die Professionalisierung in Vorbereitung und Umsetzung der Bildungsprogramme einzelner Museen. Parallel dazu vertieft sich das Interesse der Museumsarbeiter an fachlicher Vereinigung und professioneller Ausbildung, die die fachliche Bereitschaft zur Arbeit mit dem Museumspublikum erhöhen und im theoretischen, methodischen, praktischen sowie empirischen Bereich reflektiert werden.

SEZNAM ZKRATEK

- AMG** – Asociace muzeí a galerií České republiky
CECA – Committee for Education and Cultural Action
ČSR – Česká socialistická republika
ICOFOM – International Committee for Museology
ICOM – International Council of Museums
ICTOP – International Committee for the Training of Personnel
INTERCOM – International Committee for Management
IT – informační technologie
KSČ – Komunistická strana Československa
MK ČR – Ministerstvo kultury České republiky
MPR – International Committee for Marketing and Public Relations
MSS – Muzeálná slovenská spoločnosť
MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty
MZM – Moravské zemské muzeum
NDR – Německá demokratická republika
NEMO – Network of European Museums Organisations
OSVPU – Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění
PR – public relations; vnější vztahy
SČM – Svaz českých muzeí
SČSM – Svaz československých muzeí
SSM – Svaz slovenských múzeí
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

POUŽITÉ ZDROJE

- Archiv Národního muzea, fond *Muzeologické informační a studijní středisko (1955–1998)* – částně zprac.
- Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Brno, fond *Pozůstalost architekta dr. Karla Kühna*.
- Archiv ÚAM (Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity), oddělení muzeologie (nezprac.), fond *Katedra a Oddělení muzeologie*.
- Národní archiv, fond 1005 – Úřad říšského protektora.
- Národní archiv, fond *Zemský výbor v Čechách 1874–1928*.
- Moravský zemský archiv v Brně, fond *G 115 – Obchodní a živnostenská komora Brno 1851–1949*.
- Státní oblastní archiv v Praze, fond *Obchodní a živnostenská komora Praha 1850–1949*, část II.
- ADÁMEK, Karel Václav. Zákonná úprava ochrany starodávných památek v království českém. *Národní listy*, 1892, č. 32, č. 169, 20. června, s. 1–2.
- ANDRÉ, Karl Christian. Kreis-museen. *Hesperus. Ein Nationalblatt für gebildete Leser*, 1811, č. 4-6, s. 88–95.
- Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií. Deset let činnosti*. Praha: Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií, 2000.
- Asociace muzeí a galerií ČR* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupný z www: <<http://www.cz-museums.cz/web/amg/titulni>>.
- BABUŠÍKOVÁ, Tatiana. *Múzeum Slovenského národného povstania: História múzea* [online]. [cit. 2016-07-20]. Dostupný z www: <<http://www.muzeumsnp.sk/muzeum-snp/historia-muzea/>>.
- BARTŮŠEK, Václav. Seminář „Zkušenosti sovětských muzeí v práci se školami a mládeží“. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1983, roč. 21 (91), s. 175–176.
- BĚLOHLÁVKOVÁ, Danuše. Škola, muzea a archivy: (K modernizaci výchovně vzdělávacího procesu). *Muzejní a vlastivědná práce*, 1975, roč. 13 (83), č. 1, s. 17–22.
- BENEŠ, Bedřich a Vlastimil VINTER. *Museum a škola. Osvětová práce*, 1951, roč. 7, č. 45, s. 898–899.
- BENEŠ, Josef. *Formy osvětové práce ve vlastivědných museích. Múzeum*, 1955, roč. 2, č. 3, s. 9–13.
- BENEŠ, Josef. *Komenský a muzea. Muzeologické sešity*, 1971, roč. 3, s. 55–61.
- BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí, její teorie a praxe. Muzeologické sešity: Supplementum 3*, 1986, s. 45–46.
- BENEŠ, Josef. *Možnosti a výhledy výchovného působení muzeí. Muzejní a vlastivědná práce*, 1970, roč. 8 (78), č. 1–4, s. 62–67.
- BENEŠ, Josef. *Múzeum a výchova*. Praha: Ústav pro informace a řízení v kultuře, 1980. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál. Problémy sbírkové evidence*, sv. 2.
- BENEŠ, Josef. *Muzejní prezentace*. Praha: Národní muzeum, 1981. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, sv. 19.
- BENEŠ, Josef. *Nové zahraniční zkušenosti s výchovou mládeže v muzeích. Muzejní a vlastivědná práce*, 1973, roč. 11 (81), č. 1, s. 31–44.
- BENEŠ, Josef. *Sprevádzanie v múzeu ako muzeologický problém. Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 4, s. 245–252.

- BENEŠ, Josef. Zamyšlení nad muzejní profesí. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1971, roč. 9 (79), č. 1, s. 23–28.
- BITGOOD, Stephen. *Attention and Value: Keys to Understanding Museum Visitors*. Walnut Creek: Left Coast Press, 2013. ISBN 978-1-61132-262-0.
- BOHATÝ, Martin a Dobromila BRICHTOVÁ. Historická mineralogická a paleontologická sbírka Marie Kristýny kněžny Dietrichsteinové v Regionálním muzeu v Mikulově. *RegioM: sborník Regionálního muzea v Mikulově*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2013, s. 69–108. ISSN 1211-5800.
- BÖHM, Leo. Neuorganisation des Brüxer Museum und Pläne für die Zusammenarbeit der Museen Norwestböhmen. *Nordwestböhmen. Komotauer Zeitschrift für Archiv und Musealwesen, Heimatforschung, Heimatschatz und Volksbildung*, 1924, roč. 1, č. 1, s. 12–13.
- BOHUMELOVÁ, Mária. *Možnosti využitia metód a techník znalostného manažmentu v oblasti múzeí a galérií v SR* [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.cutn.sk/Library/proceedings/mch_2013/editovane_prispevky/50.%20Bohumelov%C3%A11.pdf>.
- BOYLAN, Patrick J. (ed.). *Museums 2000: Politics, People, Professionals and Profit*. London, New York: Routledge, 1994. ISBN 978-0-415-07129-1.
- BOYLAN, Patrick J. (ed.). *Running a Museum: A Practical Handbook* [online]. Paris: ICOM, 2004 [cit. 2016-03-19]. Dostupný z www: <http://icom.museum/uploads/tx_hpoindexbdd/practical_handbook.pdf>. ISBN 92-9012-157-2.
- BOYLAN, Patrick a Vicky WOOLARD. *The Trainer's Manual: For Use with Running a Museum: A Practical Handbook* [online]. Paris: UNESCO, ICOM, 2006 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z www: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147869E.pdf>>.
- BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Brána muzea otevřená: průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod: Juko, Praha: Nadace Open Society Fund, [2003]. ISBN 80-86213-28-5.
- BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Múzejná pedagogika – učebné texty*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2013. ISBN 978-80-8060-314-4.
- BRODESSER, Slavomír, Jan BŘEČKA a Jiří MIKULKA. *K poznání a slávě země: dějiny Moravského zemského muzea*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-7028-183-9.
- BRÜNINGHAUS-KNUBEL, Cornelia. Museum educator: the audience's advocate. *Museum International*, 1993, roč. 45, č. 4, s. 13–17. ISSN 0027-3996. DOI: 10.1111/j.1468-0033.1993.tb01131.x
- BRYCH, Vladimír (ed.). *Muzea pro všechny: Příručka k fyzické a smyslové dostupnosti muzeí*. Praha: Český výbor ICOM, 2003. Z fr. orig. přel. Pavla Seitlová a Martin Mádl. ISBN 80-86611-03-5.
- BUGÁROVÁ, Alena. Estetická výchova dětí a mládeže v galériách u nás a v zahraničí. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 115–124.
- BUKAČOVÁ, Jana, Anna KOMÁRKOVÁ a František ŠEBEK (eds.). *Muzejní výstavnictví: Učební texty nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014. ISBN 978-80-86611-62-4.
- BURIAN, Miroslav a Jiří ŠPĚT (eds.). *150 let Národního muzea v Praze: sborník příspěvků k jeho dějinám a významu*. Praha: Orbis, 1968.
- CABRAL, Magaly. Museum educators net: An intension of partnership among museum educators in Rio de Janeiro. In ČÍŽ, Marian a Ivan LUKÁČ (eds.). *Partnering in museum education – Enhancing the adventure: ICOM/CECA annual international conference 2005 proceedings*. Banská Štiavnica, Bratislava: ICOM/CECA, 2005, s. 134–136. ISBN 80-89090-20-6.
- CAMARERO, Carmen, María José GARRIDO a Eva VINCENTE. Achieving effective visitor orientation in European museums. Innovation versus custodial. *Journal of Cultural Heritage*, 2015, roč. 16, č. 2, s. 228–235. DOI: 10.1016/j.culher.2014.05.006

- Centrum kultury a vzdělávání Blatná* [online]. Blatná: Centrum kultury a vzdělávání Blatná, 2012–2016 [cit. 2016-05-18]. Dostupný z www: <<http://www.ckvb.cz/muzeum/uvod-muzeum/>>.
- COSSONS, Neil. Rambling reflections of a museum man. In BOYLAN, Patrick J. (ed.). *Museums 2000: Politics, People, Professionals and Profit*. London, New York: Routledge, 1994, s. 123–133. ISBN 0-415-07129-1.
- CVIKLOVÁ, Helena. *Výchovně vzdělávací programy pro děti a mládež ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2010. Bakalářská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS. [ČERMÁK, Kliment]. Lid náš ochráncem starožitností. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1897, roč. 2, č. 11, s. 161–163.
- ČERMÁK, Kliment. Pořádání a vystavování sbírek numismatických. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1896, roč. 2, č. 2, s. 17–18.
- [ČERMÁK, Kliment]. Účelnost muzeí. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1896, roč. 1, č. 9, s. 129–131.
- ČERMÁK, Kliment. Výchova v muzeologii. *Věstník československých muzeí a spolků archaeologických*, 1901, roč. 4, č. 12, s. 173–176.
- ČERNOHORSKÝ, Karel. Vlastivědné musejnictví. K jeho dnešním úkolům. In KAZDA, Richard (ed.). *Duchovní kultura zlínské oblasti*. Zlín: Krajské ústředí osvětových sborů, 1940, s. 66–76. Česká republika. Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, ze dne 7. dubna 2000. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 36, s. 1686–1691.
- ČIETEK, Ivan. Obsah, formy a problémy muzeí a galérií so školami a mládežou. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 33–46.
- ČIETEK, Ivan. Problémy, metódy a výsledky kultúrnovýchovnej činnosti v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. *Múzeum*, 1979, roč. 24, č. 2, s. 19–25.
- ČINOVEC, Igor. K výzkumu návštěvnosti malého muzea. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1989, roč. 27 (97), č. 3, s. 226–227.
- ČÍŽ, Marian. Metódy a formy muzejnej komunikácie – veková kategória detí a mládeže, skúsenosti z pohľadu ICOM CECA a Múzea vo Svätom Antone. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 15. ISSN 0027-5263.
- ČÍŽ, Marian a Ivan LUKÁČ (eds.). *Partnering in Museum Education – Enhancing the Adventure: ICOM/CECA annual international conference 2005 proceedings*. Banská Štiavnica, Bratislava: ICOM/CECA, 2005. ISBN 80-89090-20-6.
- DARULOVÁ, Jolana a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2005. ISBN 80-8083-160-2.
- Denkschrift über die zweckmässigste Art und Weise und Einrichtung und Ausgestaltung der Museen deutschböhmischer Städte und ihnen verwandter Anstalten*. Prag: Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen, 1899.
- DENKSTEIN, Vladimír, František MATOUŠ a Karel TUČEK. *Musea slouží lidu: příručka pro musejní a vlastivědné pracovníky*. Praha: Orbis, 1954. Knihovna osvětové práce.
- Děti, mládež, ... a muzea?: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 12. a 13. ledna 1995*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995. ISBN 80-7028-074-3.
- Děti, mládež, ... a muzea? II.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 3.–5. listopadu 1999*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000. ISBN 80-7028-156-1.

- Děti, mládež... a muzea? III.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 28.–29. ledna 2003.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2003. ISBN 80-7028-205-3.
- Die Museen als Volksbildungsstätten. Ergebnisse der 12. Konferenz der Centralstelle für Arbeiter-wohlfahrtseinrichtungen.* Berlin: Zentralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen, 1904. Schriften der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen, sv. 25.
- Die zehnjährige Tätigkeit des Verbandes österreichischer Kunstgewerbemuseen. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums in Brünn* 1911, roč. 29, č. 2, s. 23–32.
- DINGOVÁ, Naďa. Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami – neslyšící. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2011, roč. 49, č. 2, s. 36–48. ISSN 1803-0386.
- DOLÁK, Jan (ed.). *Muzeologie na začátku 3. tisíciletí/Museology at the Beginning of the 3rd Millenium. Sborník z mezinárodního semináře Teorie a praxe 2008.* Brno: Technické muzeum v Brně, 2009. ISBN 978-80-86413-61-7.
- DOUŠA, Pavel. Ústřední muzeologický kabinet 1955–1989. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2011, roč. 49, č. 1, s. 3–14. ISSN 1803-0386.
- DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945–1989: Systém řízení muzeí v zajetí politické ideologie.* Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filosoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie. Dizertační práce. Vedoucí práce Doc. PhDr. Karel Boženek, Ph.D. 2005.
- DRUCKMÜLLER, Miloslav. Spolupráce katedry vodních strojů a automatizace VUT-FS s Technickým muzeem v Brně. In KONEČNÁ, Eva (ed.). *O výchově mládeže v Technickém muzeu v Brně: sborník statí.* Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976. Metodické a stud. materiály Techn. muzea v Brně s. 105–109.
- DRUGAJ, Ján. Z diskusního příspěvku na semináři lektorov. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 4, s. 14–15.
- DUDA, Josef (ed.). *150 let Slezského muzea: 1814–1964.* Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964.
- DUDA, Josef. K zásadním otázkám přírodovědné instalace ve vlastivědných museích. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, 1957 (duben), sv. 1, s. 28–33.
- EDSON, Gary. *International Directory of Museum Training.* London, New York: Routledge, 1995. ISBN 0-415-12257-0.
- ELIAŠOVÁ, Silvia. K niektorým psychologicko-pedagogickým aspektom vzťahu lektor návštevník. In *Studia historica Nitriensia*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2006, roč. 13, s. 239–250. ISBN 80-8094-068-1.
- ELIAŠOVÁ, Silvia. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945–1970.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-8094-989-1.
- Excellence in Practice: Museum Education Principles and Standards* [online]. Washington: American Association of Museums, Committee on Education, 2005 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z www: <<http://www.aam-us.org/docs/default-source/accreditation/committee-on-education.pdf?sfvrsn=0>>.
- FERENČÍKOVÁ, Soňa (ed.) a kol. *Management challenges in the 21st century. Managing the intangible: ethics and value changes in business, education and research* [CD-ROM]. Bratislava, Trenčín: Vysoká škola manažmentu, 2013. ISBN 978-80-89306-20-6.
- FIALOVÁ, Dagmar. *Profesní a etické standardy a výkonnostní ukazatele muzejní práce.* Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2003. ISBN 80-86611-02-7.
- FOLDS, Thomas. Educational Personnel in Museums. In *Training of museum personnel: La formation du personnel des musees.* Paris: International Council of Museums, 1970, s. 48–75.
- FORET, Miroslav. *Komunikace s veřejností.* 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1034-7.
- FRIČ, Antonín. České museum a jeho úloha. *Osvěta*, 1883, roč. 12, č. 2, s. 97–110.
- FRIČ, Antonín. Návrh k zřízení přírodnického Musea. *Časopis Musea Království českého*, 1865, roč. 39, s. 315–330.

- GABRIELOVÁ, Bronislava. Georg Friedrich Koch: Die Kunstaussstellung. *Muzeologické sešity*, 1970, roč. 2, s. 64–66.
- GABRIELOVÁ, Bronislava. *K dějinám Moravského uměleckoprůmyslového muzea v Brně*. Brno: Bronislava Gabrielová, 2003.
- GAŽO, Jozef. *Dejiny slovenského múzejníctva* (rukopis). Osobní archiv Martina Vitka.
- Goals and Objectives of ICOFOM 2010–2013. In *ICOM International Committee for Museology ICOFOM* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://network.icom.museum/icofom/who-we-are/goals-and-objectives/>>.
- GORELČÍKOVÁ, Ľubica. Seminár Múzeum školou a hrou. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 14. ISSN 0027-5263.
- GREGOROVÁ, Anna. *Múzeá a múzejníctvo*. Martin: Matica slovenská, 1984.
- GROTE, Andreas. Museen als Bildungsstätten. In KLAUSEWITZ, Wolfgang (ed.). *Museumspädagogik. Museen als Bildungsstätten*. Frankfurt am Main: Deutscher Museumsbund e. V, 1975, s. 31–62.
- GUTH, Karel. Ochrana památek a musea. In HUDEC, Rudolf (ed.). *Pečujme o památky a krásy domova: sbírka úvah a pokynů pro kulturní pracovníky NS, veřejné péče osvětové, samosprávy a přátelé památek uměleckých a přírodních*. Praha: Nakladatelství V. Kotrba 1941, s. 48–52.
- HALADAJ, Dušan. Práca muzejníka – najmä lektora – pri výchovnom využití novších a najnovších dejín. *Múzeum*, 1974, roč. 19, č. 1, s. 15–27.
- HANKO, Jaroslav a Andrea JAMRICHOVÁ. Stratégia rozvoja Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie v múzeách Zväzu múzeí Slovenska na roky 2015–2017. In *Zväz múzeí na Slovensku* [online]. [cit. 2015-07-17]. Dostupný z www: <http://www.zms.sk/doc/spvzms/Strategia_Komisie_2015_2017_FINAL.pdf>.
- HANUŠOVÁ, Libuše. [Úvodní proslov]. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplících 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplících, 1978, s. 11–14.
- HARLAS, František X. Musejní obecnost. *Československé letopisy musejní*, 1905, roč. 2, č. 4, s. 53–55.
- HAVEL, Josef a Jan KOVAŘÍK. Příklad nové formy kulturně výchovné práce s mládeží v Muzeu hl. města Prahy. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1984, roč. 22 (92), č. 1, s. 27–28.
- HEIN, George E. Evaluating teaching and learning in museums. In HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museum, Media, Message*. London, New York: Routledge, 1995, s. 189–203. ISBN 0-415-11672-4.
- HELFERT, Jaroslav. Na nové dráhy. Nástin minulosti a úkolů zemského muzea moravského v Brně. *Věstník moravského musea zemského v Brně*, 1921, roč. 1, č. 1–3, s. 4–21.
- HELFERT, Jaroslav. Nedostatek místa v museích. *Zprávy památkové péče*, 1938, roč. 2, č. 7, s. 104–105.
- HERČKO, Ivan a kol. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva Univerzity Mateja Bela, 2009. ISBN 978-80-8083-931-4.
- HERČKO, Ivan. O práci lektora v geologických múzeách. *Múzeum*, 1974, č. 1, s. 39–40.
- HOLMAN, Pavel. Karel IV. jako sběratel. In UNGERMAN, Šimon a Renáta PŘICHYSTATOVÁ (eds.). *Zaměřeno na středověk: Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 673–683. ISBN 978-80-7422-027-2.
- HOOPER-GREENHILL, Eilean. Changing Values in the Art Museum: rethinking communication and learning. *International Journal of Heritage Studies*, 2000, roč. 6, č. 1, s. 9–31. ISSN 1352-7258. DOI: 10.1080/135272500363715

- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and education: Purpose, pedagogy, performance*. London: Routledge, 2009. 230 s. ISBN 978-0-415-37936-6.
- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and their Visitors*. 2. vyd. London: Routledge, 1996. ISBN 0-415-06857-6.
- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museum, Media, Message*. London, New York: Routledge, 1995. 299 s. ISBN 0-415-11672-4.
- HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-084-7.
- HORÁČEK, Radek a Jan ZÁLEŠÁK (eds.). *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4371-8.
- HORÁČKOVÁ, Hana. *Výzkum muzejních návštěvníků*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2010. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS.
- HOZÁK, Jan. *Příběh Národního technického muzea*. 1. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2008. ISBN 978-80-7037-173-2.
- HRUBEC, Igor a Emília HORANSKÁ. Slovenské národní muzeum v Martině. In TURKOVÁ, Jana (ed.). *Muzeum a škola*. Praha: Národní muzeum v Praze a Kabinet muzejní a vlastivědné práce, 1961, s. 58–64. Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál, sv. 8.
- HRUBIŠOVÁ, Jana. *Syndrom vyhoření u muzejních průvodců a lektorů*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2013. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS.
- CHORVÁT, Peter. Vojenské múzeum v Bratislave 1939–1945 (plány verzus realita). *Vojenská história*, 2012, roč. 16, č. 3, s. 6–16. ISSN 1335-3314.
- CHOVANČÍKOVÁ, Irena. Pedagog mezi muzeem a dětmi. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 17–18. ISSN 0027-5263.
- CHYTL, Karel. *O účelu a prostředcích umělecko-průmyslového musea*. Praha: Otto, 1887.
- ICOM *Curricula Guidelines for Museum Professional Development: ICTOP Museum Career Development Tree* [online]. ICOM-ICTOP, Smithsonian Center for Education and Museum Studies. Aktualizováno 28. 8. 2009 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z www: <http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/professions/curricula_eng.pdf>.
- ICOM: *International Council of Museums: Conseil international des musées* [online]. Paris: ICOM, 2010–2012 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z www: <<http://icom.museum/>>.
- ICOM MPR: Strategic Plan. In *ICOM International Committee for Marketing and Public Relations* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://network.icom.museum/mpr/about-mpr/strategic-plan/>>.
- ICTOP *International Committee for the Training of Personnel* [online]. ICTOP, 2015 [cit. 2015-06-08]. Dostupný z www: <<http://ictop.org/>>.
- INTERCOM: *International Committee on Management* [online]. INTERCOM, aktualizováno 29. 3. 2016 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://www.intercom.museum/index.html>>.
- JAGOŠOVÁ, Lucie. Dynamický rozvoj edukace v muzeích a oboru muzejní pedagogika. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*, 2016, č. 1, s. 3–5. ISSN 1213-2152.
- JAGOŠOVÁ, Lucie (ed.). V první linii... Inovativní přístupy v průvodcovské a lektorské činnosti. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie a Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví, 2015. In *Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví* [online]. [cit. 2015-05-24]. Dostupný z www: <http://www.phil.muni.cz/wune/home/Downloads/2015/V_prvni_linii.pdf>.

- JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. K rozšíření výuky muzejní pedagogiky na muzeologii FF MU. In *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola Zlín 20.–21. března 2007. Acta musealia suplementa 2007/1*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, s. 15–22.
- JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Obsahové proměny kurikula brněnské muzeologie v letech 1964–2014. *Museologica Brunensia*, 2014, roč. 4, č. 2, s. 28–42. ISSN 1805-4722.
- JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Profese muzejního pedagoga v teorii a praxi. In *Muzeologie na počátku třetího tisíciletí/Museology at the Beginning of the Third Milenium: sborník z mezinárodní konference Teorie a praxe 2008*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2009, s. 159–170. ISBN 978-80-86413-61-7.
- JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Tradition of museum pedagogy in the Czech Republic and the role of Brno museology in its development. *Museologica Brunensia*, 2015, roč. 4, č. 2, s. 56–64. ISSN 1805-4722.
- JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. Kultura a edukace, sv. 1. ISBN 978-80-7315-207-9.
- JANČÁŘ, Josef. Výstava 150 let Moravského muzea. *Muzeologické sešity*, 1970, roč. 2, s. 61–62.
- JANČO, Milan. Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami: nevidomí. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 2, s. 38–51. ISSN 1803-0386.
- JELÍNKOVÁ, Eva. Muzea pro starší i pokročilé? Několik poznatků z průzkumu problematiky. In CHOVANČÍKOVÁ, Irena (ed.). *Senioři v muzeu: sborník ze semináře 14.–15. 6. 2011*. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2012, s. 31–39. ISBN 978-80-87375-03-7.
- JOHNOVÁ, Radka. *Marketing kulturního dědictví a umění. Art marketing v praxi*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2724-0.
- JŮVA, Vladimír. Česká muzea a galerie pro děti a mládež: vybrané výsledky dotazníkového průzkumu. In *Děti, mládež, ... a muzea? III.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 28.–29. ledna 2003*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003. ISBN 80-7028-205-3.
- JŮVA, Vladimír. *Vývoj německé muzeopedagogiky*. Brno: Paido, 1994. ISBN 80-901737-2-1.
- JŮVA, Vladimír sen. Lektorova osobnost v mimoškolním vzdělávání. In *Lektorova osobnost v mimoškolním vzdělávání: korigovaný záznam krajského semináře konaného 30. ledna 1975*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1975, s. 1–13.
- JŮVA, Vladimír sen. *Výchovné možnosti muzea*. Brno: vlastním nákladem, 1992.
- KAČÍREK, Ľuboš, Radoslav RAGAČ a Pavol TIŠLIAR. *Múzeum a historické vedy: (vysokoškolská učebnica)*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013. ISBN 978-83-7490-585-5.
- KAČÍREK, Ľuboš a Pavol TIŠLIAR. Výučba múzejnej pedagogiky v študijnom programe Muzeológie a kultúrne dedičstvo na FiF UK v Bratislave – teória a prax. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 2014, roč. 2, č. 1, s. 73–91. ISSN 1339-2204.
- KALUS, Jaromír (ed.). *175 let Slezského muzea v Opavě 1814–1989*. Opava: Slezské muzeum, 1989.
- Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 2016-04-22]. Dostupný z www: <<http://www.phil.muni.cz/wune>>.
- KAZIMOUR, Josef. Program okresních zemědělských muzeí. *Časopis pro dějiny venkova*, 1931, roč. 18, č. 1, s. 4–20.
- KAZIMOUR, Josef. *Zemědělské musejnictví v Československu*. Praha: Josef Kazimour, 1931.
- KEMÉNY, Alexander. Ján Pálffy ako zberateľ. *Výtvarný život*, 1990, roč. 35, č. 1, s. 57–60.
- KEMÉNY, Alexander. Ján Pálffy ako zberateľ. *Výtvarný život*, 1990, roč. 35, č. 4, s. 58–60.
- KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1104-4.

- KIRSCH, Otakar. K vymezení některých základních funkcí spolků jako významných reprezentantů muzejnictví v českých zemích v letech 1867–1951. In NOVÁKOVÁ, Drahomíra (ed.). *Muzejní spolky včera a dnes*. Čáslav: Muzejní a vlastivědný spolek „Včela čáslavská“, 2011, s. 15–26. ISBN 978-80-260-1404-1.
- KIRSCH, Otakar. Ludvík Kunz a jeho pojetí etnografické muzeologie. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 2015, roč. 3, č. 2, s. 9–27. ISSN 1339-2204.
- KIRSCH, Otakar. Muzejnictví jako specifický faktor formování kolektivní identity a paměti původních německy mluvících obyvatel brněnského jazykového ostrova. In TICHÁ, Jana (ed.). *Muzeum a identita: Etnologické pohledy*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2016, s. 120–132. ISBN 978-80-87210-59-8.
- KIRSCH, Otakar. Netradiční cesta k dokumentaci regionu. Příběh muzea německých Jihomoravanů v Klentnici v letech 1923–1945. In HANZAL, Jiří a Ondřej ŠEFČÍK (eds.). *Sršetý Prajz. Erich Šefčík (1945–2004)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 177–202. ISBN 978-80-7422-033-3.
- KIRSCH, Otakar. Obchodní a živnostenská komora v Brně a její aktivity na poli muzejnictví v období habsburské monarchie. In ČAPKA, František, Radek SLABOTÍNSKÝ a Pavla STÖHROVÁ (eds.). *Průmysl, technika a exaktní vědy na Moravě a ve Slezsku: vybrané kapitoly z 19. a 20. století*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2014, s. 13–31. Acta Musei technici Brunensis 6. ISBN 978-80-87896-12-9.
- KIRSCH, Otakar. *(Po)zapomenutí nositelé paměti. Německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014. ISBN 978-80-7315-249-9.
- KIRSCH, Otakar. Svaz německo-moravských místních muzeí a jeho úsilí o povznesení profesní úrovně a společenského postavení regionálního muzejnictví na Moravě. *Brno v minulosti a dnes*, 2011, roč. 24, č. 1, s. 225–248. ISSN 0524-689X.
- KIRSCH, Otakar. Základní trendy ve vývoji národopisu v německo-moravských vlastivědných muzeích. *Národopisný věstník*, 2011, roč. 70, č. 1, s. 19–42. ISSN 1211-8117.
- KIRSCH, Otakar a Lucie JAGOŠOVÁ. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 3–16. ISSN 1803-0386.
- KLÁŠTERSKÝ, Ivan. Veřejná botanická expozice musejní a jej instalace. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 1, s. 1–5.
- KNAPÍK, Jiří. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3.
- KNOB, Jan. Živé slovo v muzeu. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1967, roč. 5 (75), č. 2, s. 88–90.
- KOCICHOVÁ, Ivana. Výstava Pravěk Československa (1958) v Národním muzeu: Světlo, zvuk a pohyb v roli průvodce návštěvníka. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2015, roč. 53, č. 2, s. 11–16.
- KOCICHOVÁ, Ivana a Petra BELAŇOVÁ. Muzejní prožitek, vstřícné prostředí a pracovníci v první linii. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online]. 2014, roč. 52, č. 2, s. 3–10 [cit. 2015-04-28]. Dostupný z www: <http://www.emuseum.cz/admin/files/verze_pro_zverejneni_emuseum.pdf>.
- KOCHANOVÁ, Gabriela (ed.). *Mediálna sebaaprezentácia a budovanie individuálneho imidžu múzea v 21. storočí: Zborník príspevkov z konferencie Banská Bystrica, 7.–9. október 2014* [online]. [Banská Bystrica]: Slovenské národné múzeum, Zväz múzeí na Slovensku, 2014 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.snm.sk/swift_data/source/odborna_verejnost/odporucana_literatura/Med.sebaaprez.2014%202.pdf>. ISBN 978-80-8060-348-9.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

- Komise AMG. In *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2011 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z www: <<http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise>>.
- Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku. In *Asociace muzeí a galerií ČR* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupný z www: <<http://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise/komise-pro-praci-s-verejnosti-a-muzejni-pedagogiku>>.
- KONEČNÁ, Eva (ed.). *O výchově mládeže v Technickém muzeu v Brně: sborník statí*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976. Metodické a stud. materiály Techn. muzea v Brně.
- KOPEČNÁ, Jaroslava. Práce galérie s dospělými, hlavně s lidmi v postproduktivním věku. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 45–47.
- KOUTSKÁ, Mariana. *Neslyšící návštěvník v muzeu či galerii. Metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2014.
- KOVÁČ, Michal A. Museum als semiotisches System. In LANG, R. (ed.) *Museologie in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik*. Berlin: Institut für Museumswezens, 1982, s. 101–120. Schriftenreihe des Instituts für Museumswezen, sv. 17.
- KOVÁČ, Mišo A. Úvod do literárnej muzeológie. Martin: Matica Slovenská, 1982.
- KOVÁŘŮ, Věra. [Diskuse]. In ŠPĚT, Jiří. *Problémy spolupráce muzeí se školami: sborník příspěvků přednesených na [2.] semináři v Gottwaldově ve dnech 3.–4. října 1968*. Praha: Kabinetu muzejní a vlastivědné práce, 1968. Metodické listy Kabinetu muzejní a vlastivěd. práce při Nár. muzeu v Praze, s. 67–68.
- KRAJÍČKOVÁ [MRÁZOVÁ], Lenka. *K problematice vzdělávání v oblasti muzejní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2002. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Pavel Holman.
- KRAMÁŘ, Vincenc. *O obrazech a galeriích*. Praha: Odeon, 1983.
- KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí: pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*. 2. rozš. a upr. vyd. Brno: ERA, 2006. ISBN 80-7366-063-6.
- KUBELKA, Franz a Josef POLÁČEK. *Der Landes-Gewerberat und das Landesamt für Gewerbeförderung in der Markgrafschafts Mähren. Ihre Wirksamkeit in den Jahren 1907 bis 1911*. Brünn: vlastním nákladem, 1912.
- KUDĚLKA, Milan. *Leopold Jan Šeršník: (1747–1814): život a dílo*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1957.
- Kultura, umění a výchova: odborný recenzovaný časopis* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <http://www.kuv.upol.cz/index.php?id_menu=1&seo_url=profil-casopisu>.
- KUTHAN, Jiří. *Přemysl Otakar II.: Král železný a zlatý: Král zakladatel a mecenáš*. Vimperk: Tina, 1993. ISBN 80-85618-10-9.
- LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská musea vlastivědná*. Praha: Národopisná společnost československá, 1927.
- LANG, Caroline, John REEVE a Vicky WOOLLARD. *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century*. Farnham: Ashgate, 2006. ISBN 978-0-7546-4560-3.
- LANGROVÁ, Jaroslava. Problematika pedagogické práce ve Valašském muzeu v přírodě. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978, s. 72–77.
- LAUDA, Bořivoj. Spolupráce galérie s kolektivními pracujícími v kulturnovýchovnej činnosti. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 48–51.
- LEDVINKA, František. Muzea a mládež. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1982, roč. 20 (90), č. 3, s. 138–141.

- LEGGET, Jane (ed.). *Staff and Training in Regional Museums* [online]. Paris: ICOM – International Committee for Regional Museums, International Committee for the Training of Personnel, Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 2011 [cit. 2015-05-07]. Dostupný z www: <http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icr/pdf/StaffAndTraining_WEB.pdf>.
- LEHMANNOVÁ, Martina (ed.). *Etické kodexy: Etický kodex ICOM. Etický kodex ICOM pro přírodovědná muzea. Dokument o profesi konzervátora-restaurátora*. [B. m.]: Český výbor ICOM, 2014. ISBN 978-80-260-7405-2.
- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.
- LENKOVÁ, Katarína. *Prečo Slováci nechodia do múzea? Problematika propagácie na Slovensku*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2012. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lenka Mrázová.
- LICHTWARK, Alfred. *Výcvik nazírání na díla umělecká*. Praha: Dědictví Komenského, 1915. Časové otázky a rozpravy pedagogické.
- LINK, Jozef. Skúsenosti a problémy spolupráce múzeí so školami a mládežou v Stredoslovenskom kraji. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 96–102.
- LORD, Barry, Gail Dexter LORD a Lindsay MARTIN. *Manual of museum planning: Sustainable space, facilities, and operations*. 3. vyd. [online]. Lanham, New York, Toronto, Plymouth: Altamira Press, 2012 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <https://books.google.cz/books?id=z6SBw_SmYDkC&pg=PA541&lpg=PA541&dq=management+museum+planning&source=bl&ots=x9R7oVAoWZ&sig=0Mrwmq6g6uFz-At5s_8uE3dSZoA&hl=cs&sa=X&ved=0ahU-KEwilsYfrgMTMAhUBOXQKHWNLBOUQ6AEIKTAB#v=onepage&q=management%20museum%20planning&f=false>. ISBN 978-0-7591-2147-8.
- LUKÁČOVÁ, Marcela (ed.). *Čo letí v múzejnej pedagogike: Vzdelávanie a výchova v múzeách na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2010. ISBN 978-80-8060-252-9.
- LYSONĚK, Martin. *Senior na pozici dozorce v muzejní instituci*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2011. Bakalářská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS.
- MACDONALD, Sally. Changing our minds: planning a responsive museum service. In HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museum, Media, Message*. London, New York: Routledge, 1995, s. 165–174. ISBN 0-415-11672-4.
- MACEK, Jaromír. Britská muzea a mládež. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1983, roč. 21 (91), č. 2, s. 74–82.
- MÁDL, Karel B. Umělecko-průmyslové museum v Praze a jeho úloha I. *Národní listy*, 1885, roč. 25, č. 194, 17. července.
- MACHÁČEK, Fridolín. O instalaci našich muzeí. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 5, s. 49–50.
- MACHYTKA, Lubor. Počátky muzea v Olomouci. *Zprávy vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1964, č. 117, s. 1–4.
- MAJER, Jiří. K některým aktuálním otázkám technické muzeologie. In MAJER, Jiří (ed.). *Technické muzejnictví: problémy a praxe*. Praha: Národní technické muzeum, 1982, s. 49–288. Rozpravy Národního technického muzea v Praze, sv. 84.
- MAJER, Jiří. *Kašpar Šternberk*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0605-2.
- MAJER, Jiří. Školy a muzea v boji za technickou vzdělanost. In POLÁK, Bedřich (ed.). *Na prahu naší techniky: sborník sestavený pracovníky Národního technického muzea k 250. výročí našeho technického školství*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1957, s. 259–364.

- MAKOWSKI, Mariusz. Zbiory muzealne Leopolda Jana Szersznika. In SPYRA, Janusz R. (ed.). *190 lat założenia muzeum i biblioteki Leopolda Jana Szersznika 1802–1992*. Cieszyn: Muzeum w Cieszynie, 1993, s. 53–60.
- MALÁ, Lidmila. Lektorský výklad pro školní mládež. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 80–86.
- Manuál pro pracovníky v první linii: pracovníci ostrahy a dozoru expozic* [online]. Praha: Národní muzeum, Centrum pro prezentaci kulturního dědictví, [2014]. [cit. 2015-04-28]. Dostupný z www: <<http://www.emuzeum.cz/admin/files/PPP-manuál.pdf>>.
- MAŇAS, Jan. *Zemědělské muzeum 1891–1991*. Praha: Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, 1991.
- MARCINKOVÁ, Anna. Kultúrne výchovná činnosť slovenských múzeí. *Múzeum*, 1970, roč. 15, č. 3, s. 149–154.
- MARCINKOVÁ, Anna. Skúsenosti zo spolupráce múzeí a škôl na Slovensku. In TURKOVÁ, Jana (ed.). *Spolupráce muzeí se školami: materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965: pro vnitřní potřebu muzeí*. Praha: Národní muzeum, 1965, s. 49–63. Metodické listy Kabinetu muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze.
- MARCINKOVÁ, Anna. Súčasný stav a problémy kultúrnoosvetovej a vlastivednej práce v slovenských múzeách. *Múzeum*, 1964, roč. 9, č. 1, s. 9–17.
- MARKOVÁ, Iveta, Jana JAĎUĎOVÁ a Ján ZELENÝ. 15. výročie vzniku pracoviska v súčasnosti nazývaného Katedra životného prostredia na Fakulte prírodných vied UMB v Banskej Bystrici. *ACTA UNIVERSITATIS MATTHIAE BELII, séria Environmentálne manažérstvo* [online]. 2013, roč. 15, č. 2, s. 26–31 [cit. 2016-04-22]. Dostupný z www: <<https://www.fpv.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=2667>>. ISSN 1338-4430. ISSN 1338-449X.
- MCLEAN, Fiona. *Marketing the museum*. 2. vyd. [online]. London: Taylor & Francis e-Library, 2003 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://upir.ir/934/-Marketing-the-Museum-Heritage-Care-Preservation-Management.pdf>>. ISBN 0-203-03366-3.
- MERTOŤOVÁ, Soňa. *Návštevníci s mentálnym postihením v muzeu. Metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-451-3.
- MESALLAM, Mahmoud. Educational work: the collective responsibility of all museum personnel. In *The museum in the service of man: today and tomorrow: The museum's educational and cultural role/ Le musée au service des hommes aujourd'hui et demain: Le rôle éducatif et culturel de musée*. Paris: International Council of Museums, 1972, s. 157–166.
- Methodology of Museology and Professional Training*. London: ICOM International Committee for the Training of Personnel, ICOM International Committee for Museology, July 1983. Joint colloquium papers.
- MID Magasin*, 2015, no. 3: *Nordic Inspiration – Fresh Approaches to Museum Learning* [online]. AIM, 2015 [cit. 2016-04-1]. Dostupný z www: <http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/topics/Learning/NORDIC_INSPARATION_-_FRESH_APPROACHES_TO_MUSEUM_LEARNING.pdf>. ISSN 1904-1721.
- MINAROVÍČOVÁ, Elena. Ako spolupracuje Slovenské národné múzeum so školami. *Múzeum*, 1966, roč. 11, č. 4, s. 51–53.
- MINAROVÍČOVÁ, Elena. Funkcia lektora v múzeu. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 3, s. 5–9.
- Moderné muzeum: Vzdelávacie programy pre 3. tisícročie: Slovenské národné múzeum* [online]. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2007–2011 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://www.modernemuzeum.snm.sk/>>.
- MORAVCOVÁ, Jaroslava. *Obsahová analýza záverečných prací na brněnské muzeologii 1968–2008*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2011. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS.

- Moravské muzeum Brno: Plán činnosti na rok 1975.* Brno: Moravské muzeum, 1974.
- MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál.* Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2012. ISBN 978-80-7028-403-2.
- MRÁZOVÁ, Lenka a Lucie JAGOŠOVÁ. *Obsahové proměny kurikula brněnské muzeologie v letech 1964–2014.* *Museologica Brunensia*, 2014, roč. 3, č. 2, s. 28–42. ISSN 1805-4722.
- MRUŠKOVIČ, Štefan. *Spoločenský význam kultúrno-výchovnej práce galérií.* *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 2, s. 7–11.
- MRUŠKOVIČ, Štefan, Jolana DARULOVÁ a Štefan KOLLÁR. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2005. ISBN 80-8083-160-2.
- MULÍK, Ján. *Otázka lektorovania v múzeách pre zahraničných návštevníkov.* *Múzeum*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 9–10.
- MUNDT, Barbara. *Die deutschen Kunstgewerbemuseen im 19. Jahrhundert.* München: Prestel, 1974. *Studien zur Kunst des neunzehnten Jahrhunderts*, sv. 22.
- Museologica Brunensia.* In *Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z [www: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/131342>](https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/131342).
- Museum International.* Paris: UNESCO, 1993, roč. 45, č. 4. ISSN 0027-3996.
- Museum vivum I. 1. Konference muzeí v přírodě 28.–30. 9. 1983: Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1985.
- Museum vivum II: materiály z konference konané 8.–10. 10. 1985.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1987.
- Museum vivum III: materiály z konference konané 6.–8. 10. 1987.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1988.
- MUSIL, Robert a Zbyněk Z. STRÁNSKÝ. *Nauková geologická výstava.* In *Přírodovědné expozice a výstavy.* Praha: Národní muzeum, 1964, s. 46–49. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, sv. 11.
- MUSÍLEK, Radek a Ivana HAVLÍKOVÁ. *Muzeum a návštěvníci s tělesným postižením.* *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* 2012, roč. 50, č. 2, s. 17–25. ISSN 1803-0386.
- Muzea pro všechny/Museums for everyone: handicapovaní a dobrovolníci v kulturních institucích ČR/people with disabilities and volunteers in Czech cultural institutions: VII. celorepublikové kolokvium na aktuální téma českého muzejnictví: Brno, 3–4. listopadu 2011: sborník příspěvků/7th national colloquium on the topical theme of the Czech museology: Brno, 3rd–4th November 2011: anthology.* Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2012. ISBN 978-80-86611-48-8.
- Muzejní centra.* In *Ministerstvo kultury* [online]. [cit. 2016-04-17]. Dostupný z [www: <https://www.mkcr.cz/muzejni-centra-681.html>](https://www.mkcr.cz/muzejni-centra-681.html).
- Muzeologický kabinet.* In *Slovenské národné muzeum* [online]. Slovenské národné muzeum, 2009, aktualizováno 5. 10. 2015 [cit. 2016-04-17]. Dostupný z [www: <http://www.snm.sk/?muzeologicky-kabinet>](http://www.snm.sk/?muzeologicky-kabinet).
- Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola a zkušenosti z programu Brána muzea otevřená.* *Acta musealia suplementa* 2003. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2003. ISSN 0862-8548.
- Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Nebojte se muzea.* *Acta musealia suplementa* 2005/3. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2005. ISSN 0862-8548.
- Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola.* *Acta musealia suplementa* 2007/1. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007. ISBN 978-80-87130-01-8.
- Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb jít si naproti.* *Acta musealia suplementa* 2009/3. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2009. ISBN 978-80-87130-08-7.

- Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Expedice domů. Acta musealia supplementa 2011/1.* Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2011. ISBN 978-80-87130-20-9.
- Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Aby věci promluvily 20. a 22. března 2013. Acta musealia supplementa 2013.* Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2013. ISBN 978-80-87130-28-5.
- Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <<http://www.emuseum.cz/Muzeum/>>.
- Múzejný vzdelávací projekt: Moderné múzeum* [online]. Centre for Modern Education, 2008 [cit. 2016-05-28]. Dostupný z www: <<http://snm.cfme.net/flash/login.aspx?role=user>>.
- Múzeum ako forma edukácie v spoločnosti. Zborník z medzinárodnej konferencie, Banská Bystrica, 27.–29. November 2013* [online]. Banská Bystrica: Zväz múzeí na Slovensku a Múzeum SNP, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://zms.sk/wp-content/uploads/2015/07/Zbornik_Muzeum_ako_forma_educacie.pdf>. ISBN 978-80-89514-36-6.
- MÜLLEROVÁ, Magdalena, Ondřej KAŠPÁREK a Věra FRAJTOVÁ (eds.). *Umělci pro společnost: příklady kulturních projektů v oblasti sociální inkluze.* Praha: Česká kancelář programu Culture, 2010. ISBN 978-80-7008-249-2.
- MYŠKA, Milan. *Faustin Ens: životní příběh slezského intelektuála doby předbřeznové.* Opava: Matice slezská, 2003. ISBN 8070426314.
- NEČAS, Ctibor. Dějiny věd a techniky v systému vysokoškolského vzdělávání učitelů a spolupráce s Technickým muzeem v Brně. In KONEČNÁ, Eva (ed.). *O výchově mládeže v Technickém muzeu v Brně: sborník statí.* Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976, s. 117–121. Metodické a stud. materiály Techn. muzea v Brně.
- NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně: stručný přehled historického vývoje.* Brno: Moravské museum, 1969.
- NEJEZCHLEBOVÁ, Martina. *Moderní galerie a veřejnost mez dvěma válkami.* In MUSIL, Roman. *Moderní galerie tenkrát: 1902–1942: klášter sc. Anežky české únor–duben 1992.* 1. vyd. Praha: Národní galerie, 1992, s. 46–52.
- NEMO Working Group LEM – The Learning Museum. In *NEMO Network of European Museum Organisations* [online]. [cit. 2016-04-27]. Dostupný z www: <<http://www.ne-mo.org/about-us/working-groups/working-group-lem-the-learning-museum.html>>.
- NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního musejnictví: příspěvky k obecné a speciální museologii.* Praha: Orbis, 1950.
- NEUSTUPNÝ, Jiří. K výstavě Pravěk Československa v Národním muzeu v Praze. *Památky archeologické*, 1959, roč. 50, č. 1, s. 348–352.
- NEUSTUPNÝ, Jiří. *Muzeum a věda.* Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1968. Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál, sv. 13.
- NEUSTUPNÝ, Jiří. *Otázky dnešního musejnictví: příspěvky k obecné a speciální museologii.* Praha: Orbis, 1950.
- NIEDERLE, Lubor. K návrhu zákona na ochranu uměleckých a starožitných památek v Čechách. *Národní listy*, 1892, roč. 32, č. 108, 17. dubna, s. 2–3.
- NIEDERLE, Lubor. *Průvodce po Národopisném muzeu Československém.* 2. vyd. Praha: Rada Národopisného Musea Československého, 1896.
- Nordwestböhmen. Komotauer Zeitschrift für Archiv und Musealwesen, Heimatforschung, Heimatschatz und Volksbildung*, 1924, roč. 1, s. 13.
- NOVÁK, Ján. Práca muzejníka – najmä lektora – v múzeách technického typu so zreteľom na výchovné využitie dokladov rozvoja výrobných síl a vedeckotechnickej revolúcie. *Múzeum*, 1974, č. 1, s. 32–36.

- O pohlavní výchově mládeže: podání spolkové rady Pedagogického musea Komenského c.k. zem. škol. radě pro král. České.* Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1917.
- OBERDORFFER, Kurt. Nachrichten: Die Kulturpflege im Sudetengau. *Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte*, 1939, roč. 3, s. 275–282.
- OBERT, Viliam. *Literárne múzeum a škola: Technicko-metodická príručka*. Oravské múzeum v Dolnom Kubíne a Vedeckovýskumné pracovisko literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre, 1983.
- Oblast práce s verejnou. In *Slovenské národné múzeum* [online]. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2009 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?oblast-praca-s-verejnou>>.
- O'DEA, William T. The Training of Personnel for Science Museums. In *Training of museum personnel: La formation du personnel des musees*. Paris: International Council of Museums, 1970, s. 138–154.
- Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách [online]. Banská Bystrica: Zväz múzeí na Slovensku, 2016 [cit. 2016-04-22]. Dostupný z www: <<http://okvav.zms.sk/>>.
- Odborné komisie. In *Zväz múzeí na Slovensku* [online]. 2016 [cit. 2015-07-17]. Dostupný z www: <<http://zms.sk/odborne-komisie/>>.
- Odborné práce v múzeách: Pokyny pre správcov múzeí*. Turčianský Sv. Martin: Sväz slovenských múzeí, 1942.
- Oddelenie múzejnej pedagogiky. In *Slovenské národné múzeum* [online]. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2009 [cit. 2015-04-03]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?oddelenie-muzejnej-pedagogiky>>.
- Ochrana pamiatok: Zásady a pokyny*. Turčiansky Sv. Martin: Sväz slovenských múzeí, 1942.
- Okná múzeí dokorán: Manuál na sprístupňovanie múzejných zbierok pre osoby so zdravotným postihnutím*. Bratislava: Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, 2009.
- OLÁHOVÁ, Renata. Komunikácia so zrakovo postihnutými občanmi. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 25–28. ISSN 0027-5263.
- ONDERKOVÁ, Libuše. Moravské muzeum a škola. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 157–166.
- OREL, Vítězslav a Zbyněk Z. STRÁNSKÝ. Poučení z historie Moravského muzea. *Muzeologické sešity*, 1977, roč. 6, s. 104–115.
- ORLÍK, Josef. Počátky Gymnasijního muzea v Opavě. In DUDA, Josef (ed.). *150 let Slezského muzea: 1814–1964*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964, s. 19–38.
- Our Publications: ICOFOM Study Series (1983–2012). In *ICOM International Committee for Museology ICOFOM* [online]. Paris: ICOM, 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupný z www: <<http://network.icom.museum/icofom/publications/our-publications/>>.
- PAGEL, Julia, Mareen MAAß a Geraldine KENDALL (eds.). *Revisiting the educational value of museums. Connecting to audiences: NEMO 23rd Annual Conference, 5–7 November 2015 in Pilsen, Czech Republic* [online]. Berlin: NEMO – The Network of European Museum Organisations, 2015 [cit. 2016-04-1]. Dostupný z www: <http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_AC2015_EduVal_documentation.pdf>. ISBN 978-3-9816628-4-9.
- PALACKÝ, František. O účelích vlasteneckého Musea v Čechách. In *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – spisy aesthetické a literární*. Praha: Bursík a Kohout, 1901.
- PALACKÝ, František. Čeho jest třeba českému Museu (Memoire nejvyššímu purkrabí hraběti Chotkovi). In ČECH, Leander (ed.). *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – podpisy aesthetické a literární*. Praha: Bursík a Kohout, 1903, s. 291–294.

- PALACKÝ, František. O účelích vlasteneckého musea v Čechách. In ČECH, Leander (ed.). *Františka Palackého spisy drobné. Díl III. – podpisy aesthetické a literární*. Praha: Bursík a Kohout, 1903, s. 316–324.
- PALÁRIK, Miroslav. Aktivity Slovensko-nemeckej spoločnosti v oblasti múzejníctva v rokoch 1941–1945. In OUBRECHTOVÁ, Marcela a Václav ZEMAN (eds.). *Fenomén muzeum v 19. a prvú polovinu 20. storočia*. Ústí nad Labem: Albis international, 2011, s. 83–100. ISBN 978-80-86971-31-5.
- PALÁRIK, Miroslav. *Zväz slovenských múzeí v období slovenského štátu 1939–1945*. Nitra: Univerzita Konštantín Filozofa, Filozofická fakulta, Katedra histórie, 2011. ISBN 978-80-8094-993-8.
- Pamätnica k 25. výročiu založenia Zväzu múzeí na Slovensku*. [Banská Bystrica]: Zväz múzeí na Slovensku, 2015. ISBN 978-80-972076-3-2.
- PARKER, Harry S. III. The training of museum educators. In *The museum in the service of man: today and tomorrow: The museum's educational and cultural role/ Le musée au service des hommes aujourd'hui et demain: Le rôle éducatif et culturel de musée*. Paris: International Council of Museums, 1972, s. 167–171.
- PAVLÍKÁNOVÁ, Martina. Úloha múzeí a galérií z pohľadu nového štátneho vzdelávacieho programu. In LUKÁČOVÁ, Marcela (ed.). *Čo letí v múzejnej pedagogike: Vzdelávanie a výchova v múzeách na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2010, s. 57–62. ISBN 978-80-8060-252-9.
- PAVLÍKÁNOVÁ, Martina. V dialógu s umením. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 22–24. ISSN 0027-5263.
- PAVLÁSEK, Ján. Skúsenosti Slovenského národného múzea v Bratislave zo spolupráce so školami. *Múzeum*, 1963, roč. 8, č. 2, s. 68–74.
- Pedagogika v múzeu – Múzeum v pedagogike. Prievidza 10.–11. októbra 2012* [online]. Prievidza: Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, 2012 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <http://www.muzeumpd.sk/buxus/docs/Program_konferencie.pdf>.
- PERNIČKA, Radko Martin. Proces realizácie a z kvalitňování postgraduálneho studia muzeologie na filozofickej fakulte UJEP v Brně. *Muzeologické sešity: Supplementum*, 1985, roč. 3, s. 71–84.
- PETRÁŇ, Josef. Muzea, kabinety a sbírky. In PETRÁŇ, Josef (ed.). *Památky Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 1999, s. 207–218. ISBN 80-7184-855-7.
- PICMAUS, Karel. Vědecká a osvětová práce našich muzeí (dokončení). *Musejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, 1958, sv. 3, s. 32–60.
- PIKRLOVÁ, Anežka. Skúsenosti, poznatky a problémy pedagogických pracovníkov v spolupráci škôl s múzeami a galériami: Obsah, formy a problémy práce múzeí a galérií so školami a mládežou. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 78–89.
- PODBORSKÝ, Vladimír. Výuka muzeologie na Masarykově univerzitě. In *Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie/Museumization in contemporary society and role of museology: Sborník ze symposia s mezinárodní účastí pořádaného při příležitosti životního jubilea tvůrce brněnské muzeologické školy Zbyňka Z. Stránského/Anthology from symposium with foreign participation in the occasion of anniversary of the founder of the Brno museology school Zbyněk Z. Stránský*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2008, s. 14–26. ISBN 978-80-86611-28-0.
- PODUŠELOVÁ, Gabriela. Komplexný program vzdelávania pracovníkov múzeí. *Múzeum*, 2006, roč. 52, č. 4, s. 39. ISSN 0027-5263.
- POLÁKOVÁ, Zdeňka et al. *Inspiration muzejní pedagogiky*. Brno: Moravské zemské muzeum, Dětské muzeum – Centrum muzejní pedagogiky, 2010. ISBN 978-80-7028-361-5.

- POLÁKOVÁ, Zdena. Dětské muzeum MZM v Brně a jeho zkušenosti z praxe. *Múzeum: metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 16–17. ISSN 0027-5263.
- POLÁKOVÁ, Zdena. Koncepcie Dětského muzea v Moravském zemském muzeu. In TLACHOVÁ, Kateřina a Pavla SEITLOVÁ (eds.). *Děti, mládež, ... a muzea?*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995. Vědecká zasedání Moravského zemského muzea, s. 51–57. ISBN 80-7028-074-3.
- POPOVIČ, Anton (ed.). *Pojmoslovie literárnomúzejnej komunikácie*. Dolný Kubín: Literárne múzeum p. o. Hviezdoslava v Dolnom Kubine, 1979. Acta Musei litterarii Pauli Országh-Hviezdoslav, sv. 4.
- Pracovné stretnutie OKVAV v Banskej Bystrici 23.–24. 04. 2012. In *Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách* [online]. Zväz múzeí na Slovensku, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z [www: <http://okvav.zms.muzeum.sk/zasadnutia-komisie/pracovne-stretnutie-okvav-v-banskej-bystrici-23-24-04-2012/>](http://okvav.zms.muzeum.sk/zasadnutia-komisie/pracovne-stretnutie-okvav-v-banskej-bystrici-23-24-04-2012/).
- PRELOVSKÁ, Daniela. Students of Museology – New Partners of Museums. In ČÍŽ, Marian a Ivan LUKÁČ (eds.). *Partnering in Museum Education – Enhancing the Adventure: ICOM/CECA annual international conference 2005 proceedings*. Banská Štiavnica, Bratislava: ICOM/CECA, 2005, s. 104–110. ISBN 80-89090-20-6.
- PROCHÁZKA, Jiří. Zkušenosti z činnosti odborné učebny dějepisu a občanské nauky v Oblastním vlastivědném muzeu v Teplicích a Čechách. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 167–186.
- Projekt Škola a muzeum pod jednou střechou: ročník 2004, ročník 2004/2005, ročník 2005/2006* [CD-ROM]. Praha: Národní galerie v Praze, [2006]. [cit. 2015-02-03].
- PUBAL, Václav. Die Entwicklung des tschechoslowakischen Museumswesens und Probleme seiner Ausstellungstätigkeit. In LANG, R. (ed.). *Museologie in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik*. Berlin: Institut für Museumswesens, 1982, s. 27–57. Schriftenreihe des Instituts für Museumswesen, sv. 17.
- PURKYNĚ, Jan. *Akademia. Živa*, 1862, roč. 10, s. 37–47.
- PURKYNĚ, Jan Evangelista. O zprostředování věd, zvláště přírodních. *Časopis Českého muzeum*, 1853, roč. 27, č. 2, s. 246–271.
- RE:Publikum. Možnosti spolupráce s publikem ve 21. století*. [Praha]: Institut umění – Divadelní ústav, Česká kancelář programu Kultura, 2013. ISBN 978-80-7008-298-0.
- REEVE, John. Audience Advocates in Museums. In LANG, Caroline, John REEVE a Vicky WOOLARD (eds.). *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century*. Farnham: Ashgate, 2009, s. 183–193. ISBN 978-0-7546-4560-3.
- RODOVÁ, Veronika. *Dramatická výchova v muzeu: Náměty pro práci muzejního pedagoga: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2016. ISBN 978-80-7028-468-1.
- Rozvoj múzeí a galérií v 8. päťročnici a potreba prehĺbenia spolupráce múzeí a galérií so školami a mládežou. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 9–11.
- RYBECKÝ, Milan. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre: (príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin: Osveta, 1983.
- RYBECKÝ, Milan. Úsilie A. Kmeťa o organizovanie slovenského vedeckého života a vznik Muzeálnej slovenskej spoločnosti. *Múzeum*, 1966, roč. 11, č. 4, s. 24–45.
- RUGE, Angelika (ed.). *Museum Professions – A European Frame of Reference* [online]. Paris: International Council of museums, ICTOP, 2008 [cit. 2015-06-06]. Dostupný z [www: <http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/professions/frame_of_reference_2008.pdf>](http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/professions/frame_of_reference_2008.pdf).

- SANDELL, Richard a Robert R. JANES (eds.). *Museum management and marketing* [online]. London, New York: Routledge, 2007 [cit. 2016-04-28]. Dostupný z www: <<http://upir.ir/934/Museum-Management.pdf>>.
- SCHIER, Otto. Über Landesmuseen. *Museum Francisceum Annales*, 1896, s. 325–342.
- SCHIER, Otto. Über die Ausgestaltung des Francens-Museums zum Landes-Museum. *Museum Francisceum Annales*, 1895, s. 1–18.
- SCHNEIDER, Evžen. Specifické vzdělávání muzejních pracovníků a jeho usoustavnění v ČSR. *Muzeologické sešity: Supplementum 3*, 1985, s. 85–126.
- Sjezd na ochranu památek pořádaný v Praze. Přednášky a referáty při sjezdu pronesené, postup jednání sjezdového dle stenografických zápisů, usnesení sjezdu, seznam účastníků. *Československé letopisy muzejní*, 1910, roč. 2, č. 7–11.
- SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti: příběh národního muzea*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-399-2.
- SKLENÁŘ, Karel. *Společnost Národního muzea v dějinách i v současnosti*. Praha: Společnost Národního muzea, 2007. ISBN 978-80-86078-74-8.
- SKUBEŇOVÁ, Jarmila. Muzeum, lektor, návštěvník. *Múzeum*, 1970, č. 3, s. 154–160.
- SKUBEŇOVÁ, Jarmila. Práca lektora v múzeu s dospelým návštevníkom z hľadiska psychologického. *Múzeum*, 1967, roč. 12, č. 4, s. 11–19.
- SKUTIL, Josef. Ze statistiky našich muzejních návštěv. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 5, s. 67–70.
- SLAVÍČEK, Lubomír. „Sobě, umění, přátelům“: kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-22-0.
- Slovenské národné muzeum*. Bratislava: Smena, 1968.
- SMĚŠNÁ, Jarmila. *Pomoc muzea při školním a mimoškolním vzdělávání mládeže*. Praha: Karlova univerzita, [197?]. Specializační pomaturitní studium muzejnictví. Závěrečná práce.
- SOLA, Tomislav. Museum professionals – the endangered species. In BOYLAN, Patrick J. (ed.). *Museums 2000: Politics, People, Professionals and Profit*. London, New York: Routledge, 1994, s. 101–113. ISBN 0-415-07129-1.
- Spolky – kluby. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1967, roč. 5 (75), č. 2, s. 100–101.
- Spríevodca po múzeách na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1964.
- Sprístupňovanie výstav a expozícií múzeí občanom so zdravotným postihnutím*. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR – Sekcia kultúrneho dedičstva, Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 2002.
- STEJSKAL, Karel. *Dějiny umění: umění na dvoře Karla IV.* 2. vyd. Praha: Balios, 2003. ISBN 80-242-0934-9.
- STOCKÝ, Albín. Svaz musejí a muzejních spolků. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze*, 1910, roč. 18, č. 2, s. 56–60.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Archeologie a muzeologie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3861-6.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Zbyslav. Metodika muzejně prezentační komunikace. *Časopis Moravského muzea/Acta Musei Moraviae – vědy společenské/scientae sociales*, 1983, roč. 68, s. 191–209 (separát).
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. Muzeologie hledá sebe sama. In *Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 2014-09-22]. Dostupný z www: <http://www.phil.muni.cz/unesco/Cesky/clanek_8.html>.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. Přečhodná expoziční forma: Příspěvek k problematice výstavby nových muzejních expozic. *Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál*, 1957 (duben), sv. 1, s. 34–43.

- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Úvod do studia muzeologie*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *Vzdělávání pro muzejní profesi*. In *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008, s. 11–16. ISBN 978-80-86413-51-8.
- STUHLÍKOVÁ, Alice. *Profese galerijního pedagoga* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 2012 [cit. 2015-06-10]. Dostupný z [www: <http://www.is.muni.cz>](http://www.is.muni.cz). Dizertační práce. Vedoucí práce prof. PaedDr. Radek Horáček, Ph.D.
- SUK, Richard (ed.). *Výzkum návštěvnosti muzeí II*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1968.
- SUK, Richard (ed.). *Výzkum návštěvnosti muzeí III*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu v Praze, 1970.
- SUK, Ríša. *Výzkum návštěvnosti muzeí*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1966. Metodický list.
- SVOBODA, Josef František. *Zásady českého musejnictví*. Praha: Svaz českých muzeí v Praze, 1949.
- ŠARINOVÁ, Lúbia. *Komunikácia so sluchovo postihnutými občanmi*. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 4, s. 28–29. ISSN 0027-5263.
- ŠÁŠKOVÁ, Marianna (ed.). *Múzeum školou a hrou: Zborník príspevkov zo seminára k múzejnej komunikácii Rudina 2000*. Rudina: Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 2000. Malá knižnica muzeologickej literatúry. ISBN 80-8060-059-7.
- ŠEBEK, František. *Pracovníci muzeí ČR a muzeologie – pohled do reálné praxe*. In *Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie: Sborník ze symposia s mezinárodní účastí pořádaného při příležitosti životního jubilea tvůrce brněnské muzeologické školy Zbyňka Z. Stránského*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2008, s. 180–182. ISBN 978-80-86611-28-0.
- ŠEBEK, František a kol. *Muzea ČR v letech 2012–2014 ve světle statistiky*. Praha: Národní informační středisko pro kulturu, 2015. ISBN 976-80-7068-300-2.
- ŠKODOVÁ, Daniela. *K metodice lektorskéj činnosti v spoločenskovedných expozíciách múzeí*. *Múzeum*, 1988, roč. 33, č. 2, s. 25–27.
- Škola muzejní pedagogiky: soubor sedmi sborníků s příspěvky pro muzea a galerie. In *eMuzeum* [online]. Praha: Centrum pro prezentaci kulturního dědictví, 2013 [cit. 2015-02-03]. Dostupný z [www: <http://www.emuzeum.cz/muzeologie-a-metodika/teoreticke-texty/skola-muzejni-pedagogiky.html>](http://www.emuzeum.cz/muzeologie-a-metodika/teoreticke-texty/skola-muzejni-pedagogiky.html).
- ŠIMKOVÁ, Gabriela. *Práce galérie s učňovskou mládežou*. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 41–44.
- ŠMÍDOVÁ, Irena. *Spolupráce Národního muzea se školami a mládeží*. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978, s. 63–66.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012 [cit. 2015-03-24]. Dostupný z [www: <http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/vv_ve_sвете_souc_um/download/edukacni_potencial_muzea.pdf>](http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/vv_ve_sвете_souc_um/download/edukacni_potencial_muzea.pdf). ISBN 978-80-244-3034-8.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní a galerijní pedagogika a její zastoupení na českých univerzitách*. In *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Aby věci promluvíly 20. a 22. března 2013. Acta musealia supplementa 2013*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2013, s. 11–14.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012 [cit. 2015-03-24]. Dostupný z [www: <http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/vv_ve_sвете_souc_um/download/muzejni_edukace.pdf>](http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/vv_ve_sвете_souc_um/download/muzejni_edukace.pdf). ISBN 978-80-244-3003-4.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium 1. díl: Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4302-7.

- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium 2. díl: Výzkum současných českých expozic*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4302-7.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Plánování edukačních aktivit muzea. In *Základy muzejní pedagogiky: Studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2014, s. 58–76. ISBN 978-80-7028-441-4.
- ŠOKA, Milan. Problémy a výsledky kulturnovýchovnej práce múzeí Stredoslovenského kraja. *Múzeum*, 1979, roč. 24, č. 1, s. 16–20.
- ŠOPÁK, Pavel. Muzejní fenomén v období pozdního osvícenství a romantismu (1800–1850). In KNAPIK, Jiří (ed.). *Vademecum muzeologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 64–70. ISBN 978-80-7248-811-7.
- ŠOPÁK, Pavel. Muzejní fenomén a Československá republika (1918–1945). In KNAPIK, Jiří (ed.). *Vademecum muzeologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 84–93. ISBN 978-80-7248-811-7.
- ŠOPÁK, Pavel. Rok 1814 – rok počátků (Pokus o reinterpretaci Gymnazijního muzea v Opavě). *Múzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2014, roč. 52, č. 1, s. 42–54.
- ŠPÉT, Jiří. VII. celonárodní seminář ke spolupráci muzeí a galerií se školami a mládeží *Muzejní a vlastivědná práce*, 1986, roč. 24 (93), č. 1, s. 28–30.
- ŠPÉT, Jiří. Celonárodní aktiv muzejních a pedagogických pracovníků v roce 1977. In ŠPÉT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23. 11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978, s. 5–10.
- ŠPÉT, Jiří. *Fridolín Macháček jako muzeolog a organizátor českého muzejnictví*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1996. Příspěvky k dějinám muzejnictví. ISBN 80-85125-83-8.
- ŠPÉT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum, 1988. Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál, sv. 22.
- ŠPÉT, Jiří. K otázkám efektivnosti výuky v muzeu. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1973, roč. 11 (81), č. 2, s. 73–78.
- ŠPÉT, Jiří. K vývoji pojetí kulturně výchovné práce našich muzeí. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1976, roč. 14 (84), č. 4, s. 193–201.
- ŠPÉT, Jiří. *O problematice spolupráce muzea a školy: sborník příspěvků přednesených na 5. semináři o spolupráci muzea a školy v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1976.
- ŠPÉT, Jiří. *Problémy spolupráce muzeí se školami: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 3.–4. října 1968*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1968.
- ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3206-5.
- ŠPÉT, Jiří. Současný stav expozic období výstavby socialismu v muzeích ČSR a některé obecné otázky muzejní prezentace. In KALUS, Jaromír (ed.). *Tvorba muzejních expozic a výstav: výbor z referátů celonárodní muzeologické konference pořádané v Opavě ve dnech 17.–19. listopadu 1981*. Opava: Slezské muzeum, 1982, s. 45–67.
- ŠPÉT, Jiří. Spolupráce muzea a školy v letech 1959–1974 /Zhodnocení a perspektivy. In ŠPÉT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum, 1976, s. 5–50.
- ŠPÉT, Jiří (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. Sborník příspěvků z celonárodního aktivu muzejních a pedagogických pracovníků v Teplicích 22.–23.11. 1977*. Praha, Teplice: Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet a Krajské muzeum v Teplicích, 1978.

- ŠPĚT, Jiří. *Spolupráce školy a muzea: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 18.–20. listopadu 1970*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu, 1971.
- ŠPĚT, Jiří. Výzkum spolupráce muzea a školy v letech 1969–1970 a jeho další úkoly. In ŠPĚT, Jiří (ed.). *Spolupráce školy a muzea: sborník příspěvků přednesených na semináři v Gottwaldově ve dnech 18.–20. listopadu 1970*. Praha: Muzeologický kabinet při Národním muzeu, 1971, s. 14–34. Metodický list.
- ŠPĚT, Jiří. Zintenzivnění spolupráce muzeí a galerií se školami a mládeží. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1978, roč. 16 (86), č. 1, s. 41–43.
- ŠRONĚK, Michal. Sběratel a mecenáš. In KOHNOVÁ, Jana (ed.). *Rudolf II.: Rudolph II: kultura a politika v Českém království před třicetiletou válkou v evropském kontextu: [seminář] Praha 10.–14. července 1997: sborník přednášek: CDCC program dalšího vzdělávání učitelů*. Praha: Porta linguarum, 1997, s. 35–39. ISBN 80-9018334--4.
- ŠTECHMILER, Rudolf. Kulturně osvětová činnost NTM. *Sborník Národního technického muzea*, 1955, roč. 1, s. 108–111.
- ŠULEŘ, Petr. Muzejní přístup člověka ke skutečnosti v raném středověku. *Muzeologické sešity*, 1979, roč. 7, s. 12–29.
- ŠULEŘ, Petr. Nad skladbou expoziční promluvy. *Muzeologické sešity*, 1983, roč. 9, s. 105–111.
- TÁBORSKÝ, Karel. *Metodika zoologických prací v muzeích: Říjen 1961*. Praha: Národní muzeum, 1961. Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál, sv. 7, díl I.
- TÁBORSKÝ, Karel. *Metodika zoologických prací v muzeích: Říjen 1961*. Praha: Národní muzeum, 1961. Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál, sv. 7, díl II.
- TALBOYS, Graeme K. *Museum Educator's Handbook*. Aldershot, Brookfield: Gower, 2000. ISBN 0-556-08173-3.
- Technologické museum průmyslové a obchodní živnostenské komory v Praze. *Epocha*, 1899, roč. 4, č. 4, s. 61–64.
- Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008. ISBN 978-80-86413-51-8.
- TKÁČ, Vladimír (ed.). *Muzeum a publikum/Museum and Public: Sborník ze semináře/Seminar Proceedings*. Opava: Slezské muzeum Opava, 1990.
- TKÁČ, Vladimír. Výkladový slovník termínů z výzkumu vztahu muzea a publika. In TKÁČ, Vladimír (ed.). *Muzeum a publikum. Sborník ze semináře/Museum and public. Seminar proceedings*. Opava: Slezské muzeum Opava, 1990, s. 37–66.
- TLUSTÁK, Vlastimil (ed.). *Aktuální otázky muzejní práce přírodovědeckých pracovišť: sborník materiálů z pracovní konference Krajského vlastivědného muzea Olomouc, 6. –7. dubna 1983*. Olomouc: Krajské vlastivědné muzeum, 1985.
- TOMÁŠEK, Václav. K otázce návštěvnosti expozic Moravského muzea v Brně. *Vlastivědný věstník moravský*, 1988, roč. 40, č. 2, s. 220–226.
- TRAN, Lynn Uyen a Heather KING. The Professionalization of Museum Educators: The Case in Science Museums. *Museum Management and Curatorship*, 2007, č. 2, s. 131–149. ISSN 0964-7775.
- TRAPP, Moritz Wilhelm/ TRAPP, Mořic Vilém. *Das Franzens-Museum in Brünn*. Brünn: K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1882/ *Františkovo muzeum v Brně*. Brno: C. k. moravsko-slezská společnost pro zvelebení orby, přírodo- a zeměvědy, 1882.
- TUČEK, Karel, Emanuel POCHE a Ferdinand PRANTL. *Práce muzeí v Sovětském svazu*. Praha: Orbis, 1956. Knihovna osvětové práce.
- TURČEKOVÁ, Lesanka. Seminár Zelená mladým 2003. *Múzeum*, 2003, roč. 49, č. 3, s. 39–40. ISSN 0027-5263.

- TURKOVÁ, Jana. *Spolupráce muzeí se školami (Materiály z celostátního semináře v Gottwaldově, říjen 1965)*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu v Praze, 1965.
- TURKOVÁ, Jana (ed.). *Muzeum a škola*. Praha: Národní muzeum v Praze a Kabinet muzejní a vlastivědné práce, 1961. Muzejní práce: studijní, metodický a informační materiál, sv. 8.
- Účastníci konference přijali následující závěry. In LANDOVÁ, Jaroslava (ed.). *Spolupráce muzeí a galerií se školami, výchovnými zařízeními a mládeží. Sborník příspěvků z krajské konference o spolupráci muzeí se školami, výchovnými zařízeními a mládeží ze dne 9. září 1987 v Českých Budějovicích*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1987, s. 79–83.
- UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947–1951*. Praha: Artefactum, 2004. *Fontes historiae atrium*, sv. 11. ISBN 80-903230-8-1.
- URBÁNEK, Bohuslav. *Základy metodiky budování přírodovědných expozic a péče o přírodovědné sbírky: (Materiály ze školení ve dnech 18.–20. října 1961 v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích)*. Praha: Kabinet muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1962. Metodické listy Kabinetu muzejní a vlastivědné práce Nár. muzea v Praze.
- URBIŠ, [Alois]. Školení a seminář lektorů muzeí nejnovějších dějin. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1987, roč. 25 (95), č. 3, s. 175–177.
- UŽDIL, Jaromír a Igor ZHOŘ. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- VALACHOVÁ, Anna. Pedagogicko-psychologické aspekty kulturně-výchovnej práce múzeí. *Múzeum*, 1972, roč. 17, č. 1, s. 9–14.
- Vedecký časopis *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*. In *Muzeológia a kultúrne dedičstvo* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupný z [www: <http://muzeologia.sk/casopis_mkd.htm>](http://muzeologia.sk/casopis_mkd.htm).
- VELCOVÁ, Eva. *Muzeum a návštěvník*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy, 2010. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS.
- VESELSKÁ, Magda. *Bestii navzdory: Židovské muzeum v Praze 1906–1940*. Praha: Židovské muzeum, 2006. ISBN 80-86889-37-8.
- VISSER, Jasper. A job description for future museum professionals. In *The Museum of the Future* [online]. 21. 1. 2013 [cit. 2016-03-06]. Dostupný z [www: <http://themuseumofthefuture.com/2013/01/21/a-job-description-for-future-museum-professionals/>](http://themuseumofthefuture.com/2013/01/21/a-job-description-for-future-museum-professionals/).
- VITÁK, Antonín Konstantin. *Školní muzeum: milým občanům královským, na památku tříletého působení svého ve čtvrté třídě dívčí hlavní školy královské a velectěným bratrům učitelům k upotřebení podává Antonín Konstantin Viták*. Praha: Antonín Konstantin Viták, 1868.
- VITKO, Martin. Fenomén izieb revolučných tradícií v socialistickom Československu. *Museologica Brunensia*, 2015, roč. 4, č. 1, s. 8–15.
- Vlastivedné, Zemedelské a Slovenské muzeum v Bratislave. In *Slovenské národné muzeum*. Bratislava: Smena, 1968.
- VLČEK, Václav. Technická muzea – nedílná součást kulturní politiky socialistického státu. In *Technická a specializovaná muzea*. Praha: Národní technické muzeum, 1972, s. 23–38.
- VLNAS, Vít. Moderní galerie jako nedokončená diskuze. In MUSIL, Roman (ed.). *Moderní galerie tenkrát: 1902–1942: klášter sc. Anežky české únor–duben 1992*. Praha: Národní galerie, 1992, s. 7–13.
- VLNAS, Vít. Úlomky úlomků. Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění v Rudolfinu 1885–1918. In VLNAS, Vít (ed.). *Obrazárna v Čechách 1796–1918: katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*. Praha: Gallery, 1996, s. 87–184. ISBN 80-7035-106-3.
- VLNAS, Vít. Znovuvydvížení umění a vkusu. Společnost vlasteneckých přátel umění v letech 1796–1884. In VLNAS, Vít (ed.). *Obrazárna v Čechách 1796–1918: katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*. Praha: Gallery, 1996, s. 23–86. ISBN 80-7035-106-3.

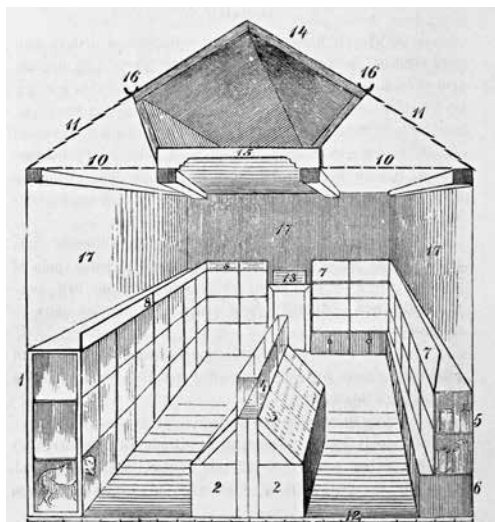
- VONTORČÍK, Jozef. Šesťdesiat rokov činnosti Slovenského poľnohospodárskeho múzea. *Agrikultúra*, roč. 20, 1986, s. 171–189.
- VRANOVÁ, Ľubica. Skúsenosti a problémy spolupráce galérií so školami a mládežou v SSR. In GREGOROVÁ, Anna (ed.). *Múzeum a škola*. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1986, s. 107–114.
- Vydavateľská činnosť: Múzeum. In *Slovenské národné muzeum* [online]. Slovenské národné muzeum, 2009, aktualizováno 29. 2. 2016 [cit. 2016-04-14]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?muzeum-casopis>>.
- Vzdelávanie. In *Slovenské národné muzeum* [online]. 2009 [cit. 2015-07-17]. Dostupný z www: <<http://www.snm.sk/?vzdelavanie>>.
- WERSTADT, Jaroslav. Předchůdci „Památníku osvobození“. *Zprávy Českého zemského archivu*, 1932, roč. 7, s. 203–237.
- WOOLARD, Vicky. An Unsettled Profession. In LANG, Caroline, John REEVE a Vicky WOOLARD (eds.). *The Responsive Museum: Working with Audiences in the Twenty-First Century*. Farnham: Ashgate, 2009, s. 211–222. ISBN 978-0-7546-4560-3.
- Základy muzejní pedagogiky: Studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum – Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014. ISBN 978-80-7028-441-4.
- Zákon č. 122/2000 Sb. ze dne 7. dubna 2000 o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů: poslední stav textu k 9. 12. 2013. In *eMuseum* [online]. Praha: Centrum pro prezentaci kulturního dědictví, 2007 [cit. 2016-07-27]. Dostupný z www: <http://www.emuseum.cz/admin/files/zakon-c-122_2002-zmena-z-2013.pdf>.
- ZENETOU, Artemis A. Museum professional positions: qualifications, duties, and responsibilities. In GLASER, Jane R. a Artemis A. ZENETOU. *Museums: A place to work: Planning Museum Careers*. London, New York: Routledge, 1996. ISBN 0-415-12724-6.
- ZHOŘ, Igor. *Člověk a výtvarné umění: mladým přátelům výtvarného umění*. Praha: Orbis, 1963. Kultura kolem nás.
- ZÍKOVÁ, Eva. Práce lektorů a práce s lektory. *Múzeum*, 1981, roč. 26, č. 3, s. 41–44.
- ZMEKOVÁ, Lenka. Osoby s mentálním postižením jako potenciální návštěvníci v muzejních institucích. *Múzeum: Muzejní a vlastivědná práce* 2011, roč. 49, č. 2, s. 30–35. ISSN 1803-0386.
- ŽALMAN, Jiří. Systém profesního vzdělávání pracovníků muzeí a galerií. In *Teorie a praxe 2007: Sborník z mezinárodního semináře Setkání vyučujících muzeologie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2008, s. 7–9. ISBN 978-80-86413-51-8.

PŘÍLOHY

Obr. 1: Ukazování liturgických předmětů v období vrcholného středověku (Norimberk, začátek 15. století)

PLETICHA, Heinrich. *Des Reiches Glanz: Reichskleinodien und Kaiserkrönungen im Spiegel der deutschen Geschichte*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1989, s. 143. ISBN 3-451-21257-9.

Schematický náčrvek dobře zařízené sbírky přírodnin.

1. Zasklené skříně pro vycpaná zvířata a pro kostry.	9. (Vynecháno.)
2. Skříně nezasklené s příhrádkami k uschování zásob suchých předmětů.	10. Sílená plocha, níž světlo do síně padá.
3. Nahnuté zasklené skříně pro horniny a hmyz.	11. Skleněná plocha, níž světlo z venčí na plochu č. 10 padá
4. Diagrammy.	12. Měřitko v stopách.
5. Zasklené skříně pro zvířata v lihu uschovaná.	13. Nápis o tom, co následující síně obsahuje.
6. Nezasklené skříně pro zásoby zvířat v lihu uschovaných.	14. Střecha.
7. Diagrammy.	15. Strop.
8. Tabule pro velké nápisy.	16. Žláby pro vodu.
	17. Plochy stěn, na něž se mohou vyvěsit velké vycpané plazy, ryby, pak parohy, obrazy atd.

Obr. 2: Fričův návrh ideálně uspořádané sbírky přírodnin

FRIČ, Antonín. Návrh k zřízení přírodnického Musea. *Časopis Musea Království českého*, 1865, roč. 39, s. 330.

Obr. 3: Návštěvníci v sále nizozemského a italského umění OSVPU (1911)

VLNAS, Vít. Úlomky úlomků. *Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění v Rudolfinu 1885–1918*. In VLNAS, Vít (ed.). *Obrazárna v Čechách 1796–1918: katalog výstavy, uspořádané Národní galerií v Praze u příležitosti dvoustého výročí založení Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách*. Praha: Gallery, 1996, s. 93. ISBN 80-7035-106-3.

Obr. 4: Expozice národopisu v nejstarší budově Slovenského národného múzea v Martině
RYBECKÝ, Milan. *Muzedlna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre: (príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin: Osveta, 1983, s. 133.

Obr. 5: Památník padlých hrdinů (Heldendenkmal) v reprezentativním sále železničského muzea (začátek 40. let 20. století, kresba Rudolf Jelinek)

Heldendenkmal im Schöllschitzer Museum. *Morgenpost*, 1943, roč. 78, č. 235, s. 3.

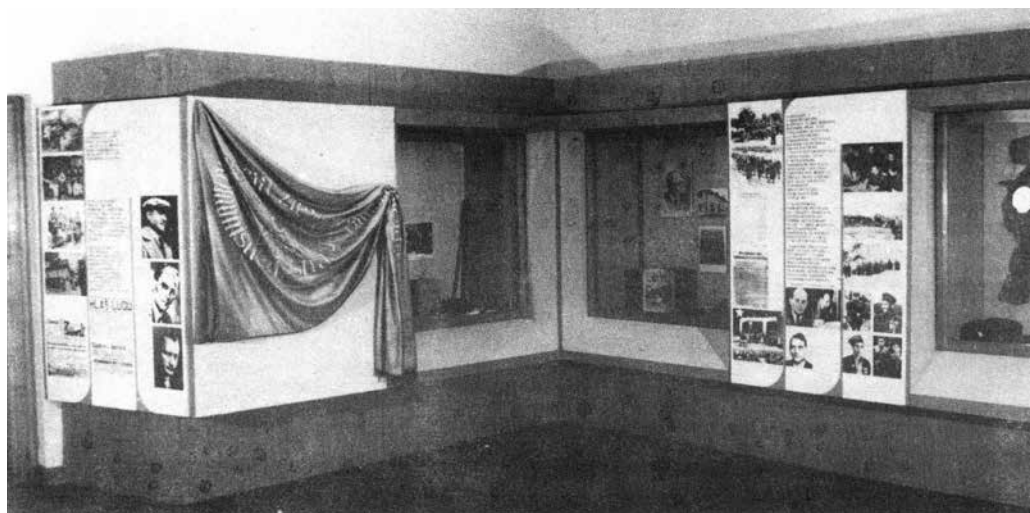
Obr. 6: Komentovaná prohlídka výstavy Co dala naše technika světu v NTM (polovina 50. let 20. století)

Obrazová příloha č. 31. *Sborník Národního technického muzea*, 1955, roč. 1, nestr.

Obr. 7: Pro rozvoj vztahu odborných zaměstnanců k návštěvníkovi sehrál důležitou roli také nově se rozvíjející obor – muzeologie. Momentka ze zasedání prvního muzeologického symposia v Brně (1965)

STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. *150 let Moravského muzea v Brně: 1818–1968: katalog jubilejní výstavy*. Brno: Moravské muzeum, 1968, nestr.

Obr. 8: Vstupní hala expozice socialistické výstavy

ŠOKA, Milan. *Nová expozícia úspechov socialistickej výstavy v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici. Múzeum*, 1976, roč. 21, č. 4, s. 117.

Obr. 9: Síň tradic Krajské správy Sboru národní bezpečnosti Ostrava (80. léta 20. století)

Slezský zemský archiv Opava, fond *Krajská správa Sboru národní bezpečnosti – správa Státní bezpečnosti Ostrava* (částečně zprac.), Brožura *Síň tradic Krajské správy SNB Ostrava*.

Obr. 10: Mezi nejvýznamnější teoretiky v oblasti muzejní pedagogiky a prezentace patřil Josef Beneš (1917–2005)

BENEŠ, Josef. *Základy muzeologie*. Opava: Open Education & Sciences, 1997, s. 3. ISBN 80-901974-3-4.

Obr. 11: Muzeologický seminář v Masarykově muzeu v Hodoníně k problematice potenciálu muzejních pracovníků „nepedagogické“ profilace směrem k muzejnímu publiku (2015)

Foto: Lucie Jagošová.

Obr. 12: Ukázka ze současné edukace v muzejní praxi – projekt „Umění spojení“ Lektorského centra GASK v Kutné Hoře (2014)

Foto: Marián Chachalák.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Adámek, Karel Václav	16
André, Karl Christian	10
Balcar, Luboš	36
Beneš, Josef	38, 39, 42, 43, 46, 56
Boleslavín Vrchovský, Alexandr	12
Born, Ignaz	7
Brabcová, Alexandra	68
Čaplovič, Vavrinec	13
Čermák, Kliment	17
Černoorský, Karel	29
Číž, Marian	71
Denkstein, Vladimír	32
Ens, Faustin	9
Fejerváry, Gabriel	13
Frič, Antonín	14, 29
Geryk, Ján	27
von Goethe, Johan Wolfgang	12
Gottwald, Klement	32
Gregorová (Marcinková), Anna	39, 47
Guth, Karel	29
Hamaliar, Martin	12
Hank, Vilém (Wilhelm)	32
Harlas, František Xaver	20
Helfert, Jaroslav	24, 25, 55
Herčko, Ivan	56
Horáček, Radek	61
Hodinková, Zdeňka	36
Hönigschmid, Rudolf	24
Jelínek, Jan	52
Jůva, Vladimír	38
Jůva, Vladimír sen.	42, 56
Karel IV.	7
Kazimour, Josef	26
Klásterský, Ivan	29
Kmeť, Andrej	22
Kollár, Ján	12
Komenský, Jan Amos	7
Kováč, Michal (Mišo)	48
Kramář, Vincenc	26

Lábek, Ladislav	25
Lalkovič, Marcel	56
z Liechtensteina, Johann Adam	7
z Liechtensteina, Karl Eusebius	7
Lichtwark, Alfred	20
Lukáčová, Marcela	68
Macháček, Fridolín	16, 29
Medvecký, Karol Anton	27
Miller, Oskar von	20
Müller, Jiří	32
Neustupný, Jiří	34, 42
Niederle, Lubor	16
Obert, Viliam	47, 48
Palacký, František	11
Pinc, Karel	36
Polák, Josef	27
Pubal, Václav	40
Purkyně, Jan Evangelista	15
Reuss, Samuel	12
Ribay, Juraj	12
Rieger, František Ladislav	14
Rudolf II.	7
Sasinek, František Vítězoslav	21
Scherschnick, Leopold Johann	9
Schier, Otto	15
Skutil, Josef	28
Sofka, Vinoš	52
Sternberg, Kaspar Maria	10
Stocký, Albín	17
Stránský, Zbyněk Zbyslav	35, 38, 41, 42, 52, 53, 55, 56, 60, 70
Suk, Richard	38, 65
Svoboda, Josef František	24
Šafárik, Pavol Josef	12
Špét, Jiří	8, 15, 16, 33, 36, 38, 44
Šuleř, Petr	46
Tkáč, Vladimír	46, 65
Vacek, Václav	32
Vančata, Oldřich	36
Vlček, Václav	43
Vrchovský, Alexander Boleslavín	12
Zhoř, Igor	42

AUTOŘI

PHDR. JAROSLAV HANKO

(KAP. 3)

Slovenské národné múzeum – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, hrad Modrý Kameň
hanko@snm.sk

MGR. LUCIE JAGOŠOVÁ, DIS.

(KAP. 1, 3, 4)

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie
jagosova@phil.muni.cz

MGR. OTAKAR KIRSCH, PH.D.

(KAP. 1, 2, 4)

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie
9857@mail.muni.cz

MGR. MARTIN VITKO

(KAP. 2)

Muzeum Novojičínka

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie
vitko.martin@gmail.com

**MUZEJNÍ PROFESE A VEŘEJNOST 1
NÁSTIN HISTORIE A SOUČASNOSTI VZÁJEMNÝCH VZTAHŮ MUZEÍ
A JEJICH PUBLIKA**

Lucie Jagošová, Otakar Kirsch a kol.

PŘEKLADY: Mgr. Jana Kličová

GRAFICKÁ ÚPRAVA A SAZBA: Bc. Šárka Trávníčková

NÁVRH OBÁLKY: Mgr. Jitka Ščerbová

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

1., elektronické vyd. / 2016

ISBN 978-80-210-8432-2

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8432-2016

MUZEJNÍ PROFESE A VEŘEJNOST

1

NÁSTIN HISTORIE A SOUČASNOSTI
VZÁJEMNÝCH VZTAHŮ MUZEÍ
A JEJICH PUBLIKA

LUCIE JAGOŠOVÁ, OTAKAR KIRSCH A KOL.
